

Jasmina P. Đorđević

Neknjiževni tekst u savremenom prevodilaštvu

Jasmina P. Đorđević

NEKNJIŽEVNI TEKST U SAVREMENOM PREVODILAŠTVU

Glavni i odgovorni urednik
Doc. dr Gordana Đigić

Recenzenti:
Prof. dr Nadežda Silaški
Prof. dr Violeta Stojičić
Prof. dr Biljana Radić-Bojanić

Jasmina P. Đorđević

NEKNJIŽEVNI TEKST U SAVREMENOM PREVODILAŠTVU

Filozofski fakultet u Nišu
2017.

Tipografske konvencije

kurzivno:

- primer na engleskom jeziku: npr. *high on the agenda*
- primer na nekom drugom stranom jeziku: npr. *fiesta grande*
- pojam/ termin na stranom jeziku: npr. *lexical gap*
- naslov zvaničnog dokumenta, časopisa ili dnevnog lista:
npr. *Der Spiegel*

KURZIVNIM MALIM VERZALOM:

- primer na srpskom jeziku: npr. *KOD KUĆE SAM.*

polucrno:

- isticanje: npr. **denotativna ekvivalencija**

„u dvostrukim navodnicima“:

- citat

/u kosim zagradama/:

- izgovor fonološke ili leksičke jedinice

Sadržaj

Tipografske konvencije	4
Sadržaj	5
Grafički prilozi	7
Reč unapred	9
Uvod	11
Prvi deo	
Prevod neknjiževnog teksta – proizvod potrebe u savremenom prevodilaštvu	19
1.1. Svojstva neknjiževnog prevoda kao proizvoda neknjiževnog teksta	21
1.2. Problem ekvivalencije u prevodu neknjiževnog teksta	27
1.2.1. Ekvivalencija u prevodu – tipologija	31
1.3. Prevazilaženje problema ekvivalencije – lokalizacija i transpozicija	35
Drugi deo	
Prevod neknjiževnog teksta – proizvod prevodilačkih tehnika i strategija	45
2.1. Uticaj pozajmljivanja na prevod neknjiževnog teksta	47
2.2. Prevođenje ili pozajmljivanje?	54
2.3. Prevodilačke tehnike u službi neknjiževnog teksta	59
2.3.1. Strategije analize u službi neknjiževnog prevoda ...	64
2.3.2. Prevođenje terminologije	79
Treći deo	
Prevod neknjiževnog teksta - proizvod kognitivno-kulturne analize	85
3.1. Veza između kulture, kognicije i prevođenja	87
3.1.1. Problem kulture u prevođenju	89
3.1.2. Problem kognicije u prevođenju	91

3.1.3. Metafora i njen značaj za prevođenje	93
3.2. Kognitivno-kulturna analiza u službi prevoda neknjiževnog teksta	96
3.3. Rekontekstualizacija u službi prevođenja neknjiževnog teksta	112
Zaključak	121
Literatura	127
Registar pojmova	149

Grafički prilozi

Slika 1: Holmsova klasifikacija nauke o prevođenju (Baker & Saldanha, 2009: 278)	12
Slika 2: Primer lokalizovanog naziva proizvoda	35
Slika 3: Primer lokalizovanog slogana	36
Slika 4: Primer lokalizovanog reklamnog spota	37
Slika 5: Primer lokalizovanog veb-sajta	37
Slika 6: Prikaz izvornog obrasca na engleskom jeziku	40
Slika 7: Prikaz prevoda obrasca sa Slike 6 na srpski jezik	41
Tabela 1: Detaljan prikaz prevodnih rešenja na osnovu lokalizacije i transpozicije	41
Tabela 2: Osnovne kategorije u jeziku	65
Slika 8: Objašnjenje za reč <i>facepalm</i> u <i>Rečniku urbanih termina</i>	74
Slika 9: Šaljivi prikaz značenja glagola <i>to facepalm</i>	74
Slika 10: Značenje glagola <i>to facepalm</i> u rečniku <i>OAD</i>	75
Tabela 3: Primer pripremljenog glosara iz različitih oblasti	81
Slika 11: Primer transfera artefakta <i>Speaker's Corner</i> iz sheme preslikavanja u izvornom jeziku (engleskom) u shemu preslikavanja u ciljnom jeziku (srpskom)	98
Tabela 4: Prikaz prevoda nivoa obrazovanja u Švajcarskoj bez prenosa iz sheme preslikavanja u izvornom jeziku u shemu preslikavanja u ciljnom jeziku	99
Slika 12: Prikaz nivoa obrazovanja u Švajcarskoj	100
Tabela 5: Prikaz prevoda nivoa obrazovanja u Švajcarskoj uz prenos iz sheme preslikavanja u izvornom jeziku u shemu preslikavanja u ciljnom jeziku	101
Slika 13: Prikaz dela dokumenta koji se izdaje u SAD za potrebe sklapanja braka	103
Slika 14: Prikaz unosa o izdatoj dozvoli za sklapanje braka kao i unosa o sklopljenom braku u SAD	105

Tabela 6: Prikaz razlika između elemenata kulture u izvornom i ciljnom tekstu	106
Tabela 7: Prikaz prihvaćenih prevoda naziva pojedinih ustanova i dokumenata	108
Tabela 8: Prikaz analiziranog korpusa	115

Reč unapred

Ova monografija rezultat je sveobuhvatnog rada autorke u oblasti prevoda neknjiževnog teksta, koji se proteže na period od skoro dvadeset godina. Te dve decenije obeležene su empirijskim i primenjeno-teorijskim naučnoistraživačkim radom, uglavnom interdisciplinarno orijentisanim i posvećenim aspektima nauke o prevodenju koji u domaćoj literaturi u ovoj oblasti nisu dovoljno obrađivani. U isto vreme, navedene dve decenije obeležene su i višegodišnjim prevodilačkim radom, koji je omogućio ne samo praktičnu proveru teorijskih postavki i zaključaka, nego je obezbedio i autentičan korpus za istraživanja sprovedena tokom tog perioda. Sem toga, autorka je imala priliku da skoro deset godina kao nastavnik i izvođač stručne obuke radi sa studentima i prevodiocima, te tako primeni i proveri svoja iskustva i u obrazovnom procesu.

Budući da je nastala kao proizvod i teorijskog i empirijskog rada, namena ove monografije je dvostruka. S jedne strane očekuje se da posluži kao sveobuhvatan i pouzdan pregled teorijskih zaključaka izvedenih na osnovu pretrage domaće i strane literature posvećene prevodenju i prevodu neknjiževnih tekstova u nauci o prevodenju pošto se čini da njih nema dovoljno ni u stranoj, ni u domaćoj literaturi. Razloge pomanjkanja takvih izvora treba tražiti u činjenici da je nauka o prevodenju zvanično definisana i utemeljena kao disciplina tek početkom druge polovine XX veka, a na utvrđivanje neknjiževnog teksta kao posebnog žanra, samim tim i posebne oblasti u teoriji i praksi prevodenja, čekalo se do devedesetih godina XX veka.

Tako se stvorila mogućnost da se neknjiževni tekst potvrđuje i u praktično-primenjenom kontekstu. Upravo se tu prepoznaje i druga namena ove monografije – da ponudi praktične primere iz oblasti prevodenja neknjiževnog teksta u različitim oblastima. Svi primeri prikazani u ovoj monografiji potiču iz autentičnog korpusa prikupljenog tokom nešto više od dve decenije prevodenja i lektorisanja prevoda sa engleskog i nemačkog jezika na srpski, sa srpskog jezika na engleski i nemački, ali i sa engleskog jezika na nemački i obratno. Većinu prevoda i lektura prevoda iz tog perioda čine zvanični i ovlašćeni sudski prevodi, te stoga predstavljaju bogat korpus neknjiževnih tekstova vezanih

za sudstvo, pravosuđe, diplomatiju i međunarodne odnose, privredu poslovanje, upravne i administrativne poslove. Drugi, ne tako mali deo obavljenih prevoda, potiče iz široke oblasti prevođenja neknjiževnih tekstova za potrebe nauke, istraživanja, medija, turizma, zabave i mnogih drugih oblasti. Očekuje se da će primeri koji čine značajan deo ove monografije poslužiti ne samo kao ilustracija nego i kao izvor praktičnih rešenja za potrebe prevođenja neknjiževnih tekstova.

I pored svih napora uložениh u ovu monografiju da ona posluži i kao teorijski i kao praktični izvor, ostaje još mnogo toga što treba ispitati i proveriti u oblasti prevoda neknjiževnog teksta. Knjiga stoga predstavlja pokušaj da donekle prepozna i istakne kritične aspekte u ovoj sada već uže definisanoj oblasti prevođenja.

Nadam se da ovaj rukopis može poslužiti kao priručnik prevodiocima neknjiževnih tekstova u različitim oblastima. Međutim, knjiga može biti i izvor osnovnih postulata neknjiževnog prevođenja zasnovanih na najnovijoj literaturi iz ove oblasti, ali i koristiti istraživačima koji se bave naukom o prevođenju. Koliki je doprinos ovog rukopisa, proceniće oni koji ga budu čitali.

* * *

Veliku zahvalnost dugujem recenzentima monografije prof. dr Nađeždi Silaški i prof. dr Biljani Radić-Bojanić, jer su svojim konstruktivnim primedbama u velikoj meri doprinele poboljšanju rukopisa. Najiskrenije se zahvaljujem i prof. dr Violeti Stojičić na zaista korisnim predlozima i savetima. Takođe dugujem veliku zahvalnost Višem sudu u Vranju, jer sam upravo zahvaljujući izvanrednoj saradnji sa sudijama tog suda s jedne strane usavršila sebe kao prevodioca, a s druge strane bila u prilici da prikupim veliki korpus iz koga potiču i primeri u ovoj monografiji. Želim da se zahvalim i svima onima koji su imali beskrajno poverenje u mene kao prevodioca i poverili mi zaista odgovoran zadatak da za njih prevodim i time značajno doprinesu korpusu kojim sada raspolazem. Veliku zahvalnost dugujem i svojim studentima, od kojih su mnogi danas uspešni prevodioci, jer su mi omogućili da ne samo oni od mene uče, već i ja od njih.

Za sva iznesena opažanja, zaključke, omaške i manjkavosti forme ili nedorečenosti sadržine snosim ličnu odgovornost.

U Nišu, januara 2017. godine
J. Đ.

Uvod

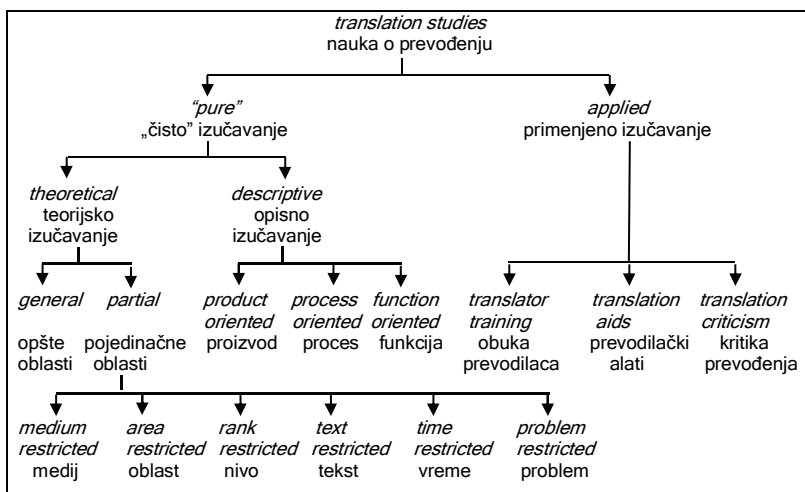
Još su Ciceron i Horacije u I veku pre nove ere raspravljali o prevođenju, ali njihova razmatranja nisu imala značajan uticaj na razvoj prevodilaštva kao naučne discipline sve do XX veka. Nesporno je da je prevođenje kao ljudska aktivnost verovatno staro koliko i ljudski rod. Međutim, izučavanje prevođenja, a samim tim i razvoj teorije o prevođenju, što je dovelo do zasnivanja prevodilaštva kao akademske discipline, vezuju se za drugu polovinu XX veka (Baker, 1992; Baker & Saldanha, 2009; Bassnett, 2013, 2014; Gentzler, 2001; Newmark, 1982; Nida, 1964; Pym, 1992; Snell-Hornby, 1988; Toury, 1980).¹

Decenijama su se razvijala dva odvojena pravca koja su nedavno definisana kao istorija prevođenja i prevođenje u istoriji (Rundle, 2012: 233). S jedne strane je izučavano šta je prevođenje i šta tačno podrazumeva prenos značenja iz izvornog jezika u ciljni jezik, a s druge strane izučavan je fenomen prevođenja kroz istoriju. Samim tim je podela istraživanja u okviru ova dva pravca i uslovlila relativno kasno definisanje prevođenja kao naučne discipline. Naime, na Drugom kongresu slavista u Moskvi 1958. godine vođena je ozbiljna rasprava u vezi sa lingvističkim i književnim pristupima prevođenju. Upravo je ta rasprava imala za posledicu predlog da bi, u cilju prevazilaženja očiglednog razdora između jednog i drugog pristupa, bilo najbolje da se definiše posebna naučna disciplina koja bi se bavila svim oblicima prevođenja, a da pritom ne bude deo ni lingvističkih ni književnih nauka. Objavlivanjem sada već ključnih dela, kao što su Najdin² (Nida, 1964) priručnik za prevođenje Biblije, a ubrzo zatim i Katfordove (Catford, 1965) teorije prevođenja sa stanovišta lingvistike, otvoren je put konstituisanju nauke o prevođenju kao zasebne akademske discipline.

¹ S obzirom na to da se naglasak u ovoj monografiji stavlja na neknjiževni prevod, detaljan razvoj nauke o prevođenju ovde neće biti razmatran. Takav prikaz razvoja nauke o prevođenju dostupan je u Baker & Saldanha (2009), Catford (1994), Gentzler (2003), Newmark (1982), Nida (1964), Snell-Hornby (2006) i dr.

² Transkripcija imena u ovoj knjizi je u skladu sa pravilima definisanim u Pešikan et al. (2010), Prčić (2008) i Šipka (2012).

Usledio je period u kome se o prevođenju i nauci o prevođenju dosta raspravljalo, jer su zbog eksplozije teorija u humanističkim naukama, tada još uvek društvenim naukama, mnogi teoretičari bili skeptični i suzdržani po pitanju definisanja novih naučnih disciplina. Uprkos suprotstavljenim stavovima o nauci o prevođenju kao disciplini, usledio je pokušaj Holmsa (Holmes, 1972) da objedini te stavove u svom izlaganju na Trećem međunarodnom kongresu primenjene lingvistike u Kopenhagenu 1972. godine. Tom prilikom je Holms još jednom istakao da je neophodno ustanoviti posebnu disciplinu prevodilaštva i ujedno je predložio klasifikaciju tog polja na osnovu koje se mogu organizovati akademske aktivnosti u okviru prevodilaštva, tj. nauke o prevođenju (v. Sliku 1).

Slika 1: Holmsova klasifikacija nauke o prevođenju
(Baker & Saldanha, 2009: 278)³

Osnovna podela koju je Holms predložio podrazumeva dve odvojene oblasti u izučavanju prevođenja: čisto⁴ i primenjeno izučavanje prevođenja (engl. *pure and applied translation studies*). Holms je smatrao da bi čisto izučavanje prevođenja trebalo da se

³ Prevod pojmova u grafikonu ponudila je autorka.

⁴ Podelu na čisto i primenjeno izučavanje predložio je i Bugarski (1986).

bavi opisom prevodilačkih pojava onako kako se one javljaju u praksi i razvijanjem principâ na osnovu kojih bi se uočeni fenomeni mogli opisati i objasniti. Čisto izučavanje se tako može podeliti na teorijsko i deskriptivno izučavanje. Primenjeno izučavanje prevodjenja je nasuprot tome usmereno ka praktičnim aspektima same struke prevodjenja, što podrazumeva obuku prevodilaca, upotrebu rečnikâ, računara, prevodilačku tehnologiju, ali i kritiku prevodjenja. Dalja podela u okviru fundamentalnog izučavanja prevodjenja podrazumeva podelu teorijskog izučavanja na opšte i pojedinačne oblasti, a deskriptivno izučavanje obuhvata uže definisane oblasti koje bi se bavile raznim pristupima prevodjenju sa aspekta teksta, mentalnih procesa i funkcija u socio-kulturnom kontekstu. Poslednji nivo izučavanja koji Holms definiše odnosi se na dalju podelu pojedinačnih teorijskih oblasti na uža polja, kao što su polje koje bi se bavilo medijumom koji se koristi za prevodjenje (mašinsko, pisano, usmeno prevodjenje), oblašću u okviru koje se prevodi (jezičke ili kulturne grupe), lingvističkim i jezičkim nivoima,⁵ vrstama teksto-va, kao i periodima ili problemima sa kojima se prevodilac suočava (metafore i idiomi).

Od velikog značaja je i činjenica što zbog svoje interdisciplinarnosti lingvistika u okviru svojih disciplina omogućava da se pojave, problemi i aspekti izučavaju sa različitih stanovišta (Bassnett, 2013; Snell-Hornby, 2006; Toury, 2012). To se odnosi i na prevodjenje, koje je postalo predmet proučavanja nauke o prevodjenju kao posebne discipline. Samim tim su mnoge pojave koje se odnose na prevodjenje preuzete iz drugih lingvističkih disciplina kako bi se utvrdilo na koji način im se može pristupiti sa aspekta prevodjenja u okviru discipline koja se njima bavi (Snell-Hornby, 2006; Toury, 2012).

⁵ U literaturi na engleskom jeziku u kontekstu nauke o prevodjenju odvojeno se koriste termini „jezički“ (engl. language) i „lingvistički“ (engl. linguistic), pa shodno tome termini jezički nivoi, karakteristike, jedinice, elementi i slično podrazumevaju gramatiku, vokabular, red reči i dr. dok termini lingvistički nivoi, karakteristike, jedinice, elementi podrazumevaju foneme, morfeme, sintaksu, semantiku itd. (Levý, 2011; Molina & Albir, 2002; Munday, 2010; Newmark, 1988 i dr.). Na osnovu dostupne domaće literature koja se bavi naukom o prevodjenju ne može se jasno utvrditi terminološka razlika između upotrebe termina jezički i lingvistički u srpskom jeziku, pa će u ovoj monografiji ova dva termina na srpski biti prevedena na osnovu termina koji se koriste u navedenoj izvornoj literaturi.

Doprinos istraživanja koja su obavljena i koja se i dalje obavljaju u raznim drugim lingvističkim disciplinama svakako je velik i nauka o prevođenju ne negira te rezultate i zaključke, nego ih prenosi u oblast prevođenja i tako dolazi do novih rezultata i zaključaka.⁶

Može se reći da je konstituisanje nauke o prevođenju omogućilo ne samo proučavanje postupka prevođenja nego i prevoda, tj. prevedenog teksta kao proizvoda prevodilačkog postupka. S tim u vezi neophodno je imati na umu da postoji suštinska razlika između prevođenja kao prevodilačkog postupka i prevoda kao proizvoda tog postupka (Baker, 1992; Chesterman, 1997; Molina & Hurtado, 2002; Toury, 1995; Vinay & Darbelnet, 1959 i dr.). Termin „prevođenje“ (engl. *translation process*) odnosi se na metode, tehnike i strategije koje prevodilac u okviru svoje struke primenjuje tokom prevođenja. Termin „prevodilaštvo“ ili „nauka o prevođenju“ (engl. *translation study* ili *study of translation*) odnosi se na disciplinu, to jest teorijsko izučavanje prevođenja. Treći termin koji je od ključnog značaja jeste „prevod“ (engl. *translation*), koji se odnosi na proizvod prevodilačkog postupka, tj. na tekst koji je preveden na ciljni jezik. U tom smislu postoje i tri odvojene kategorije koje se u nauci o prevođenju proučavaju: 1) tekstualna kategorija, koja se odnosi na strukturu teksta, 2) kontekstualna kategorija, koja se odnosi na kontekst teksta i 3) kategorija procesa, koja ispituje metode, tehnike i strategije u prevodilačkom postupku (Molina & Hurtado, 2002).

Uprkos tome što je nauka o prevođenju zahvaljujući Holmsu dobila dimenziju nezavisne naučne discipline, čini se da naučna i stručna javnost i dalje teži tome da pojedinačne aspekte prevođenja vezuje za domen lingvistike (Bassnett, 2013; Snell-Hornby, 2006; Toury, 2012). Tako, na primer, Bassnetova (Bassnett, 2013: 4) podseća na činjenicu da su tokom devedesetih godina prošlog veka veliki naponi uloženi u to da se nauka o prevođenju odvoji od komparativne književnosti i primenjene lingvistike, pre svega od kontrastivne i kontaktne lingvistike, i da se tek sada, na početku novog milenijuma, zapravo može reći da nauka o prevođenju može „da pozajmi tehnike i metode drugim disciplinama“ (Bassnett, 2013: 4). Snell-Hornbijeva (Snell-Hornby, 2006: 165) je mišljenja da je najveći problem u tome

⁶ Detaljan pregled istorije razvoja nauke o prevođenju kao rezultat interdisciplinarnosti lingvistike v. u Snell-Hornby (2006).

što se prevođenje i dalje obrađuje i izučava kao segment u okviru tradicionalno organizovanih studija jezika i književnosti. Međutim, ona upozorava da upravo autori koji zastupaju stav da se prevođenje „vrati u domen lingvistike uglavnom ignorišu (ili pogrešno razumeju) funkcionalne modele koji imaju potencijala da predstavljaju nezavisnu disciplinu, tj. nauku o prevođenju“ (Snell-Hornby, 2006: 165). Slično tome, Turi (Toury, 2012: 13) ističe da mnogi praktični aspekti prevođenja zapravo nisu izučavani u okviru nauke o prevođenju, nego u okviru drugih disciplina, kao što su kontrastivna lingvistika, komparativna književnost i pragmatika i da je potrebno uložiti više truda u razvijanje sistematskog pristupa prevođenju sa jasnom metodologijom i istraživačkim tehnikama u okviru nauke o prevođenju. Samim tim se pojave i predmeti izučavanja iz pojedinih lingvističkih disciplina prenose u nauku u prevođenju kako bi se utvrdilo na koji način se tim pojavama i predmetima može pristupiti sa aspekta prevođenja u okviru discipline koja se njima bavi (Toury, 2012: 13).

Kada je reč o nauci o prevođenju u Srbiji na srpskom jeziku tokom poslednje dve decenije, a samim tim i autorima koji se njome bave na srpskom jeziku, može se uočiti tendencija da se prevođenje uglavnom izučava u okviru opšte ili primenjene lingvistike i stranog jezika struke, i to u većini slučajeva u vezi sa terminologijom i anglicizmima. Problem relevantne literature o prevođenju u Srbiji se dodatno usložnjava time što se autori, kada se bave pojedinim problemima prevođenja, uglavnom opredeljuju da pišu na engleskom jeziku (na primer, Kavgić & Panić Kavgić, 2011; Mičić, 2008; Milić, 2013, 2015; Novakov, 2011; Silaški, 2009a, 2009b). Stoga se čini da na srpskom jeziku nema dovoljno usaglašanih stavova po pitanju osnovne terminologije i načina izučavanja problema koji se u vezi sa prevođenjem mogu uočiti. Na srpskom jeziku su različiti autori svojim istraživanjima doprineli izučavanju problema koji se vezuju za prevođenje. Tako se mogu izdvojiti autori koji se bave jezikom medicine (Fekete, 2007; Mičić, 2009, 2011; Slavković, 2004), jezikom ekonomije (Silaški, 2009c, 2012; Šipka, 2005), jezikom prava (Ristivojević, 2012), ali i autori koji se bave anglicizmima i uticajem engleskog jezika na srpski jezik (Bogdanović, 2014; Filipović-Kovačević, 2011; Francuski, 2012; Mišić Ilić & Lopičić, 2011; Panić-Kavgić, 2006;

Prčić, 2005; Silaški, 2012; Vasić, Prčić & Nejgebauer, 2001). Od autora koji su se tokom poslednje dve decenije bavili konkretno prevođenjem mogu se izdvojiti na primer Đurović & Silaški (2014), Jovanović, A. (2015), Jovanović, M. (2001), Hlebec (2009), Kostić-Tomović & Tomović (2015), Novakov (2001), Prčić (2002), Sibinović (2008), Stojičić, (2011, 2012) i Stojičić & Stamenković (2015).

Podrazumeva se da je doprinos pomenutih autora značajan. Basnetova ističe da su upravo lingvistička istraživanja pojedinih autora u okviru nauke o prevođenju (na primer Baker, 1992; Bell, 1991; Hatim & Munday, 2004; Mason, 1998; Reiss, 1995; Vermeer, 1986 i dr.) doprinela tome da granica između pojedinih lingvističkih disciplina i nauke o prevođenju bude znatno manja (Bassnett, 2013: 4). Uprkos tome, kada je reč o teorijskim razmatranjima o prevođenju u Srbiji može se uočiti očigledan problem, a to je veza sa opštom lingvistikom na koju su ukazali i gorepomenuti autori (Bassnett, 2013; Snell-Hornby, 2006; Toury, 2012). Drugim rečima, čini se da se u nauci u Srbiji nije dogodilo ono što ističe Basnetova (Bassnett, 2013: 5), a to je da se nauka o prevođenju osamostali u odnosu na opštu i primenjenu lingvistiku, te samim tim i razvije sistematski pristup prevođenju sa jasnom metodologijom i istraživačkim tehnikama u okviru nauke o prevođenju o kojoj govori Turi (Toury, 2012: 13).

Sem toga, Basnetova ističe da je značajan i doprinos autora (na primer J. C. Catford, Michael Halliday, Peter Newmark i Eugene Nida) koji su se naukom o prevođenju bavili čak i pre nego što je ona počela da se razvija kao posebna disciplina i na taj način praktično položili temelj za sva potonja istraživanja. U domaćoj literaturi je nasuprot tome mali broj autora čije je jedno od osnovnih opredeljenja nauka o prevođenju, prevođenje i prevod, te stoga i ima malo relevantnih izvora u toj oblasti. Drugim rečima, čini se da se posle autora koji su se bavili prevođenjem u drugoj polovini prošlog veka (pre svega Rudolf Filipović, Boris Hlebec i Vladimir Ivir) u novije vreme mali broj autora u Srbiji odlučuje za nauku o prevođenju kao jedno od osnovnih istraživačkih opredeljenja.

Nažalost, nedostatak literature u okviru nauke o prevođenju u domaćoj literaturi, bilo na srpskom ili engleskom jeziku, nije jedini problem. Tome treba dodati i činjenicu da se u Srbiji prevodioci, koji zapravo imaju najveće praktično iskustvo, uglavnom ne bave i nau-

kom o prevođenju. Mogu se izdvojiti autori koji su napisali i objavili radove, knjige i rečnike u okviru izdavačke delatnosti Udruženja naučnih i stručnih prevodilaca Srbije, kao što su na primer Jovanović (2001), Krnjajić–Cekić (2005), Sibinović (2009) i Vinaver (2008). Pored toga, od velikog značaja je doprinos koji su dali Pavlović i Selesković u oblasti usmenog prevođenja (Pavlović, 1995; Selesković & Lederer, 2007). Ne sme se zanemariti ni doprinos autora na polju leksikografije, pa se danas mogu naći brojni rečnici iz različitih oblasti u vidu štampanih i digitalnih izdanja (na primer, Banićević & Popović, 2010; Hlebec, 2004; Mičić, 2011; Milić, 2006; Prčić, 2004; Vukićević, 2014 i drugi).

Uprkos tom zaista velikom doprinosu, može se uočiti još jedan problem u nauci o prevođenju u Srbiji koji se odnosi na, čini se pomalo nepravednu, podelu prevodilačke prakse na prevođenje književnih tekstova i prevođenje naučne i stručne literature. Ne može se utvrditi ko je ovu podelu preporučio, ali se ona prepoznaje u činjenici da se na srpskom jeziku ne mogu naći radovi koji se bave prevodom pojedinačnih tekstova koji se u literaturi na engleskom jeziku jasno definišu kao neknjiževni (engl. *non-literary texts*) nasuprot književnim tekstovima (engl. *literary texts*). O razlici između ove dve vrste tekstova biće više reči u prvom delu (v. poglavlje 1.1), pa će ovde biti istaknuto samo to da neknjiževni tekst u stranoj literaturi podrazumeva široku lepezu tekstova koji izlaze iz okvira naučnih i stručnih tekstova.

Na kraju ovog uvodnog izlaganja ostaje da se istakne da je predmet ove monografije pre svega prevod neknjiževnog teksta kao proizvoda prevodilačkog postupka. Neknjiževni tekst se s jedne strane može analizirati kao izvornik, tj. tekst u izvornom jeziku, a s druge strane kao proizvod u ciljnom jeziku. Samim tim se i nameće jedan od osnovnih ciljeva ove monografije, a to je da se definiše pojam neknjiževnog teksta u nauci o prevođenju u Srbiji, jer on i u izvornom i u ciljnom jeziku ima svoju posebnu strukturu, funkciju i ulogu. Iako su se od trenutka konstituisanja nauke o prevođenju mnogi autori bavili tehnikama, strategijama, metodama i pojedinačnim postupcima u prevodilačkoj praksi (Baker, 1992; Baker & Saldanha, 2009; Bassnett, 2013, 2014; Catford, 1965; Hlebec, 2009a, 2009b; Ivir, 1969, 1970; Newmark, 1982; Nida, 1964; Pym, 1992 i dr.),

u ovoj knizi će biti više reči i o prevodilačkim postupcima koji se odnose na prevod neknjiževnog teksta.

Otuda je prvi deo monografije, pored definisanja pojma neknjiževnog teksta i njegovog značenja, posvećen prevodu neknjiževnog teksta kao proizvoda potrebe u savremenom prevodilaštvu pri čemu će posebna pažnja biti posvećena problemu ekvivalencije. U drugom delu će prevod neknjiževnog teksta biti prikazan kao proizvod prevodilačkih tehnika i strategija uz pomoć kojih se neknjiževni tekstovi mogu prevoditi, a s tim u vezi velika pažnja biće posvećena pozajmljivanju kao osnovne tehnike u prevođenju. Treći deo monografije biće posvećen relativno novom predmetu izučavanja u nauci o prevođenju, a odnosi se na sve češće postavljano pitanje u kojoj meri je prevod neknjiževnog teksta proizvod međusobne veze između elemenata kulture i kognicije govornika izvornog i ciljnog jezika.

Prvi deo
Prevod neknjiževnog teksta – proizvod
potrebe u savremenom prevodilaštvu

*Translation uses language as an instrument for communication,
focusing on the addressee and the target text.*
(Snell-Hornby, 2006: 169)

1.1. Svojstva neknjiževnog prevoda kao proizvoda neknjiževnog teksta

Kao što je u uvodu ove monografije istaknuto, jedan od problema koji se u nauci o prevođenju u Srbiji može prepoznati jeste da se i u teoriji i u praksi prevođenje grubo deli na prevođenje književnih tekstova i prevođenje naučnih i stručnih tekstova. Iako se ne može utvrditi ko je ovakvu podelu preporučio, ona se prepoznaje u različitim oblicima. Na primer, prepoznaje se u nazivu Udruženja naučnih i stručnih prevodilaca Srbije koje je osnovano 1960. godine. Podrazumeva se da je uloga ovog udruženja od ogromnog značaja za prevođenje u Srbiji, kako u praktičnom, tako i u teorijskom smislu, jer su zahvaljujući upravo ovom udruženju uloga i ugled prevodilaca u Srbiji podignuti na zaista visok nivo. Uprkos tome, ostaje činjenica da su iz naziva udruženja izostavljeni prevodi i nekih drugih vrsta tekstova o kojima će biti više reči u ovom poglavlju.

Navedena podela na književne, naučne i stručne tekstove se takođe prepoznaje i u nazivu različitih agencija koje pružaju prevodilačke usluge i koje u opisu svoje delatnosti ističu da se bave, na primer, naučnim i stručnim prevodima. Očigledno je i u ovom slučaju navedena podela dovela do zanemarivanja prevoda drugih oblika tekstova koji nisu isključivo stručni ili naučni. S obzirom na to da se neknjiževni tekst u literaturi na stranom jeziku prepoznaje kao poseban oblik, a predmet ove monografije jeste prevod neknjiževnog teksta, potrebno je definisati najpre pojam neknjiževnog teksta i na srpskom jeziku kako bi se mogao detaljnije izučavati i prevod neknjiževnog teksta sa stanovišta nauke o prevođenju u Srbiji.

Nesporno je da je razlika između književnog i neknjiževnog teksta izučavana i u literaturi na srpskom jeziku. Smatra se da je ta razlika posledica takozvanog funkcionalno-stilskog raslojavanja (Katnić-Bakaršić, 1999) koje je postalo predmet proučavanja funkcionalne stilistike, discipline za koju se smatra da su je osnovali lingvisti Praškog lingvističkog kružoka (Vachek, 1966). Na osnovu stavova praških lingvista razvijala se tipologija funkcionalnih stilova „koji su vezani za određenu sferu jezika, a odlikuju se specifičnim odabirom i kombinacijom jezičkih sredstava“ (Katnić-Bakaršić, 1999: 26). Jedna od klasifikacija funkcionalnih stilova je i klasifikacija Tošovića (1988).

Naime, pored pet funkcionalnih stilova koje je definisala češka stilistika (naučni, publicistički, književnoumetnički, administrativni i razgovorni), Tošović dodaje još šest međustilova: scenaristički, esejistički, reklamni, memoarski, oratorski i epistolarni, pri čemu smatra da međustilovi jesu oni stilovi koji imaju osobine više stilova. Katnić-Bakaršićeva (1999) međutim predlaže osnovnu podelu na primarne i sekundarne funkcionalne stilove. U primarne funkcionalne stilove ubraja naučni, žurnalistički, publicistički, književnoumetnički, administrativni i razgovorni (konverzacijski), a u sekundarne esejistički, scenaristički, reklamni, stripovni i retorički stil.

Ističe se, međutim, da se funkcionalni stilovi uvek iznova mogu kategorisati, jer „predstavljaju sistem koji se razvija u skladu sa razvojem društva“ (Katnić-Bakaršić, 1999: 26). Međutim, ono što je zahvaljujući proučavanjima funkcionalnih stilista i njihovih sledbenika prihvaćeno kao nepromenljiva činjenica jeste da se prema podeli na različite funkcionalne stilove jasno mogu izdvojiti razne vrste tekstova. Tošović (1988) u tom smislu ističe da teorija funkcionalnih stilova svojim pravim predmetom istraživanja smatra „vezani tekst“, pa je ona „primarno tekstualna disciplina“ (Tošović, 1988: 77). Tekst se može shvatiti kao mesto na kome se stvara značenje, koje pak zavisi od namere autora, to jest od funkcije teksta, odnosno od stila. Samim tim sledi i zaključak da ima onoliko vrsta tekstova koliko ima i funkcionalnih stilova.

U prilog tome govori i da pregled relevantne literature koja kao predmet proučavanja u središte stavlja tekst, ukazuje na osnovnu podelu teksta na neknjiževne i književne tekstove, te da oni predstavljaju dva jasno odvojena žanra. Osnovna razlika između ova dva žanra ogleda se u činjenici da se mogu izdvojiti posebne vrste teksta koje karakterišu određene osobine vokabulara, forme i stila, a koji u celosti zavise od osnovne funkcije koju imaju (Alcaraz & Hughes, 2002: 101). Kada je početkom devedesetih godina prošlog veka došlo do takozvanog komunikativno-pragmatičkog preokreta u lingvistici čiji su zagovornici Kasper (Kasper, 1997), Kasper i Rouz (Kasper & Rose, 2001), Lič (Leech, 1983), Šmit (Schmidt, 1993) i Thomas (Thomas, 1983, 2014), zaživela je i ideja da se tekst mora sagledati u skladu sa svojom funkcijom, kontekstom i socio-komunikativnom namerom (Göpferich, 2002), pa je samim tim i razlika između neknjiževnog i književnog teksta postala nezaobilazna kategorija.

Ta razlika se jasno može prepoznati u sadržaju, cilju, funkciji, nameri autora i ciljnoj grupi. Samim tim se može reći da u književne tekstove spadaju roman, priča, bajka, legenda, mit, pesma i slično, dok se u neknjiževne tekstove svrstavaju eseji, naučne rasprave, naučni, stručni i novinski članci, molbe, zahtevi i slično (Göpferich, 2002). Zanimljivo je da su još tokom poslednje dve decenije prošlog veka, Rajs i Vermer (Reiss & Vermeer, 1984; Reiss, 1995) ukazali na činjenicu da prevod neknjiževnog teksta podrazumeva i prevod titlova i sinhronizaciju filmova, lokalizaciju⁷ kompjuterskih programa i reklamnih sadržaja, kao i prevod izveštaja svetskih novinskih agencija koje novinari u pojedinačnim zemljama koriste kao izvor za pripremu i pisanje vesti na ciljnom jeziku. Sada se u novijoj literaturi (Allen, 2007; Gawlas, 2004; Gibová, 2012; Munday, 2010; Zaytsev, 2016) ističe da se odrednica neknjiževni tekst odnosi i na tekst u udžbeniku i enciklopediji, u scenariju za film i televizijsku seriju, ali i na tekst televizijskih emisija i dokumentarnih programa, članak u novinama ili časopisu, uvodnik, uputstvo, recept, opis događaja i doživljaja, službeno i zvanično pismo, ponudu u katalogu, jelovnik, itd.

Prema tome, na osnovu svega do sada rečenog, može se zaključiti da je neknjiževni tekst posebna vrsta teksta koja je usko definisana i čije su opšte i pojedinačne osobenosti jasno određene, te sada odrednica „neknjiževni tekst“ obuhvata široku lepezu tekstova koji imaju jasno utvrđenu naučnu, akademsku, stručnu, administrativnu i zvaničnu funkciju. Pored toga, u skladu sa mišljenjem gorepomenutih autora, neknjiževni tekst ima i informativnu, obrazovnu i obaveštajnu funkciju, pa čak i funkciju da zabavi. Sve navedene funkcije neknjiževnog teksta se prepoznaju na osnovu stila koji dominira u samom tekstu. Samim tim sadržaj neknjiževnog teksta teži da informiše, obrazuje, zabavi, a potom i da obučili uputi čitaoca u određenu problematiku, stav i mišljenje, a to podrazumeva da prikaže, objasni ili obrazloži predmet, pojam, aspekt, pitanje ili problem.

Upravo je ovako definisan neknjiževni tekst predmet ove monografije, a pošto se neknjiževni tekst razvio kao posebna kategorija, sledi i da je prevod neknjiževnog teksta morao da se definiše kao posebna oblast u okviru nauke o prevođenju. Tako se razlika između

⁷ O lokalizaciji biće više reči u poslednjem poglavlju ovog dela (v. poglavlje 2.3.).

prevoda fiktivne proze ili beletristike (engl. *fictive prose*), to jest književnog teksta, u odnosu na prevod činjenične proze (engl. *factual prose*), dakle neknjiževnog teksta, ogleda pre svega u tome što se prevod činjenične proze odnosi na praktično primenljive tekstove, kao što su na primer pravni tekstovi, zakonska akta, službena dokumenta, uputstva za upotrebu uređaja, alata i drugih predmeta, komercijalne ponude i slično (Fleischmann, 1997: 541). Osnovna odlika činjenične proze jeste da njen krajnje pragmatični sadržaj zahteva preciznost i nedvosmisleno izražavanje, što je i Njumark (Newmark, 1998) isticao. Ovaj autor je razliku između književnog i neknjiževnog prevoda video kao precizno definisan rez između tekstova iz oblasti umetnosti i tekstova iz oblasti nauke, pa su neknjiževni tekstovi informativni, a njihov prevod ne može i ne sme biti ništa drugo do prevod „stvarnosti i denotacija“, dok je prevod književnih tekstova prevod „mašte i konotacija“ (Newmark, 1998: 63). Shodno tome Njumark je definisao „umetnost književnog prevođenja“ i „nauku o neknjiževnom prevođenju“ (Newmark, 2004).

Međutim, kao što je napred istaknuto, u novijim istraživanjima se ističe da prevod neknjiževnog teksta podrazumeva i tekstove koji izlaze iz strogo definisanih okvira nauke i određene struke i da podrazumeva različite vrste tekstova. Shodno tome se može zaključiti da u neknjiževne tekstove spadaju: pravni tekstovi, zakonska akta, službena dokumenta, uputstva za upotrebu uređaja, alata i drugih predmeta, komercijalne ponude i reklamni materijali, katalogi, veb-sajtovi, tekst u udžbeniku i enciklopediji, tekst u scenariju za film i televizijsku seriju, naratorski tekst televizijskih emisija i dokumentarnih programa, članak u novinama ili časopisu, uvodnik, recept, opis događaja i doživljaja, službeno i zvanično pismo, jelovnik, novinski izveštaj i slično (v. npr. Allen, 2007; Baker & Saldanha, 2009; Bassnett, 2014; Gawlas, 2004; Gibová, 2012; Göpferich, 2002; Gouadec, 2007; Munday, 2010; Schäffner, 2007; Snell-Hornby, 2006; Zaytsev, 2016).

Savremena praksa prevođenja ukazuje i na to da udruženja prevodilaca i agencije koje pružaju usluge prevođenja jasno razgraničavaju pojedinačne oblasti u okviru kojih se prevodi. S jedne strane se izdvajaju prevodioci koji prevode književne tekstove (npr. roman, poeziju, dramski tekst i sl.), a s druge strane su prevodioci koji prevode neknjiževne tekstove, tj. tekstove koji su napred definisani.

Jedan od ključnih kriterijuma za dodeljivanja prevoda neknjiževnog teksta određenom prevodiocu jeste oblast stručnosti (engl. *area of expertise*) koju prevodilac navodi kao svoju užu i glavnu oblast u okviru koje prevodi. Ovako definisana oblast ne podrazumeva samo stručne i naučne tekstove, nego i razne druge tekstove koji su u ovom poglavlju definisani. Sem toga, značajnu grupu prevodilaca čine i ovlašćeni sudski prevodioci koji pored navedenih prevoda neknjiževnih tekstova prevode ugovore, presude, podneske, žalbe, nalaze veštaka, upite, potvrde, sertifikate, svedočanstva, licence, carinsku dokumentaciju, dozvole, ateste i brojna druga dokumenta koja takođe spadaju u neknjiževne tekstove (Fleischmann, 1997; Gouadec, 2007).

Dakle, na ovom mestu se može zaključiti da se prevod neknjiževnog teksta, kao posebna oblast u nauci o prevođenju, oslanja na sledeće premise:

1. neknjiževni prevod postoji i ispunjava svoju funkciju, cilj i nameru u okviru posebno definisanog diskursa koji je u osnovi stvaran i činjeničan;
2. stil neknjiževnog teksta u izvornom jeziku određuje stil neknjiževnog teksta u ciljnom jeziku;
3. terminologija koja će se koristiti u prevodu mora biti zasnovana na posebnom registru i terminima koje je autor izvornog teksta koristio, to jest moraju da se odnose isključivo i samo na usko definisanu oblast u okviru koje je izvorni tekst pisan;
4. način na koji se određeni neknjiževni tekst poima ne mora nužno biti istovetan načinu na koji će se taj isti tekst poimati u ciljnom jeziku. Drugim rečima, tekst se mora prilagoditi kulturi i načinu poimanja govornika ciljnog jezika, a da se pritom ni u kom smislu ne naruše preciznost i činjenično stanje izvornog teksta.

Upravo je poslednja premisa ona koja prevod neknjiževnog teksta u savremenoj nauci o prevođenju svrstava u kategoriju izuzetno zahtevnog prevoda, jer se za prevod neknjiževnog teksta vezuje problem ekvivalencije o kojoj će biti više reči u narednom poglavlju, a s tim u vezi i određene tehnike prevođenja, koje će biti detaljno obrađene u drugom delu ove monografije. Sem toga, u

primenjenom smislu prevod neknjiževnog teksta se u političkim, ekonomskim, diplomatskim, društvenim i kulturnim okolnostima novog milenijuma mora sagledati u potpuno novom svetlu koje podrazumeva ne samo prevod stvarnih činjenica na precizan i nedvosmislen način, nego i prilagođavanje tog prevoda govornicima ciljnog jezika, to jest prilagođavanje kulturi i načinu poimanja govornika ciljnog jezika, o čemu će biti više reči u trećem delu ove monografije.

1.2. Problem ekvivalencije u prevodu neknjiževnog teksta

U prethodnom poglavlju ponuđen je osvrt na osobenosti neknjiževnog prevoda. Međutim, treba uzeti u obzir da je nauka o prevođenju još uvek relativno mlada disciplina i da je definisana tek tokom druge polovine XX veka (v. npr. Baker, 1992; Baker & Saldanha, 2009; Bassnett, 2002; Gentzler, 2001; Newmark, 1982; Nida, 1964; Pym, 1992; Snell-Hornby, 1988; Toury, 1980), pa još uvek postoje pitanja na koja ta nauka traži odgovore. Ako se tome doda i činjenica da su razlike između književnog i neknjiževnog prevoda definisane još kasnije (v. npr. Fleischman, 1997; Göpferich, 2002; Gouadec, 2007; Munday, 2010; Newmark, 1998; Schäffner, 2007; Snell-Hornby, 2006), čini se da se broj pitanja umnožava.

Problem koji izaziva radikalna i gotovo oprečna tumačenja i koji zahteva dodatno ispitivanje, kako u književnom tako i neknjiževnom prevođenju, jeste pojam ekvivalencije. S jedne strane se prevodilaštvo kao disciplina u okviru lingvistike definiše kao uspostavljanje ekvivalentnih odnosa na različitim lingvističkim i jezičkim nivoima, i to fonološkom, morfološkom, sintaktičkom, semantičkom i pragmatičkom (Catford, 1965; Koller, 1995; Nida, 1969; Pym, 1992), dok drugi odbijaju da priznaju teoretsko značenje pojma ekvivalencije, tvrdeći da „predstavlja iluzije simetrije između jezika“ (Snell-Hornby, 1986: 15), pa čak i da je nebitan (Snell-Hornby, 1988) ili štetan po prevod (Gentzler, 1993). Prema Njumarku ekvivalencija je više „željeni rezultat nego cilj prevoda“ (Newmark, 1988: 45), a Beijkerova smatra da „izbor odgovarajućeg ekvivalenta ne zavisi samo od jezičkog sistema s kojim se prevodilac suočava nego i od načina na koji će i autor izvornog teksta i autor ciljnog teksta, tj. prevodilac odlučiti da iskoristi određeni jezički sistem“ (Baker, 1992: 18).

Jedan od suštinskih razloga zbog kojih ekvivalencija u nauci o prevođenju predstavlja problem jeste njeno izjednačavanje sa jezičkom korespondencijom (Neubert, 1994: 414). Razliku između formalne jezičke korespondencije i ekvivalencije u nauci o prevođenju istražili su pre svega autori u stranoj literaturi (Catford, 1965; Ivir, 1970; Marton, 1968; Krzeszowski, 1972; Raabe, 1972). U domaćoj literaturi se mogu izdvojiti radovi koji se bave ekvivalencijom

u prevođenju u odnosu na njenu komunikativnu funkciju (Rajić, 2008), u odnosu na leksičke obrasce (Stojičić, 2011), u odnosu na prevod književnog teksta (Stojičić, 2012) ali i sa aspekta elemenata kulture u neknjiževnim tekstovima (Đorđević, 2010, 2011a, 2011b). Uglavnom se u navedenim istraživanjima može uočiti mišljenje da kada govorimo o ekvivalenciji, govorimo o pronalaženju jezičkih i vanjezičkih kategorija koje se manje-više podudaraju u izvornom i ciljnom jeziku. Međutim, sa aspekta nauke o prevođenju, korespondencija podrazumeva da za jednu reč u izvornom jeziku pronađemo odgovarajuću reč u ciljnom jeziku, što nam zapravo nude rečnici. U praksi, međutim, pronalaženje leksema koje nam rečnik nudi znači da je korespondencija uspostavljena, ali ne mora nužno da podrazumeva i da je postignuta ekvivalencija. To znači da je ekvivalencija „funkcionalni koncept koji se može pripisati određenoj prevodnoj situaciji“ (Neubert, 1994: 413–414), što u semiotičkom smislu podrazumeva da ekvivalencija praktično predstavlja posebnu vrstu odnosa između različitih delova tekstova na različitim jezicima.

U kontrastivnoj, komparativnoj i kontaktnoj lingvistici se za nedostatak odgovarajućeg izraza u ciljnom jeziku mogu naći termini leksička praznina (engl. *lexical gap*) i pojmovna praznina (engl. *conceptual gap*) (Cruse, 2004; Janssen, 2012; Proost, 2007). U skladu sa mišljenjem Kruza (Cruse, 2004), leksička praznina podrazumeva postojanje određenog pojma, ali odsustvo reči koja bi taj pojam označila. Samim tim, smatra Kruz, leksička praznina postoji „kada nema intuitivnog ili drugog dokaza za postojanje jasno utvrđenog pojma koji odgovara mestu u strukturi u kojoj se praznina javlja“ (Cruse, 2004: 178). Međutim, u skladu sa jednom od novijih definicija, leksička praznina je „prazno polje (engl. *slot*) u strukturi leksičkog polja, nastalo usled nedostatka posebne leksičke jedinice x za pojam y koji je deo pojmovnog sistema z i odgovara događaju, aktivnosti ili stanju stvari koja se može razumeti u praktičnom smislu“ (Proost, 2007: 115).

U prevodilačkoj praksi to znači da ako jedan pojam postoji u izvornom jeziku ali je nepoznat govornicima ciljnog jezika, taj isti pojam ili koncept govornicima ciljnog jezika praktično ne može ni postati poznat dok ga prevodilac ne uvede u ciljni jezik. Drugim rečima, leksička ili pojmovna praznina u postupku prevođenja jeste pre svega pojava koja se uoči, ali već u sledećem koraku takva

praznina podrazumeva nedostatak ekvivalencije i ona prerasta u problem koji prevodilac treba da reši, tj. da za tu prazninu ponudi odgovarajući ekvivalent u ciljnom jeziku. Upravo ovako definisana uloga prevodioca (Baker, 1992; Newmark, 1988; Pym, 1992) ukazuje na činjenicu da je prevodilac na neki način ne samo odgovoran za novi pojam u ciljnom jeziku, nego i za uvođenje ekvivalentne lekseme. U odeljcima koji slede biće ponuđeni brojni primeri za proces stvaranja ekvivalencije. Međutim, u cilju ilustracije bi na ovom mestu moglo da se ukaže na prevodni ekvivalent engleskog pojma *interface* koji i dalje izaziva nedoumicu među informatičarima.

Naime, ovaj pojam podrazumeva mesto na kojem dolazi do susreta, to jest do apstraktne veze između dva subjekta, elementa, sistema i slično radi izvršenja nekog zadatka. U oblasti informaciono-komunikacionih tehnologija pojam *interface* odnosi se na međusobne veze između dva uređaja, elementa, procesa i slično. Na primer, kada se povežu računar i štampač omogućava se posebna veza koja ima za cilj obavljanje zajedničkog zadatka, a to je da se sadržaj pripremljen na računaru prenese do štampača, koji će taj sadržaj doslovce odštampati na papir. Drugim rečima, u ovom slučaju je *interface* omogućio da se podaci prikazani na monitoru prenese na papir i tako pretvore u fizički predmet – papir sa odštampanim tekstom. Međutim, kako bi korisniku taj odnos bio jednostavnije prikazan, kaže se da je *interface* zapravo način na koji se funkcionisanje jednog programa prikazuje korisniku. To podrazumeva osnovnu radnu površinu na kojoj korisnik vidi prikaz i raspored sličica ili ikona, menija, veza i slično preko kojih pokreće pojedine alate i operacije na računaru, tabletu, pametnom telefonu i dr. Dakle, u pomenutom slučaju računara i štampača, *interface* je prozor koji otvorimo na monitoru našeg računara omogućavajući nam tako da kliknemo na određenu ikonu kako bismo pokrenuli štampanje.

Nažalost, prevodioci koji su imali zadatak da među prvima uvedu ovaj termin u srpski jezik rukovodili su se sopstvenim pravilima i tako doveli do izuzetno zbunjujuće situacije u kojoj se koriste i pozajmljenica i različiti ekvivalenti. Pregled stručnih rečnika⁸ ukazuje na činjenicu da je nametnut prevodni ekvivalent, pa su ponuđeni izrazi kao što su

⁸ U oblasti informatike i računarstva, kao i za potrebe prevođenja tekstova iz te oblasti, preporučuju se *Majrosoftov jezički portal* i *Računarski rečnik Mikro knjiga*.

SUMEDA, SUČELJE, SPREGA, SKLOP, MASKA i sl. Očigledno je da ovako preveden termin ne omogućava potpuno razumevanje složene veze koju *interface* uslovljava. Kako bi se ponudilo rešenje koje bi bilo prihvatljivo, prepoznatljivo i pre svega odgovarajuće, stručnjaci savetuju da se ovaj izraz ne prevodi i da se koristi izvorni termin koji je prilagođen ortografskim i fonološkim pravilima srpskog jezika, te je uveden termin *INTERFEJS*. Međutim, u posebnim slučajevima, kada to nalaže kontekst, koristi se i termin *OKRUŽENJE*, jer on bolje opisuje funkciju interfejsa.

Problem ekvivalencije dodatno se komplikuje, jer zavisi od mnogih faktora koji nisu isključivo semantički uslovljeni, nego u velikoj meri zavise od elemenata kulture, navika u izražavanju, stepena obrazovanja i sl. (Baker, 1992; Pym, 1995). Očigledno je da se ekvivalencija može ostvariti do izvesne mere, ali na nju „utiču brojni jezički i kulturni faktori, te je stoga uvek relativna“ (Baker, 1992: 13). Međutim, treba imati u vidu i to da ekvivalencija može uticati i pozitivno i negativno na prevod, u zavisnosti od toga o kojim je prevodnim ekvivalentima reč. Na primer,⁹ prevod fraze *fiesta grande*¹⁰ na engleski biće *great celebration*, ali i *great fiesta*, jer je reč *fiesta* prvo bila poznata govornicima engleskog jezika u Južnoj i Severnoj Americi, a potom je ta upotreba postala uobičajena i među govornicima engleskog jezika u drugim delovima sveta. U ovom slučaju, stvoren je pozitivan odnos ekvivalencije između izvornog značenja reči *fiesta* i njene upotrebe u engleskom jeziku. Nasuprot tome reč *cohiba*¹¹ je reč poreklom iz jezika indijanskog plemena Taino koji su živeli u Dominikanskoj Republici

⁹ Svi primeri koji se navode u ovoj monografiji potiču iz autentičnog korpusa koji je autorka prikupila tokom 22 godine rada kao prevodilac. Međutim, neophodno je istaći da se prevodilac kada preuzima nalog za prevod obavezuje na zaštitu podataka i čuvanje poslovnih tajni u vezi sa tim prevodom. Iz tih razloga će svi primeri u ovoj monografiji biti prikazani u skladu sa tom obavezom, tj. bez uočljivih ličnih podataka i bez detaljnih objašnjenja koja mogu ukazati na poreklo primera. Primeri koji potiču iz sudske prakse su vezani za krivične predmete za koje su donete pravosnažne presude, pa će i ti primeri biti navedeni uz zaštitu ličnih podataka i bez detalja koji jasno upućuju na konkretni predmet, jer se prevodilac na to obavezuje polaganjem zakletve prilikom imenovanja za sudskog tumača i prevodioca.

¹⁰ Primer iz prevodilačke prakse autorke. U pitanju je prevod brošure turističke organizacije sa nemačkog jezika na engleski.

¹¹ Primer iz prevodilačke prakse autorke. U pitanju je prevod carinske dokumentacije za luksuzne proizvode sa nemačkog jezika na srpski.

i u svom izvornom smislu predstavlja naziv vrste duvana. Međutim, ljubitelji cigara širom sveta reč *cohiba* koriste kao naziv za cigaru koju vole da konzumiraju i tako su usloveli stvaranje negativnog odnosa ekvivalencije između izvornog značenja reči *cohiba* i savremene upotrebe te reči širom sveta, pa i u srpskom jeziku gde se koristi reč *KOHIBA*.

Autori koji podržavaju stav da prevođenje zavisi od ekvivalencije (Newmark, 1988; Baker, 1992; Pym, 1992) otišli su korak dalje i ponudili tipologije ekvivalencije. Na primer, Bejkerova je ponudila tipologiju na nivou reči, rečenice ili teksta (Baker, 1992), dok su se drugi bavili tipologijom značenja (denotativno, konotativno, pragmatičko i sl.) (Newmark, 1988; Pym, 1992), jer se za značenje može reći da predstavlja polaznu osnovu u postupku prevođenja. Ipak, nedostaju valjana teorijska uporišta koja bi ekvivalenciju donekle utemeljila kao sistem u oblasti prevođenja. Stoga se može reći da prave teorije o ekvivalenciji u prevodu, naročito u prevodu neknjiževnog teksta, i dalje nema. Kako bi se ipak ukazalo na neka od bitnih svojstava ekvivalencije, u narednom odeljku biće ponuđene neke od tipologija ekvivalencije koje se mogu naći u literaturi o prevođenju i prevodilaštvu.

1.2.1. Ekvivalencija u prevodu – tipologija

Kao što se iz prethodnog poglavlja moglo videti, u nauci o prevođenju nema konsenzusa po pitanju ekvivalencije kao pojma. O različitim oblicima ekvivalencije, međutim, može da se govori, jer su mnogi autori (Arntz, 1993; Baker, 1992; Hann, 1992; Kade, 1968; Koller, 1989) pokušali da ponude podele na tipove ekvivalencije.

U suštini, ekvivalencija je odnos između izvornog jezika i ciljnog jezika. Koler (Koller, 1989) tako definiše nekoliko takvih odnosa, u zavisnosti od toga na čemu se taj odnos zasniva. Shodno tome, Koler navodi sledeće oblike ekvivalencije (Koller, 1989: 100–104)¹²:

- 1. referentna ili denotativna ekvivalencija** – ekvivalenti u izvornom i ciljnom jeziku odnose se na istu stvar u stvarnom svetu:

home > *KUĆA*

I am at home. >

KOD KUĆE SAM.

¹² Navedeni primeri preuzeti su iz Đorđević (2011b).

2. **konotativna ili asocijativna ekvivalencija** – ekvivalenti u izvornom i ciljnom jeziku stvaraju istu asocijaciju u svesti izvornih govornika oba jezika:

home > *DOM*

*This is my **home**.* >

OVO JE MOJ DOM.

3. **tekstualno-normativna ekvivalencija** – ekvivalenti u izvornom i ciljnom jeziku koriste se u istom ili sličnom kontekstu u oba jezika:

home > *DOM*

*Buying this house is buying a **home**.* >

KUPOVINOM OVE KUĆE, KUPUJETE DOM.

4. **pragmatička ili dinamička ekvivalencija** – ekvivalenti u izvornom i ciljnom jeziku imaju isti efekat na čitaoca:

home > *DOM*

*He returned to his **home** twenty years later.* >

VRATIO SE SVOM DOMU DVADESET GODINA KASNIJE.

5. **formalna ekvivalencija** – ekvivalenti u izvornom i ciljnom jeziku imaju iste ili slične ortografske i fonološke osobine:

taxi > *TAKSI,*

BMW > *BMV,*

metal > *METAL,*

information > *INFORMACIJA* itd.

Bejkerova (Baker, 1992), međutim, ide korak dalje i smatra da ekvivalencija ne treba da se zasniva samo na razlikama između izvornog i ciljnom jezika nego i na sličnostima koje postoje među njima, kao i na tome kakve kohezivne uloge imaju u izvornom i ciljnom tekstu. U skladu sa tim, ona ova dva faktora zajedno naziva **tekstualnom ekvivalencijom**. Naglašava se, međutim, kod drugih autora (Neubert, 1994) da nisu sve varijable u prevodu relevantne za svaku situaciju i da prevodilac sâm treba da odluči kojoj daje prednost i tako uspostavi **funkcionalnu ekvivalenciju**. Kade (Kade, 1968) i drugi zagovornici **leksičke ekvivalencije**, naročito u oblasti stručne terminologije (Arntz, 1993; Hann, 1992) kombinuju gore navedene kvalitativne razlike sa kvantitativnim shemama u skladu sa kojima se odnosi ekvivalencije mogu kategorisati u zavisnosti od toga da

li u ciljnom jeziku postoji jedna jedinica za istu u izvornom jeziku. U tom smislu se takođe ističe (Baker & Saldanha, 2009: 78) da je neophodno utvrditi da li ta ekvivalencija ima odnos **jedan-prema-jedan** (engl. *one-to-one*), da li za jednu jedinicu u izvornom jeziku postoji više jedinica u ciljnom jeziku, te ta ekvivalencija ima odnos **jedan-prema-više** (engl. *one-to-many*), da li se izraz u ciljnom jeziku odnosi samo na jedan deo u okviru većeg pojma ili koncepta, dakle **jedan-prema-deo-jednog** (engl. *one-to-part-of-one*) ili ne postoji jedinica u ciljnom jeziku za jedinicu u izvornom jeziku, pa ta ekvivalencija ima odnos **nulte ekvivalencije** (engl. *nil equivalence*). Takav kvantitativni pristup ima svoja ograničenja u slučaju stručnih tekstova, jer se prevodioci vezuju uglavnom za nivo terminâ na kome traže ekvivalentne odnose s obzirom na to da uža struka, u okviru koje se dati tekst prevodi, nameće određena ograničenja.

U potrazi za potpunim ekvivalentima, Bejkerova je pošla od pretpostavke da u najvećem broju slučajeva prevodilac ne može naći direktni ekvivalent za reč ili pojam koji se pojavljuju u izvornom tekstu. Iz tih razloga ona se više bavi nedostatkom ekvivalencija koje prepoznaje unutar semantičkih polja i na nivou reči. U tom smislu smatra da bi vokabular jednog jezika trebalo sagledati kao „niz pojmovnih polja“ (engl. *conceptual fields*) (Baker, 1992: 18). Ova polja odražavaju podele koje nameću govornici određenog jezika, a nastale su na osnovu njihovih iskustava u okviru sopstvene jezičke zajednice. Ova autorka dalje ističe da različiti jezici mogu imati zajednička pojmovna polja, kao što su na primer veličina, oblik, vreme, osećanja, prirodne pojave i slično. Međutim, razlike u načinu poimanja pojedinačnih pojmovnih polja i značenja koja se za njih vezuju nastaju na osnovu osobenosti okruženja u kome govornici određenog jezika žive, kao što su na primer istorijske, geografske, političke, ekonomske, socijalne i druge prilike.

Na nivou reči, nedostatak ekvivalencije posledica je nedostatka podudaranja između dve kulture, pa se tu radi o leksičkim, tj. pojmovnim prazninama, o čemu je bilo reči u prethodnom poglavlju. Dakle, reči nastale u okviru kulture govornika izvornog jezika ne moraju nužno postojati u kulturi govornika ciljnog jezika. Samim tim što određena pojava ne postoji u ciljnoj kulturi, nije moglo doći do leksikalizacije određenog pojma, te ne postoji reč u ciljnom je-

ziku (Baker, 1992: 19). U tom slučaju prevodilac ima obavezu da uz pomoć raznih prevodilačkih metoda (semantičko prevođenje, idiomatsko prevođenje i sl.) ili prevodilačkih tehnika (amplifikacija, lokalizacija, transpozicija, modulacija i sl.) omogući prenos značenja određenog pojma na najbolji mogući način i tako ga približi govornicima ciljnog jezika (o ovome detaljnije u drugom delu monografije). U nekim slučajevima može doći i do potpune zamene jednog pojma nekim drugim, s tim što novonastali pojam mora biti rezultat pažljive analize kako aspekata kulture tako i kognitivnih svojstava i izvornog i ciljnog jezika (Baker, 1992: 20-26) o čemu će takođe biti više reči u drugom i trećem delu ove monografije.

Na osnovu svega do sada rečenog može se zaključiti da jedinstveni način rešavanja problema ekvivalencije u okviru neknjiževnog prevoda ne postoji. Pre bi se moglo reći da se ekvivalencija mora rešiti kombinacijom više prevodilačkih metoda i tehnika koje zavise od samog pojma za koji ne postoji prevodni ekvivalent. U sledećem poglavlju biće prikazane dve prevodilačke tehnike koje se mogu primeniti za potrebe neknjiževnog prevoda u odsustvu direktnih prevodnih ekvivalenata.

1.3. Prevazilaženje problema ekvivalencije – lokalizacija i transpozicija

U savremenom prevodilaštvu se mnogo raspravlja o lokalizaciji (Damiani, 2002; Esselink, 2000; Pym, 2004) i transpoziciji (Jakobson, 1959; Newmark, 1982; Dusi, 2010). Kada je reč o lokalizaciji, teorija prevodilaštva je tek krajem prošlog veka prepoznala potencijale lokalizacije u okviru prevodilaštva, a o transpoziciji se zapravo ne može ni govoriti na nekom univerzalnom nivou – ona je drugačija za svaki jezički par.

Pregled relevantne literature ukazuje na to da je Pim (Pym, 2004) među prvima u okviru nauke o prevođenju prepoznao značaj tehnike lokalizacije za pojedinačni prevod. Po svojoj suštini, lokalizacija se pre svega odnosi na industrijski diskurs sa kojim se autentični materijal u vezi sa nekim proizvodom, kao na primer naziv, tekst, slogan, komercijalna prezentacija, reklamni spot, veb-sajt i dr. prilagođavaju lokalitetu na kojem se proizvod koji se reklamira želi plasirati i prodati. Tako se, na primer, naziv nekog proizvoda može prikazati na način koji govornici ciljnog jezika odmah mogu pročitati, kao što je slučaj sa nazivom brenda gaziranog bezalkoholnog pića *KOKA-KOLA*, koji je zahvaljujući lokalizaciji načina pisanja, tj. posebno prilagođenog ortografskog identiteta naziva ovog proizvoda, postao prepoznatljiv gotovo svuda u svetu (v. Sliku 2).

Slika 2: Primer lokalizovanog naziva proizvoda

Moguće je, na primer, ceo slogan reklamne kampanje prilagoditi mentalitetu naroda govornika ciljnog jezika (v. Sliku 3). U prikazanom primeru reč je o nagradnoj igri koju je kompanija COCA-COLA organizovala širom sveta pod sloganom obeleženim haštagom na srpskom jeziku (#recipsmom). Kako bi poziv bio prepoznatljiv određenoj ciljnoj grupi, slogan je prilagođen govornicima datog ciljnog jezika. U slučaju srpskog jezika, poziv za učešće u nagradnoj igri prikazan je uz pomoć stiha koji je preuzet iz jedne poznate pesme na srpskom jeziku: „Sve je moje tvoje“.

The image shows a screenshot of the Coca-Cola HBC Srbija website. At the top, there is a navigation bar with the Coca-Cola Hellenic logo, a search bar, and language options (English | Srpski). Below the navigation bar, there is a main banner with a couple smiling and the headline "Sve je moje tvoje" (Everything is yours) in large red letters. Below the headline, it says "Coca-Cola i pesma prenose tvoju poruku" (Coca-Cola and a song carry your message) and "#recipsmom". A red navigation menu is visible below the banner, with options like "Početna strana", "O nama", "Proizvodi i brendovi", "Naše promocije", "Ka održivom razvoju", "Novosti i mediji", and "Karijera". The main content area shows the title "Reci pesmom" (Say a song) and the headline "LAKŠE JE AKO TO KAŽEŠ PESMOM". Below this, there is a small image of a Coca-Cola bottle and a paragraph of text in Serbian: "Muzika je moćna. Samim tim što je slušamo, postajemo srećniji. Može da nam se vrti po glavi danima. Može i da nas pokrene čak i kada to ne želimo. Ali još veća moć muzike leži u tome što nas ona spaja. Ona izražava ono što ne možemo da kažemo samo rečima. Uz pomoć nje bolje razumemo jedni druge bez obzira na jezik kojim govorimo." The sidebar on the left contains a list of related content items.

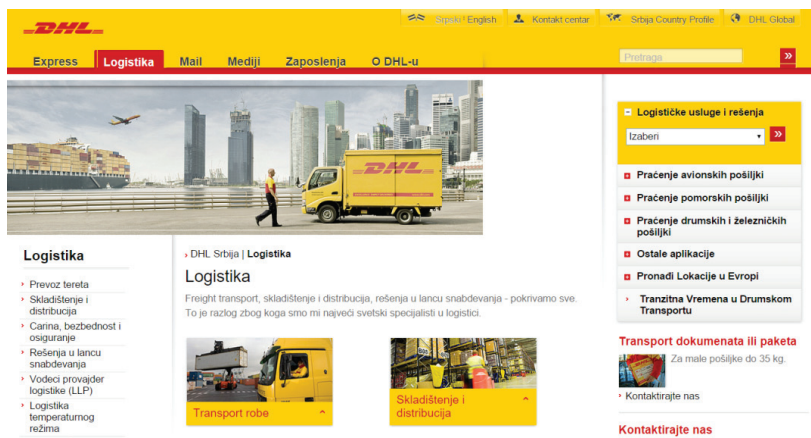
Slika 3: Primer lokalizovanog slogana

Sem toga se lokalizacijom određeni reklamni spot (v. Sliku 4) za izvesni proizvod može prilagoditi govornicima ciljnog jezika tako što se prevede i sinhronizuje ono što glumci u reklamnom spotu govore. U tom slučaju se biraju muzika ili pesma koje govornici ciljnog jezika prepoznaju i prevode se delovi teksta.

Slika 4: Primer lokalizovanog reklamnog spota

Konačno, veb-sajtovi i prezentacije na internetu (v. Sliku 5) se uz primenu lokalizacije u celosti prevode na ciljni jezik kako bi se usluge nekog privrednog društva, tj. preduzeća iz inostranstva koje ima svoja predstavništva u određenoj zemlji što bolje približile stanovnicima te zemlje, to jest govornicima ciljnog jezika.

Slika 5: Primer lokalizovanog veb-sajta

Međutim, postavlja se pitanje koliki je udeo samog čina prevođenja u procesu lokalizacije. Ako se navedeni primeri detaljno analiziraju sa stanovišta prevođenja kao postupka, za neke se može reći da gotovo i nema prevoda teksta, jer se veći deo postupka lokalizacije svodi na prikazivanje sadržaja uz primenu muzike i slika. S druge strane, ako se uzme u obzir da lokalizacija u velikoj meri predstavlja i prevod elementa kulture (o čemu će biti više reči u trećem delu monografije), može se reći da prevoda ima, ali ne na nivou teksta i reči. Prevod se u ovom slučaju odvija i na nivou metadiskursa, koji podrazumeva da komunikacija nije samo prenošenje osnovne poruke, nego i predstavljanje ličnosti, stavova i mišljenja učesnika u procesu prevođenja (Hyland, 2005). Drugim rečima, sve što izvorni tekst poručuje govornicima izvornog jezika, prevod na ciljni jezik treba da prenese govornicima ciljnog jezika. O složenosti samog procesa biće više reči u trećem delu.

Dakle, lokalizacija kao tehnika u prevođenju ima jednu svrhu – da prevod približi ciljnoj grupi, to jest govornicima ciljnog jezika, čitaocima tog prevoda. Treba ovde pomenuti da je sâm termin lokalizacija još uvek predmet rasprava među teoretičarima. Postoji mišljenje da se termin lokalizacija koristi kao savremena i prikladna zamena za širi koncept koji podrazumeva lingvističke, jezičke i kulturne faktore. Međutim, ako se ciljna odredišta (u smislu lokaliteta) za koja se prevodi imenuju i prepoznaju kao lokaliteti, postavlja se pitanje koji bi se onda termin mogao upotrebiti za izvorna mesta iz kojih potiče tekst/ materijal koji se prevodi i lokalizuje? Predlozi koji su na tu temu dati variraju od internacionalizacije do globalizacije, a Pim predlaže termine kao što su interlokalizacija, delokalizacija i interlokalno (Pym, 2004). S obzirom na to da su u ovoj oblasti teoretičari tek počeli da istražuju pojedinačne aspekte od značaja za prevodilaštvo, ostaje da se vidi koji će se termini ustaliti, a to bi moglo biti predmet nekog novog istraživanja.

S druge strane, transpozicija je tehnika u prevodilaštvu putem koje se na posredan način značenje u izvornom jeziku prenosi u ciljni jezik i to tako što se jedan deo diskursa zamenjuje drugim, a da se ne menja značenje celine. Hatim i Mandej (Hatim & Munday, 2004) ističu da je transpozicija tehnika koja omogućava promenu vrste reči, a da se pritom ne menja značenje poruke. Jakobson (1959: 261) je transpoziciju definisao kao transmuciju i ona se po njegovom mišljenju odnosi na naglašavanje implicitnih osobina teksta pri čemu se misli na neizbežno nametanje izbora leksema, reči i semantičkih varijacija koje su na

raspolaganju u prevodu. Slično tome, Dusi (Dusi, 2010) nudi stav da je transpozicija tehnika s kojom prevodilac može ili izabrati ekvivalenciju u ciljnom tekstu u odnosu na izvorni tekst ili odustati od nje u zavisnosti od toga da li ekvivalentni izraz odgovara okruženju teksta u ciljnom jeziku. Pojedini autori ističu da je transpozicija često neminovna i neizbežna (Byrne, 2012; Newmark, 2001). Tako, na primer, imenica *NAMEŠTAJ* kada se prevede na engleski ostaje u jednini (engl. *furniture*), ali kada se prevede na nemački, ona mora biti u množini (nem. *die Möbel*). Svojstva samog jezika određuju izbor određenog prevodnog ekvivalenta i prevodilac je uslovljen tim svojstvima, pa se podrazumeva da vlada kako izvornim, tako i ciljnim jezikom.

U savremenoj nauci o prevođenju transpozicija je tehnika koja ima daleko širu primenu od one koja se svodi na zamenu gramatičkih svojstava reči ili izraza. Transpozicija se praktično može primeniti na sve elemente u izvornom tekstu koji mogu biti problematični za prevod. To znači da transpozicija može biti primenjena i na stil teksta, pa čak i na elemente kulture kojih u ciljnoj kulturi nema (Byrne, 2012).¹³ Radi pojednostavljenja, na ovom mestu biće prvo prikazan primer transpozicije na gramatičkom nivou diskursa, jer se tu najlakše može primeniti i prepoznati, a potom će biti prikazana transpozicija na nivou elemenata kulture.

Polazi se, dakle, od toga da transpozicija podrazumeva da se izvesna gramatička struktura u izvornom jeziku mora prevesti drugačijom strukturom u ciljnom jeziku zato što takva struktura ili ne postoji u ciljnom jeziku ili ne odgovara tekstu u ciljnom jeziku. Podrazumeva se da se problem ekvivalencije u ovom slučaju sagledava na nivou teksta i/ili konteksta. Na primer, priloška sintagma (engl. *AdvPh*) u engleskoj rečenici

*Unemployment is still **high on the agenda** of the government.*

AdvPh

mora na srpski jezik biti prevedena imeničkom sintagmom (eng. *NPh*)

NEZAPOSLENOST JE I DALJE PRIORITET VLADE.

NPh

¹³ Vine i Darbelnet su za prevod elemenata kulture ponudili tehniku modulacije o čemu će biti više reči u drugom delu ove monografije (v. Drugi deo, poglavlje 2.3).

jer bi u protivnom, doslovni prevod

*NEZAPOSLENOST JE I DALJE *VISOKO NA AGENDI VLADE.*

AdvPh

bio neprihvatljiv. Čak i ako bi se prevod donekle prilagodio kako bi se po svaku cenu zadržala priloška sintagma i tako izbegla transpozicija

NEZAPOSLENOST JE NA PRVOM MESTU DNEVNOG REDA VLADE.

AdvPh

on ipak ne bi odgovarao nameri koja je iskazana u izvornoj rečenici, a to je da vlada u svom celokupnom radu ima za cilj da se u velikoj meri bavi problemom nezaposlenosti uopšte, a ne samo tokom jednog zasedanja.

U primeru koji sledi biće prikazano kako primenom lokalizacije i transpozicije kao tehnikâ u neknjiževnom prevodu prevodilac stvara sebi mogućnost da deo diskursa, ili ceo diskurs, do te mere prilagodi ciljnom jeziku, a samim tim i čitaocu ciljnog teksta, da čitalac i ne primeti da čita prevod, a ne tekst napisan na izvornom jeziku. U tom smislu se ne samo prevazilazi problem ekvivalencije, već on prestaje da postoji budući da prevodilac ne mora nužno pronalaziti izraze koji su ili slični ili različiti, već ih jednostavno uklapa u određeni okvir koji čitalac ciljnog jezika razume.

Prikazan je deo obrasca na engleskom jeziku (v. Sliku 6 i Sliku 7) koji vlasnik privrednog društva u Sjedinjenim Američkim Državama popunjava radi ostvarivanja prava u vezi sa tim društvom.¹⁴ Deo izvornog obrasca na engleskom jeziku izgleda kao na Slici 6:

Company (Employer) Information			Worker's Information		
1. Name of business			6. Name of business owner, manager or supervisor		
2. Mailing address of business			7. Business phone # () () ()	8. Cell phone # () () ()	
3. City	State	ZIP	9. FAX # () () ()	10. When is your scheduled payday?	
4. Address where work performed if not at main address			11. Type of business		
5. City	State	ZIP	12. Has company filed for bankruptcy? ☐ Yes ☐ No ☐ Don't know		13. Is company still in business? ☐ Yes ☐ No ☐ Don't know
14. Your name (last, first, middle initial) Mr. ☐ Mrs. ☐ Ms. ☐			20. Social Security Number	21. Home phone () () ()	22. Work phone () () ()

Slika 6: Prikaz izvornog obrasca na engleskom jeziku

¹⁴ Primer iz prevodilačke prakse autorke. Reč je o prevodu zvanične dokumentacije koja se podnosi za potrebe registracije privrednog društva u privrednom registru. Prevod je rađen sa engleskog jezika na srpski.

Prevod prvog dela obrasca na srpski jezik može biti kao na Slici 7 (tehnik lokalizacije i transpozicije koje su u ovom primeru primenjene prikazane su tako što su u srpskom prevodu podvučene):

Podaci o privrednom društvu (poslodavcu)		
1. Poslovno ime	6. Ime vlasnika, direktora ili <u>odgovornog lica</u>	
2. <u>Sedište</u> preduzeća	7. <u>Broj telefona</u>	8. Broj mobilnog telefona
3. Grad Država Poštanski broj	9. Broj faksa	10. <u>Datum isplate ličnog dohotka</u>
4. <u>Mesto obavljanja delatnosti ako je van sedišta</u>	11. <u>Vrsta delatnosti</u>	
5. Grad Država Poštanski broj	12. Da li je u <u>preduzeću pokrenut stečajni postupak?</u> ☐ da ☐ ne ☐ nepoznato	13. Da li preduzeće i dalje <u>obavlja svoju delatnost?</u> ☐ da ☐ ne ☐ nepoznato

Slika 7: Prikaz prevoda obrasca sa Slike 6 na srpski jezik

Detaljan prikaz reči i fraza kod kojih je problem ekvivalencije rešen primenom tehnika lokalizacije i transpozicije izgledao bi kao što je prikazano u Tabeli 1:

Izvorni jezik	Ciljni jezik Prevod uz primenu tehnika lokalizacije i transpozicije	Ciljni jezik Prevod bez primene tehnika lokalizacije i transpozicije
(1) <i>supervisor</i>	<i>ODGOVORNO LICE</i>	<i>NADZORNIK</i>
(2) <i>Mailing address of business</i>	<i>SEDIŠTE PREDUZEĆA</i>	<i>ADRESA PREDUZEĆA</i>
(3) <i>Business telephone</i>	<i>BROJ TELEFONA</i>	<i>BROJ POSLOVNOG/ SLUŽBENOG TELEFONA</i>
(4) <i>When is your scheduled payday?</i>	<i>DATUM ISPLATE LIČNOG DOHOTKA</i>	<i>KADA PO RASPOREDU ISPLAĆUJETE LIČNI DOHODAK?</i>
(5) <i>Address where work performed if not main address</i>	<i>MESTO OBAVLJANJA DELATNOSTI AKO JE VAN SEDIŠTA</i>	<i>ADRESA GDE SE POSAO OBAVLJA AKO TO NIJE GLAVNA ADRESA PREDUZEĆA</i>
(6) <i>Has company filed for bankruptcy?</i>	<i>DA LI JE U PREDUZEĆU POKRENUT STEČAJNI POSTUPAK?</i>	<i>DA LI JE PREDUZEĆE PODNELO ZAHTEV ZA BANKROT?</i>
(7) <i>still in business</i>	<i>OBAVLJA SVOJU DELATNOST</i>	<i>JOŠ UVEK U POSLU</i>
(8) <i>Don't know</i>	<i>NEPOZNATO</i>	<i>NE ZNAM</i>

Tabela 1: Detaljan prikaz prevodnih rešenja na osnovu lokalizacije i transpozicije

Ako se u gore navedenom prikazu uporede prevodna rešenja do kojih se došlo uz primenu tehnika lokalizacije i transpozicije sa rešenjima

kod kojih ove dve tehnike nisu primenjene, odmah se može uočiti da u drugom slučaju prevodi nisu nepravilni. Oni jednostavno ne odgovaraju kontekstu, a taj kontekst je uslovljen elementima kulture koji se odnose na pravnu terminologiju, koja pak pripada supkulturi pravnog sistema jedne zemlje u izvornom i ciljnom jeziku. Na primer, izraz (7) *still in business* doslovno bi mogao da se prevede izrazom *JOŠ UVEK U POSLU* koji u potpunosti odgovara izvornom izrazu na nivou korespondencije.¹⁵ Međutim, u srpskom pravnom jeziku ovom kontekstu ne odgovara takav prevod. Prevodno rešenje *OBAVLJA SVOJU DELATNOST* odgovara izvorniku na nivou ekvivalencije, jer ovde nije reč o tome da li je neko u poslu u smislu da li je zauzet, nego da li taj neko i dalje obavlja navedenu delatnost.

U cilju detaljne ilustracije rešavanja problema ekvivalencije na osnovu lokalizacije i transpozicije sledi podrobnije objašnjenje za najproblematičniji izraz u gorenavedenom primeru,¹⁶ a to je pitanje (6) *Has company filed for bankruptcy?* za koje je u ciljnom dokumentu ponuđen prevod *DA LI JE U PREDUZEĆU POKRENUT STEČAJNI POSTUPAK?*

Tehnika lokalizacije se u ovom primeru prepoznaje u načinu na koji je u ciljnom jeziku prikazan pojam u saglasnosti sa zakonodavstvom govornika izvornog jezika. Naime, u severnoameričkom zakonodavstvu (pojmovni sistem izvornog jezika), zakon o dužničkim odnosima (engl. *Debtor-Creditor Law*), predviđa da kada privredno društvo nije u stanju da otplati dugove prema svojim poveriocima, zajmodavcima kao i državnim ustanovama kao što su poreska uprava (engl. *Internal Revenues*) ili fondu za penzijsko i invalidsko osiguranje (engl. *National Securities*), zakonski predstavnici tog istog društva (direktor, rukovodilac i sl.) podnose zahtev sudskim organima za pokretanje stečajnog postupka. Otuda i pitanje u gore prikazanom obrascu *Has company filed for bankruptcy?*

Zakon o stečajnom postupku u Srbiji iz 2010. godine¹⁷ (pojmovni sistem ciljnog jezika) predviđao je da se stečajni postupak

¹⁵ O korespondenciji je već bilo reči u prvom delu ove monografije (v. poglavlje 1.2). Na ovom mestu se ističe da se o korespondenciji više detalja mogu naći i u Baker (1992), Đorđević (2009, 2011b), Newmark (1988) i dr.

¹⁶ Budući da bi za detaljnu analizu ponuđenih primera bilo potrebno mnogo više mesta, u ovom odeljku će biti ponuđena detaljna analiza samo ovog jednog reprezentativnog primera.

¹⁷ Pomenuti zakon je bio na snazi u trenutku kada je autorka radila na prevodu prikazanom na Slici 6 na koji se ovo objašnjenje odnosi.

pokreće na predlog poverioca ili stečajnog dužnika. Najčešće je zahtev podnosio jedan poverilac ukoliko bi bilo izvesno da stečajni dužnik nije u stanju da otplati svoje dugove. Predlog se podnosio stečajnom sudu, koji bi onda imenovao stečajnog upravnika i skupštinu poverilaca.

Problem ekvivalencije koji je u gore prikazanom primeru otežavao prevod prepoznaje se u činjenici što u Sjedinjenim Američkim Državama privredno društvo koje je u dugovima sâmo pokreće stečajni postupak kako bi se sve učinilo da se ono spasi, dok je u Srbiji u skladu sa zakonom iz 2010. godine stečajni postupak najčešće podrazumevao što bezbolnije gašenje privrednog društva. Upravo zato i stoji pitanje u izvornom obrascu da li je privredno društvo podnelo zahtev za stečajni postupak, to jest da li se ono obratilo za pomoć. Taj smisao nije odgovarao situaciji u Srbiji, pa je bilo bolje postaviti pitanje da li je neko preduzeo mere pokretanja tog postupka kako bi se na vreme spasila imovina poverilaca.

Tehnika transpozicije se u navedenom primeru prepoznaje na nivou gramatičke strukture i to na sintaksičkom nivou, to jest aktivna, upitna rečenica u izvornom jeziku prevedena je pasivnom, upitnom rečenicom u ciljnom jeziku. Činjenica da se u izvornoj kulturi naglasak stavlja na aktivno učešće privrednog društva u stečajnom postupku time što će sâmo pokrenuti postupak podnošenjem zahteva prevodi se činjenicom koja je bila svojstvena u ciljnoj kulturi, a to je da poverilac pokreće taj postupak kako bi zaštitio svoje interese. Neophodno je istaći da bi u pravnom dokumentu koji bi bio od značaja za sudski postupak ili neki drugi vid pravnog delovanja ovakva činjenica morala biti dodatno objašnjena ili napomenom prevodioca ili samih pravnih zastupnika. Međutim, u obrascu koji je ovde prikazan, dodatna objašnjenja nisu bila neophodna.

Očigledno je da je problem ekvivalencije u neknjiževnom prevodu u ovom poglavlju pojednostavljen i prikazan samo s jednog aspekta. Svakako da ovaj problem tek treba da se istražuje. Pre svega morala bi da se detaljnije ispita razlika između ekvivalencije i korespondencije pošto se čini da ta razlika nije precizno definisana u literaturi. Brojni autori su se bavili odnosom između ekvivalencije i korespondencije. Na primer, Katford (Catford, 1965) je ovaj odnos ispitao sa aspekta nauke o prevodjenju, a Marton (1968), Ivir (1969,

1970, 1996), Kšešovski (Krzyszowski, 1971, 1972) i Rabe (Raabe, 1972) sa aspekta kontrastivne analize. U nauci o prevođenju razlika između korespondencije i ekvivalencije treba da se ispita sa aspekta prevodilačkog postupka, jer ona upravo tu najviše dolazi do izražaja.

Imajući na umu da se nauka o prevođenju kao disciplina tek pre nekoliko decenija izdvojila kao poseban deo lingvistike, sigurno će se teoretičari ubuduće više njome baviti. Lokalizacija i transpozicija su samo dve mogućnosti koje su zasnovane na kognitivnoj i kulturnoj dimenziji u prevodu, što naravno ostavlja dovoljno prostora za drugačije pristupe. Međutim, prevodioci mogu koristiti i neke druge tehnike, pa će u sledećem delu ove monografije naglasak biti stavljen na problem pozajmljivanja u prevođenju nekniževnog teksta, koji je najčešće posledica nepostojanja ekvivalencije, a potom će biti ponuđen i prikaz nekih drugih prevodilačkih tehnika i strategija pomoću kojih prevodilac može rešiti problem ekvivalencije.

Drugi deo
Prevod neknjiževnog teksta – proizvod
prevodilačkih tehnika i strategija

Translation theory tends to be normative, to instruct translators on the OPTIMAL solution; actual translation work, however, is pragmatic; the translator resolves for that one of the possible solutions which promises a maximum of effect with a minimum of effort.

(Levý, 2011: 156)

2.1. Uticaj pozajmljivanja na prevod neknjiževnog teksta

Prvi deo ove monografije je u velikoj meri posvećen problemu ekvivalencije, jer je nedostatak odgovarajućih prevodnih ekvivalencija u ciljnom jeziku jedan od najčešćih problema sa kojim se prevodilac suočava. Kako bi uspešno rešio takav problem, prevodiocu na raspolaganju stoje razne tehnike i strategije. Zanimljivo je da je prva i najčešće primenjivana prevodilačka tehnika pozajmljivanje. Međutim, upravo ta tehnika i pitanje njene opravdanosti izazivaju brojna neslaganja i među teoretičarima i među prevodiocima. Otuda je usledila potreba da se drugi deo ove monografije pre svega posveti pozajmljivanju, a potom i drugim prevodilačkim tehnikama i strategijama koje se mogu primeniti kako za potrebe prevođenja neknjiževnog teksta u opštem smislu, tako i za potrebe prevođenja terminologije.

Na samom početku rasprave o pozajmljivanju neophodno je istaći da se u literaturi može uočiti problem definisanja samog pojma pozajmljivanja. Naime, ovaj termin se na jedan način definiše u kontrastivnoj lingvistici, a na drugi način u nauci u prevođenju. Stoga će u ovom poglavlju biti više reči o toj razlici, jer ona može biti ključna za razumevanje zašto je prevod neknjiževnog teksta u velikoj meri proizvod pozajmljivanja kao osnovne prevodilačke tehnike.

U okviru primenjene lingvistike pozajmljivanje se uglavnom izučava kao leksičko pozajmljivanje i definiše se kao „uklapanje stranih elemenata u maternji jezik govornika“ (Thomason & Kaufmann, 1988: 21), kao „proces tokom kojeg jedan jezik preuzima osobine struktura iz drugog jezika“ (Moravcsik, 1978: 99), ali i u najopštijem smislu kao proces „transfera ili preuzimanja“ u kome je „neka reč tokom istorije jednog jezika ušla u leksikon kao posledica [tog transfera]“ (Haspelmath & Tadmor, 2009: 36). Haspelmath i Tadmor su mišljenja da postoje dve grupe faktora koji su odgovorni za pozajmljivanje određenih vrsti reči: 1) društveni faktori i stavovi koji se odnose pre svega na nivo prestiža pripisanom jeziku iz kojeg se preuzima i 2) gramatički faktori koji ukazuju na činjenicu da je mnogo lakše pozajmiti imenicu nego glagol, jer je u slučaju glagola potrebna veća

adaptacija (Haspelmath & Tadmor, 2009: 35). Može se zaključiti da se lingvisti uglavnom slažu da je pozajmljivanje u najvećoj meri pojava koja spada u domen tvorbe reči u najširem smislu.¹⁸

U nauci o prevođenju pozajmljivanje se definiše kao jedna od „osnovnih tehnika u prevođenju“ (Molina & Hurtado, 2002), „osnovni prevodilački postupak“ (Baker & Saldanha, 2009; Hatim & Munday, 2004) ili „prvi prevodilački postupak koji je najjednostavniji od svih prevodilačkih postupaka“ (Vinay & Darbelnet, 1995). Još jednu definiciju koja se u nauci o prevođenju može naći u vezi sa pozajmljivanjem ponudili su Hatim i Mandej, a to je da je reč o upotrebi izraza koji se iz izvornog jezika prenosi u ciljni jezik (Hatim & Munday, 2004: 335). Ova dva autora dodatno ističu da je obično reč o izrazima koji se vezuju za određenu kulturu, te se oni koriste u ciljnom tekstu kako bi tekst oplemenili i podvukli značaj te kulture u izvornom tekstu. Slično tome, u jednom od svojih novijih istraživanja Mandej ističe da ovaj postupak podrazumeva prenos (eng. *transfer*), pa čak i premeštanje (engl. *transference*) reči iz izvornog teksta u ciljni tekst (Munday, 2009b: 170). U tom smislu, ovaj autor navodi primer reči *TEKILA* (engl. *tequilla*) ili *TORTILJA* (engl. *tortilla*) koje su iz španskog prenete u engleski jezik, a navodi i *DVD* i *CD-ROM* u informatici i opet ističe da razlog za prenos reči u ciljni jezik može biti ili da se popuni leksička prazina u ciljnom jeziku ili da se ciljni tekst obogati (2009: 170). Ovo mišljenje Mandej u novijim istraživanjima dopunjava stavom da se pozajmljivanje primenjuje i sa namerom da se ciljni tekst oboji lokalnom bojom (engl. *local colour*), kao što je slučaj sa turističkim brošurama (Munday, 2016: 56).

Može se izvesti zaključak da se u okviru primenjene lingvistike pozajmljivanje izučava kao pojava u jeziku koja, u najopštijem smislu, podrazumeva upotrebu stranih reči govornika maternjeg jezika pod uticajem stranog jezika (Haspelmath & Tadmor, 2009; Moravcsik, 1978; Thomason & Kaufmann, 1988). Nasuprot tome, autori koji se u okviru nauke o prevođenju bave pozajmljivanjem izučavaju ga kao tehniku za koju se prevodilac odlučuje kada prevodi tekst i kada ne može da ponudi odgovarajući izraz u ciljnom jeziku (Baker & Saldanha, 2009; Molina & Hurtado, 2002; Munday, 2009b; Vinay & Darbelnet, 1995).

¹⁸ U vezi sa tvorbom reči v. Fischer (1998), Jovanović (2007), Klajn (2003), Lehrer (1996), Maurer & High (1981), Prčić (1998), Sornig (1981) i dr.

Samim tim, kada se govori o pozajmljivanju sa aspekta prevodilačke tehnike postavlja se pitanje ko snosi odgovornost za uklapanje, tj. prenos strane reči u ciljni jezik, a s tim u vezi i pitanje da li se pozajmljivanje vidi kao nesvesni čin govornika ciljnog jezika ili kao svesna odluka prevodioca. Shodno tome se pozajmljivanje mora izučavati upravo sa aspekta svesne odluke prevodioca da se umesto za neku drugu tehniku odluči za pozajmljivanje. O tome koje sve tehnike mogu biti upotrebljene pored pozajmljivanja biće više reči u trećem poglavlju ovog dela monografije.

Treba naglasiti da se u domaćoj literaturi pozajmljenice izučavaju u okviru primenjene lingvistike (v. npr. Bugarski, 1996; Klajn, 2003; Mičić, 2008; Milić, 2013, 2015; Novakov, 2011; Pešikan, 1970; Prčić, 2005; Silaški, 2009a, 2009b, 2009c, 2012 i mnogi drugi), pa se govori o tvorbi reči, o pozajmljivanju terminologije, o anglicizmima, o uticaju engleskog jezika na srpski i slično. Već je istaknuto u uvodu monografije da se u okviru stranog jezika struke mogu izdvojiti autori koji se bave jezikom medicine (Fekete, 2007; Mičić, 2009, 2011; Slavković, 2004), jezikom ekonomije (Silaški, 2009c, 2012; Šipka, 2005) i jezikom prava (Ristivojević, 2012). Takođe je istaknuto da se, iako se mogu izdvojiti autori koji su se bavili konkretno prevodjenjem, na primer Đurović & Silaški (2014), Jovanović, A. (2015), Jovanović, M. (2001), Hlebec (2009), Kostić-Tomović & Tomović (2015), Novakov, 2001; Prčić (2002), Sibinović (2008), Stojičić, (2011, 2012) i Stojičić & Stamenković (2015), u literaturi na srpskom jeziku ne mogu naći radovi koji se pozajmljivanjem bave sa stanovišta prevodilačke tehnike. Ovo poglavlje će se upravo iz tih razloga detaljnije baviti aktuelnom problematikom.

Već je istaknuto da se doprinos navedenih autora ne umanjuje, ali je ipak neophodno skrenuti pažnju i na činjenicu da je i u literaturi na srpskom jeziku potrebno izučavati pozajmljivanje kao postupak za koji se prevodilac i u Srbiji svesno odlučuje, jer je i u tom slučaju prevodilac odgovoran za prenos, tj. uklapanje stranih reči u srpski jezik. S tim u vezi je i u prvom poglavlju ove monografije istaknuto da su prevodioci tokom prevođenja često u situaciji u kojoj je veoma teško naći odgovarajući ekvivalent u ciljnom jeziku, pa se u velikom broju slučajeva odlučuju za pozajmljivanje. Međutim, ako se pođe od činjenice da se u novijoj literaturi sve više ističe

pojam odgovornosti prevodioca kao faktor uticaja na jezik i kulturu govornika ciljnog jezika (Bell, 1991; Musolff, Good, Points & Wittlinger, 2001; Rojo, 2015; van der Eijk-Spaan, 2001), kao i njegova uloga kao posrednika između kultura prikazanih u tekstu koji se prevodi (Neubert, 1990; Nishizawa, 2002; Rosman & Rubel, 2003; Stephanides, 2004), očigledna je i sve veća odgovornost koju prevodioci imaju kada se u toku prevođenja odluče za pozajmljivanje.

Naime, svaki put kada prevodilac tokom prevođenja donese određenu odluku koja se odnosi na način na koji će teško prevedive ili neprevodive reči preneti u ciljni jezik, on direktno utiče na ciljni jezik, kulturu i način razmišljanja govornika (Baker & Saldanha, 2009; Bell, 1991; Duranti, 1977; Musolff, Good, Points & Wittlinger, 2001; Neubert, 1990; Nishizawa, 2002; Robinson, 2003; Rojo, 2015; Rosman & Rubel, 2003; Schöffner, 2004; Stephanides, 2004; van der Eijk-Spaan, 2001; Ungerer & Schmid, 2006 i dr.).

S obzirom na to da je jezik apstraktni sistem na kome se zasniva celokupna govorna, odnosno pisana aktivnost jedne zajednice, pojedinačno poznavanje tog sistema definiše se kao jezička kompetencija, to jest sposobnost pojedinca da dati apstraktni sistem i koristi (Bachman & Palmer, 1996, 2010; Fulcher & Davidson, 2007). U slučaju srpskog jezika, njime se služe građani Srbije u okviru granica države Srbije, ali i van nje tamo gde pripadnici te države trajno ili privremeno borave, a kao jezički sistem koriste svoj maternji srpski jezik.¹⁹ U okviru svakog jezičkog sistema se, pod uticajem raznih

¹⁹ U vezi sa jezikom i pismom u Ustavu Republike Srbije (2006), koji je na snazi u trenutku pisanja ove monografije, u članu 10 stoji sledeće: „U Republici Srbiji u službenoj upotrebi su srpski jezik i ćiriličko pismo. Službena upotreba drugih jezika i pisama uređuje se zakonom, na osnovu Ustava.“ Zatim u članu 79 bliže je objašnjeno i sledeće u vezi sa pravom na očuvanje posebnosti:

„Pripadnici nacionalne manjine imaju pravo: na izražavanje, čuvanje, negovanje, razvijanje i javno izražavanje nacionalne, etničke, kulturne i verske posebnosti; na upotrebu svojih simbola na javnim mestima; na korišćenje svog jezika i pisma; da u sredinama gde čine značajnu populaciju, državni organi, organizacije kojima su poverena javna ovlašćenja, organi autonomnih pokrajina i jedinica lokalne samouprave vode postupak i na njihovom jeziku; na školovanje na svom jeziku u državnim ustanovama i ustanovama autonomnih pokrajina; na osnivanje privatnih obrazovnih ustanova; da na svome jeziku koriste svoje ime i prezime; da u sredinama gde čine značajnu populaciju, tradicionalni lokalni nazivi, imena ulica, naselja i topografske oznake budu ispisane i na

situacionih činilaca, vremenom stvaraju varijeteti obeleženi distinktivnim osobinama koje zavise od raznih socioloških činilaca, kao što su pol, uzrast, zanimanje i sl.

U skladu sa tim, u Srbiji možemo razlikovati različite dijalekte, varijetete i žargone, na primer žargon mladih ljudi, politički žargon, žargon lekara i slično, ali se isto tako može govoriti i o poslovnom jeziku, pravnom jeziku, jeziku informacionih tehnologija i dr. Uža struka je u jezičkom smislu uslovljena razvojem same te struke i pod uticajem tog razvoja nastaju novi izumi, a samim tim i novi termini. Ako se pođe od toga da se struka razvija i van granica Srbije, očigledno je da se ne može očekivati da se za svaki novonastali izraz odmah nađe odgovarajući izraz u srpskom jeziku. Uprkos tome što se podrazumeva da svaka struka treba da ima usko definisanu terminologiju, pa samim tim i određeni registar, čini se da je uticaj stranih jezika, engleskog jezika najviše, ipak velik i ovim problemom se bave mnogi. Autori kao što su Filipović (2005), Klajn (2008), Milić (2006), Prčić (2005, 2011), Silaški (2009), Vujić (2005) i dr. su na ovu temu dali doprinos u svojim naučnim istraživanjima, a mnogi od njih (među kojima su najglasniji bili Ivan Klajn i Tvrtko Prčić), opominju na opasnost od pozajmljivanja i ukazuju na štetu koju ono može izazvati u srpskom jeziku u celini. U svakom slučaju, neophodno je uvesti normu koja bi regulisala pitanje u kojoj meri treba dozvoliti uvođenje novih kovanica, tj. neologizama i neosemantizama, a potom i da li treba insistirati na internacionalizaciji terminologije ili na srpskim ekvivalentima koji bi u nekim slučajevima trebalo da se stvore.

Ako se pođe od mišljenja Bugarskog, da bi bila zaista funkcionalna za sve potrebe naučna terminologija treba da „teži spoljnoj integraciji, tj. da u velikoj meri bude internacionalna“ (Bugarski, 1986: 2), sledi zaključak da je bolje opredeliti se za pozajmljenicu ili tuđicu, tj. internacionalno prihvaćeni termin. Mišljenje Ivira (1996) jeste da je internacionalizam reč koja je prisutna u nekoliko većih svetskih ili evropskih jezika, „iz kojih se onda proširila, ili mogla proširiti, u ostale

njihovom jeziku; na potpuno, blagovremeno i nepristrasno obaveštavanje na svom jeziku, uključujući i pravo na izražavanje, primanje, slanje i razmenu obaveštenja i ideja; na osnivanje sopstvenih sredstava javnog obaveštavanja, u skladu sa zakonom. U skladu sa Ustavom, na osnovu zakona, pokrajinskim propisima mogu se ustanoviti dodatna prava pripadnika nacionalnih manjina.“

evropske ili neevropske jezike“ (1996: 245). Takve reči se mogu ponekada zvati i evropeizmi (Spalatin, 1990) i one su prepoznatljive po svom obliku koji se prilagođava ciljnom jeziku u skladu sa morfološkim, fonetskim i ortografskim procesima svojstvenim za taj jezik, koje je Filipović (1980, 1981, 1986) nazvao transfonemizacija i transmorfemizacija.

Iako se pozajmljivanje u ovoj monografiji posmatra kao tehnika u prevođenju, u konkretnom slučaju pozajmljivanja iz engleskog jezika u srpski potrebno je da se ponudi kratak osvrt na pitanje opravdanosti anglicizama u srpskom jeziku sa aspekta kontrastivne lingvistike. Reči koje su preuzete iz engleskog jezika, u manjoj ili većoj meri prilagođene su osobenostima srpskog jezika i kao takve postale njegov deo. Prema Prčiću, termin anglicizam podrazumeva dve vrste jezičkih jedinica: 1) anglicizam predstavlja opštu reč ili vezanu morfemu (tj. prefiks ili sufiks) iz engleskog jezika koja se upotrebljava u srpskom s različitim stepenom integrisanosti u njegov sistem, i 2) anglicizam čini reč, sintagma ili rečenica u srpskom jeziku čija upotreba odražava i/ili sledi normu engleskog jezika – ortografsku, fonološku, gramatičku, semantičku ili pragmatičku (Prčić, 2005: 59). Međutim, i jedno i drugo značenje anglicizma podrazumeva neophodnost razmatranja njegove opravdanosti u srpskom jeziku. Drugim rečima, postavlja se pitanje kada bi trebalo upotrebiti anglicizam, a kada srpsku reč. Nameće se onda i nužno pitanje, šta uraditi kada za određeni pojam ne postoji srpska reč?

Prema Prčićevoj skali opravdanosti tuđica u srpskom jeziku, anglicizmi se dele na **sasvim neopravdane** (ukoliko već postoji domaća ili odomaćena reč ili izraz za engleski pojam), **neopravdane** (ukoliko je engleski sadržaj moguće prevesti na srpski jezik), **uslovno opravdane** (ukoliko je anglicizam kraći i ekonomičniji od domaće ili odomaćene reči), **opravdane** (ukoliko se njime uvodi nova nijansa u značenju) i **sasvim opravdane** (ako nosi novo značenje i popunjava leksičku i/ili pojmovnu prazninu u srpskom) (Prčić, 2005: 187–188). U kontekstu prevođenja neknjiževnog teksta, svakako je uputno da se sledi princip skale opravdanosti koju nudi Prčić, uz napomenu da svaki prevodilac mora da snosi i izvesnu odgovornost za odluku koju u pojedinačnom slučaju donosi. Međutim, pitanje odgovornosti prevodioca je problem kojim nauka o prevođenju tek

treba da se bavi. Ono što se na ovom mestu može istaći jeste da bi odgovarajuća obuka budućih prevodilaca svakako doprinela tome da se oni upoznaju sa različitim tehnikama i strategijama kako bi se pozajmljivanje svelo na najmanju moguću meru.

Može se zaključiti da se pozajmljenice u okviru struke donekle mogu, a često i moraju, opravdati.²⁰ U odeljcima koji slede biće više reči o pozajmljivanju u samoj praksi, a potom i o nekim drugim tehnikama prevođenja koje se mogu primeniti kako bi se izbeglo pozajmljivanje.

²⁰ O pozajmljnicama u srpskom poslovnom jeziku v. Đorđević (2008).

2.2. Prevođenje ili pozajmljivanje?

Već je istaknuto da su mnogi autori u okviru različitih oblasti izučavali i pozajmljenice i terminologiju koja je u srpski jezik uvedena na osnovu pozajmljivanja. Na primer, jezik medicine (v. Fekete, 2007; Mičić, 2009, 2011; Slavković, 2004), jezik ekonomije (npr. Silaški, 2009c, 2012; Šipka, 2005) i jezik prava (Ristivojević, 2012). Takođe su izdvojeni autori koji su se bavili anglicizmima i uticajem engleskog jezika na srpski jezik (npr. Bogdanović, 2014; Filipović-Kovačević, 2011; Francuski, 2012; Milić & Sokić, 1998; Mišić Ilić & Lopičić, 2011; Novakov, 2008; Panić-Kavgić, 2006; Prčić, 1996, 2005; Silaški, 2012; Vasić, Prčić & Nejgebauer, 2001).²¹

Sem toga, u cilju ostvarivanja standardizacije i norme u vezi sa određenom stručnom terminologijom, pa samim tim i uvođenjem pozajmljenica u srpski jezik, objavljeni su brojni rečnici iz različitih oblasti (npr. Hlebec, 2004; Mičić, 2011; Milić, 2006; Prčić, 2004; Vučković, 2014 i dr.), a kada je reč o pravopisu i pisanju pozajmljenica, utvrđene su norme koje su deo rečnika pravopisa srpskog jezika (Klajn, 2009; Pešikan, Jerković, Pižurica, 2010; Prčić, 2005, 2008; Šipka, 2012 i dr.). I jedni i drugi izvori predstavljaju veliki doprinos standardizaciji i normiranju pozajmljenica, što svakako omogućava uvođenje novih reči u srpski jezik.

Očigledno je da terminologija mnogih oblasti (npr. ekonomije, medicine, sporta, zabave, turizma, filma, mode, kulinarstva, zdravstva i slično) trpe značajne promene pod uticajem pozajmljivanja. Kao što je već istaknuto, pozajmljenice su stalno prisutna i

²¹ U ovom kontekstu mogu da se izdvoje i lingvisti koji su ispitivali razloge i uzroke pozajmljivanja nezavisno od prevođenja. Na primer, u okviru kontaktne lingvistike određeni broj autora se bavio i razlikom između jezičkog pozajmljivanja i promene koda (npr. Bugarski, 1997; Filipović, 1986; Mišić-Ilić, 2011; Šević, 1996). Razlog za ovakva istraživanja može se naći u činjenici da se ne može uvek reći da je došlo do jezičkog pozajmljivanja ako je reč stranog porekla ušla u upotrebu kod govornika srpskog jezika. Naime, često se pod uticajem kontakta različitih jezika sa engleskim jezikom može uočiti izvesno mešanje elemenata dva jezička varijeteta u okviru jedne celine (teksta ili govora) (npr. Savić, 1996; Dimitrijević, 2005; Dimitrijević-Savić, 2010), što predstavlja pojavu koja je u engleskom jeziku poznata pod nazivom *code switching*, a na srpski se prevodi kao promena koda (Radovanović, 1979: 65) ili smenjivanje kodova (Bugarski, 2005: 29).

neizbežna pojava u jeziku i one čine značajan deo istraživanja u primenjenoj lingvistici. Međutim, sa aspekta nauke o prevođenju, pozajmljivanje je tehnika za koju se prevodilac odlučuje u prevodilačkom postupku. Ta tehnika sama po sebi ne treba da se smatra nužno negativnom, jer ona može i da doprinese obogaćivanju ciljnog jezika. Međutim, ukoliko nema standardizacije i ako se ne sledi određena norma, pozajmljivanje stranih reči može imati negativne posledice po ciljni jezik.²²

Kako bi se sagledao značaj pozajmljivanja u okviru prevodilačkog postupka, neophodno je poći od kategorizacije pozajmljenica. U tom smislu, čini se da je podela koju je ponudio Kristal (Kristal, 1985: 193) najpreciznija. Naime, po njemu, pozajmljenice se mogu podeliti na:

1. tuđice (engl. *loan words*) u kojima su pozajmljeni i forma i značenje, uz izvesno prilagođavanje fonološkom sistemu jezika-primaoca, kao na primer *RESTORAN, ŠPAGETE, PICA, KIMONO, ORIGANO*²³ i sl.;
2. delimične pozajmljenice (engl. *loan blends*) u kojima je samo jedan deo forme stranog porekla, na primer *AUTOPUT, KOMPJUTERSKA GREŠKA* i sl.;
3. semantičke pozajmljenice (engl. *loan shifts*) u kojima je značenje pozajmljeno a forma je preuzeta iz ciljnog jezika, u našem slučaju iz srpskog, na primer *ZVEZDA* sa značenjem *POZNATA ILI POPULARNA LIČNOST* pri čemu je značenje preuzeto od značenja engleske reči *star*; i
4. prevodne pozajmljenice ili kalkovi (engl. *loan translation* ili *calque*) u kojima su morfeme strane reči prevedene svaka za sebe, na primer *NATČOVEK* od nemačke reči *Übermensch*.

U praksi, uvoz velikog broja proizvoda i preuzimanje usluga i načina poslovanja od preduzeća u inostranstvu podrazumeva i uvođenje novih termina u srpski jezik. Nesporno je da se za sve proizvode, usluge i načine poslovanja angažuju prevodioci čiji je zadatak da uputstva, opise, deklaracije i brojnu drugu prateću dokumentaciju prevedu na srpski je-

²² O posrednom uticaju tehnike pozajmljivanja u prevodima tekstova televizijskih emisija, članaka u časopisima i sl. i uticaju tog pozajmljivanja na mlade, njihov govor i sistem vrednosti v. Đorđević (2012b, 2014).

²³ Primeri koji su ovde prikazani preuzeti su iz Đorđević (2011b).

zik. Očigledno je da prevodioci u tom smislu značajno utiču na ciljni jezik kada se odluče za pozajmljivanje. Za mnoge proizvode potrebno je sačuvati njihov izvorni naziv kako bi se sačuvala i njihova autentičnost. Slično tome je u prevodu opisa ili uputstva neophodno upotrebiti i pozajmljivnicu. Međutim, problem nastaje onda kada se deo teksta neadekvatno prevede, jer se prevodilac previše oslanja na pozajmljivanje.

Tako se na primer²⁴ mogu navesti sledeća dva primera koja potiču iz uputstva za upotrebu telefona:

1. **DA IZADJETE IZ LISTE²⁵, PRITISNITE...**
2. **AKO SE ZVUK NE UKLJUČI NAKON POVEZIVANJA, PRITISNITE...**

Takođe se kao primer neadekvatnog prevoda koji se oslanja na pozajmljivanje mogu navesti i sledeće rečenice koje spadaju u oblast turizma:²⁶

1. **GRAD MOŽE DA SE POHVALI FINIM PRIMERIMA VIKTORIJANSKE, EDVARDIJANSKE I GEORGIJANSKE ARHITEKTURE.**
2. **OSOBE SA DECOM NE BI TREBALO DA PROPUSTE POSETU OBLIŽNJEM POWERHOUSE MUZEJU.**
3. **OBLAST THE ROCKS, BLIŽA OPERI I HARBOUR BRIDGE-U, NUDI RAZNOVRSNE HOTELE, ZGDNE KAKO GOSTIMA SA OGRANIČENIM BUDŽETOM, TAKO I BOGATIM POSETIOCIMA.**
4. **EXPLORER PROPUSNICE VAM PRUŽAJU OBILAZAK SA VIŠE STANICA KOJE POKRIVAJU CEO GRAD I ZANIMLJIVOSTI U ZALIVU I DOZVOLJAVAJU VAM DA SE ISKRCATE ILI UKRCATE GDE GOD I KAD GOD ŽELITE.**

Takođe se kao primer za neadekvatan prevod koji se oslanja na pozajmljivanje mogu navesti prevodi deklaracija u sledećim slučajevima:

1. Prevod teksta koji se nalazi na deklaraciji poznatog proizvoda protiv znojenja:

²⁴ Primeri koji su ovde navedeni prikazani su u istraživanjima u Đorđević (2011a, 2011b, 2012a, 2012b)

²⁵ Delovi prevoda za koje se smatra da su neodgovarajući, prikazani su zadebljanim slovima. Ističe se da u slučaju navedenih primera autorka nije imala uvid u izvorne tekstove i reči, pa nije u mogućnosti da ponudi detaljnu analizu samih prevoda. Svi primeri su ovde navedeni onako kako su određene reči upotrebljene u ciljnom tekstu, što podrazumeva i način pisanja.

²⁶ Primeri su preuzeti iz časopisa *Hedonist*, 04, 2009.

3x TRIPLE PROTECTIVE SYSTEM

NEVIDLJIVI ANTIPERSPIRANTNI DEZODORANS U ČVRSTOM STANJU 50 GR

SUVA ZAŠTITA

SAVLADAVA NEPRIJATNE MIRISE

MIRIS ZA CEO DAN

UPUTSTVO ZA UPOTREBU: OKRENUTI TOČKIĆ **KAKO BI SE PROIZVOD PODIGAO. NANETI POD PAZUH. UPOZORENJE: NE KORISTITI NA ISPUCALOJ ILI IRITIRANOJ KOŽI. UKOLIKO SE POJAVI OSIP, PREKINUTI SA UPOTREBOM. DRŽATI VAN DOMAŠAJA DECE.**

2. Naziv proizvoda: **KETCHUP, LJUTI**
3. Opis proizvoda: **OSVEŽIVAČ PROSTORIJA U GELU – APSORBER U GELU**

Vrlo često se pozajmljivanje može prepoznati i u tekstovima u modnim časopisima, kao u sledećem slučaju:

1. **OVAJ STIL OBUĆE JE USTALASAO MODNU SCENU, A POZNATE LIČNOSTI IH IMAJU POD MUST HAVE STAVKOM²⁷**
2. **POSEBAN VOLUMEN KOSE**
3. **FALSE LASH EFEKAT**
4. **STAY ON ZA CEO DAN**

Upotreba bilo koje pozajmljenice u ciljnem tekstu na srpskom jeziku podrazumeva da se ona prilagodi pravopisnim pravilima srpskog jezika (Pešikan *et al.*, 2010; Prčić, 2008; Šipka, 2012). Međutim, praksa pokazuje da prilagođavanje oblika pozajmljenica pravopisnim pravilima srpskog jezika nije isključiv kriterijum, jer se često može videti da se određene pozajmljenice različito pišu, pa tako i različito izgovaraju. Na primer,²⁸

<i>FEŠN/ FEŠEN/ FEŠON</i>	- od engleske reči <i>fashion</i> /'fæʃən/
<i>ANTI-AGE/ ANTIAGE/ ANTIJEJŽ</i>	- od engleske reči <i>anti-age</i> /'ænti'eɪdʒ/
<i>RIKORDER/ REKORER</i>	- od engleske reči <i>recorder</i> /rɪ'kɔ:də/
<i>STILISTA/ STAJLISTA</i>	- od engleske reči <i>stylist</i> /'stajlɪst/

²⁷ Primeri su preuzeti sa http://www.virtualnigrad.com/Cizmice_sa_otvorenim_prstima_za_prolece-13-13980

²⁸ Primeri su iz prevodilačke prakse autorke i potiču iz prevoda veb-sajta sa engleskog jezika na srpski za veliki hotel, koji je autorka lektorisala. Deo hotelske ponude koji je opisan na veb-sajtu podrazumevao je i spa centar i prevodilac koji je bio angažovan je kroz ceo prevod bio nedosledan po pitanju pisanja pozajmljenica.

Međutim, pozajmljivanje nije uvek pogrešno i ne znači da se ono mora izbeći. Pitanje opravdanosti anglicizama je veoma aktuelno u srpskoj lingvistici i mnogi autori su se bavili njime (npr. Mišić Ilić & Lopičić, 2011; Panič Kavgić, 2006; Prčić, 2005; Silaški, 2008), ali bi prevodioci ipak trebalo da se upoznaju i sa drugim prevodilačkim tehnikama, o kojima će biti više reči u narednom poglavlju.

2.3. Prevodilačke tehnike u službi neknjiževnog teksta

U nauci o prevođenju se velika pažnja posvećuje prevodu kao gotovom proizvodu (Fawcett, 2014; Molina & Hurtado, 2002; Hatim & Munday, 2004; Munday, 2009). U tom smislu se proučava tekst u ciljnom jeziku da bi se na osnovu njega utvrdilo kako je ciljni tekst nastao. Kao što je već istaknuto u uvodnom delu ove monografije, Molina i Hurtado ističu da se za potrebe analize gotovog prevoda koriste tri kategorije (kategorije teksta, konteksta i procesa) koje imaju za cilj da pokažu na koji način se prevođenje kao postupak u praksi može opisati (Molina & Hurtado, 2002: 489). Kao jednu od ključnih kategorija u proučavanju gotovog prevoda, Molina i Hurtado ističu kategoriju procesa (engl. *process category*) koja ima za cilj da odgovori na pitanje kako je prevodilac preveo određeni tekst, tj. koje metode, strategije i tehnike je prevodilac upotrebio u postupku prevođenja.

Da bi se utvrdilo kako se ostvaruje rezultat prevođenja, dakle kako prevod kao proizvod nastaje u odnosu na izvorni tekst, potrebno je proučiti prevodilačke tehnike koje se mogu upotrebiti u toku realizacije prevoda. Međutim, pitanje prevodilačkih tehnika je veoma složeno, jer se u nauci o prevođenju mogu naći različite klasifikacije, nazivi i definicije i njima su se bavili brojni autori.

Kada je reč o definiciji pojma prevodilačka tehnika, na prvom mestu se mora istaći da se tehnika razlikuje od metode i od strategije (Molina & Hurtado, 2002; Munday, 2009; Newmark, 1988). Metoda predstavlja određeni način na koji prevodilac pristupa celom tekstu, pa se između ostalog može primeniti na primer doslovni ili slobodni prevod. Tokom samog prevođenja, prevodilac se može suočiti sa pojedinačnim rečima, izrazima, frazama koje ne može prevesti. U tom slučaju se opredeljuje za određenu prevodilačku tehniku koja se odnosi samo na reč, izraz ili frazu koja je problematična. Konačno, prevodioci koriste i određene strategije kako bi lakše razumeli izvorni tekst ili proverili doslednost prevedenog teksta i u tu svrhu mogu se primeniti analiza korespondencije, utvrđivanje odnosa, parafraziranje, povratni prevod (engl. *back translation*) i slično. Od najvećeg značaja su, međutim, prevodilačke tehnike, jer se one koriste za rešavanje konkretnih problema s kojim se prevodilac može suočiti

tokom prevođenja. Prevodilac može primeniti više različitih tehnika tokom prevoda jednog teksta, a može i u slučaju samo jedne rečenice da upotrebi više različitih tehnika.

Najveći doprinos na polju klasifikacije prevodilačkih tehnika, između ostalog, dali su Njumark (Newmark, 1988), Najda (Nida, 1964) i Vine i Darbelne (Vinay & Darbelnet, 1995 [1958]). Navedeni autori različito su definisali pojedinačne tehnike, a uočava se neslaganje i u vezi sa ukupnim brojem i različitim vrstama tehnika.

Ipak, smatra se da su Vine i Darbelne ponudili prvu klasifikaciju 1958. godine. Doprinos ova dva autora je ogroman, jer su prvi ponudili klasifikaciju sa jasnom metodološkom namerom. Njihova klasifikacija se i danas smatra za ključnu klasifikaciju prevodilačkih tehnika, jer su na osnovu nje drugi autori definisali ili nove ili dopunske tehnike. Vine i Darbelne su definisali sedam osnovnih tehnika: pozajmljivanje (engl. *borrowing*), kalkiranje (engl. *calque*), doslovni prevod (engl. *literal translation*), transpoziciju (engl. *transposition*), modulaciju (engl. *modulation*), ekvivalenciju (engl. *equivalence*) i adaptaciju (engl. *adaptation*). Pored toga definisali su još nekoliko dopunskih tehnika, tj. postupaka kako su ih oni imenovali, a među njima najznačajnije su:²⁹ kompenzacija (engl. *compensation*), koncentracija (engl. *concentration*), udvajanje (engl. *dissolution*), amplifikacija (engl. *amplification*), ekonomisanje (engl. *economy*), pojačanje (engl. *reinforcement*), sažimanje (engl. *condensation*), isticanje (engl. *explicitation*), posredno izražavanje (engl. *implicitation*), generalizacija (engl. *generalization*), konkretizovanje (engl. *particularization*) i inverzija (engl. *inversion*).

Tehnike koje su kasnije dodavane ovom spisku dodavane su u zavisnosti od potreba koje su nametnute određenim jezičkim parom, tj. konkretnog izvornog i ciljnog jezika, a potom i zbog potrebe pronalaženja rešenja u konkretnim oblastima (Molina & Hurtado, 2002; Munday, 2009). Budući da bi takav prikaz bio preobiman, na ovom mestu se ističe da su autori koji su kasnije nudili nove klasifikacije tehnika zapravo nudili drugačije nazive ili dopunske tehnike

²⁹ S obzirom na to da u novijoj literaturi u nauci o prevođenju u Srbiji nije ponuđen prevod naziva navedenih tehnika, autorka predlaže prevode naziva u skladu sa funkcijom koju svaka od navedenih tehnika ima u konkretnom prevodilačkom postupku.

za već postojeće tehnike. Sem toga, mnoge tehnike se odnose na književni, ali ne i na neknjiževni tekst. Iz tih razloga će prikaz tehnika koji sledi biti sveden na odabir onih tehnika koje se mogu koristiti za prevod neknjiževnog teksta i koje prevodiocu takvog teksta mogu biti od najveće koristi.³⁰ Primeri koji će biti prikazani odnose se isključivo na prevod sa engleskog na srpski, jer bi za bilo koji drugi jezički par morale da se izdvoje i neke druge tehnike.

1. Adaptacija

Adaptacija podrazumeva da se element kulture koji postoji u izvornom jeziku, ali ne postoji u ciljnom jeziku, zamenjuje elementom koji je govornicima ciljnog jezika poznat. Prevodilac mora da istraži oblast na koju se prevod odnosi i da pronađe izraz koji odgovara značenju u datom kontekstu. Primeri koji se mogu navesti ovde su:

- *transcript of records* – POTVRDA O POLOŽENIM ISPITIMA
- *certificate of no impediment to marriage* – POTVRDA O SLOBODNOM BRAČNOM STANJU
- *pharmacopoeia* – UPUTSTVO ZA IDENTIFIKACIJU LEKOVA

2. Amplifikacija

Ova tehnika podrazumeva da prevodilac dodaje detalje koji nisu prisutni/ izrečeni u izvornom tekstu, ali su neophodni u ciljnom tekstu kako bi se razumelo o čemu se radi. Na primer:

- *Craig Adams of the Australian Reptile Park told Sydney's Daily Telegraph* – IZJAVIO JE KREG ADAMS, RADNIK U AUSTRALIJSKOM PARKU REPTILA ZA SIDNEJSKI DNEVNI LIST DEJLI TELEGRAF
- *gravitationalist* – STRUČNJAK ZA PROUČAVANJE GRAVITACIJE

Napominje se da se u slučaju kada se amplifikacija koristi u ovlašćenom sudskom prevodu, imena osoba i nazivi službi moraju navesti u uglastim zagradama odmah iza reči ili pojma koji je preveden uz primenu amplifikacije.

3. Ekonomisanje

Za ovu tehniku se može reći da se radi o tehnici koja je suprotna amplifikaciji. Drugim rečima, u ciljnom tekstu se navodi manje

³⁰ Primeri koji su navedeni uz svaku tehniku potiču iz različitih tekstova koje je autorka u okviru svoje prevodilačke prakse prevodila.

detalja u vezi sa nekim pojmom ili izrazom, nego u izvornom tekstu. Napominje se da se ova tehnika češće koristi u prevodu sa srpskog na engleski. Međutim, može biti primenjena i u slučaju prevoda sa engleskog na srpski. Na primer:

- *the procedure by means of which* – POSTUPAK PUTEM KOJEG
- *in the system of rules which are clearly stipulated in the law*
– U SISTEMU PRAVILA JASNO UTVRĐENIH ZAKONOM

4. Pozajmljivanje

Kao što je već objašnjeno na početku drugog dela ove monografije, prevodilac uzima reč ili izraz iz izvornog jezika i koristi je u ciljnom jeziku uz poštovanje pravopisnih normi ciljnog (u našem slučaju srpskog) jezika. Na primer:

- *the player hit another home run* – IGRAČ JE POSTIGAO JOŠ JEDAN HOUVRAN
- *the patients agreed to the pilot project* – PACIJENTI SU PRISTALI DA
UČESTVUJU U PILOT PROJEKTU

5. Transpozicija

Ova tehnika podrazumeva da se određena vrsta reči zameni nekom drugom, npr. glagol imenicom, imenica pridevom i sl. Međutim, moguće je zameniti i veću gramatičku strukturu nekom drugom ukoliko ona više odgovara ciljnom jeziku. O ovoj tehnici je bilo reči u prvom delu monografije (v. poglavlje 1.3), ali se ovde mogu navesti i sledeća tri primera:

- *You tend to get finer results if you allow the blender to run a little longer* – BOLJI REZULTATI SE POSTIŽU UKOLIKO SE BLENDER OSTAVI DA
RADI MALO DUŽE
- *snoring toddlers* – MALA DECA KOJA HRČU
- *the applied earth drilling procedure* – POSTUPAK BUŠENJA ZEMLJE
KOJI JE PRIMENJEN

6. Modulacija

Za razliku od transpozicije, kod koje prevodilac zamenjuje gramatičke kategorije, modulacija podrazumeva da prevodilac menja perspektivu. Vine i Darbelnet (Vinay & Darbelnet, 1958) smatrali su da postoje različite vrste modulacije, to jest da se perspektiva može menjati u različitim slučajevima, npr. apstraktno za konkretno, uzrok za posledicu, sredstvo za cilj, deo za celinu i slično. Ovde se može

navesti inače već poznati pojam u srpskom jeziku, zato što ilustruje prevod uz promenu tačke gledišta:

- *the restaurant offers draught beer* – U RESTORANU SE NUDI TOČENO PIVO

U ovom primeru se vidi da se u izvornom jeziku *draught* odnosi na onoga koji to pivo guta, tj. pije, dok se *TOČENO* u prevodu na srpski jezik odnosi na onoga koji ga služi, to jest toči iz bačve. Slično tome se i u sledećem, novijem primeru u prevodu menja tačka gledišta:

- *this result is wrong* – OVO REŠENJE NIJE TAČNO

Još jedan primer koji se može navesti odnosi se na duplu negaciju, koja u engleskom jeziku nije dozvoljena, ali u srpskom jeziku može biti neophodna. Na primer:

- *this type of procedure is not easy at all* – OVA VRSTA POSTUPKA NIJE NIMALO LAKA

7. Kompenzacija

Ova tehnika omogućava prevodiocu da izrazi određeni stilski efekat koji je prisutan u izvornom tekstu i koji ne može da se reprodukuje u ciljnom tekstu. Kompenzacija može biti neophodna, na primer u naučnom diskursu, gde autori radova na engleskom jeziku koriste prvo lice jednine kada govore o postupku koji su primenili u svojim istraživanjima. U prevodu na srpski jezik se u tom slučaju, na primer, preporučuje prvo lice množine (Blagojević, 2011).

- *I extracted the particles by applying* – ČESTICE SMO ODVOJILI TAKO ŠTO SMO PRIMENILI

Podrazumeva se da se pored prikazanih tehnika mogu navesti i mnoge druge. Ovde je ponuđen manji spisak onih tehnika koje mogu biti najefikasnije tokom prevođenja neknjiževnih tekstova. Međutim, kao što je već navedeno, prevodilac koristi i strategije pomoću kojih može lakše doći do rešenja u prevodu. Ključne strategije su one koje se odnose na analizu kako izvornog tako i ciljnog teksta. U tom slučaju prevodilac može da se osloni i na postupak analize, koji podrazumeva utvrđivanje korespondencije između pojmova u izvornom i ciljnom jeziku. Sem toga može da primeni i komponentnu analizu, koja omogućava razumevanje značenja veće celine na osnovu utvrđivanja zna-

čenja pojedinačnih elemenata. O jednoj i drugoj vrsti analize i o tome kako se mogu primeniti u praksi u svojstvu prevodilačkih strategija biće više reči u narednom odeljku.

2.3.1. Strategije analize u službi neknjiževnog prevoda

U ovom delu monografije velika pažnja posvećena je pozajmljivanju i istaknuto je da je u nauci o prevođenju pozajmljivanje jedna od osnovnih prevodilačkih tehnika za koju se veliki broj prevodilaca odlučuje onda kada za reč, izraz, termin ili pojam ne mogu da ponude odgovarajući ekvivalent u ciljnom tekstu. Razlog može biti i taj što neki prevodioci smatraju da jedino tako mogu dosledno prevesti manji ili veći deo izvornog teksta. Međutim, vrlo često se prevodioci odluče za pozajmljivanje zato što ne poznaju dovoljno izvorni jezik, ciljni jezik ili oba. Konačno, razlog može biti i taj što prevodioci nedovoljno poznaju užu oblast stručnosti (v. Prvi deo, poglavlje 1.1) u okviru koje prevode. U bilo kom od navedenih slučajeva, posledice mogu biti ne samo neodgovarajući prevodi, nego i greške u prevodu na ciljnom jeziku. Iz tih razloga će u ovom odeljku biti prikazano kako se analiza korespondencije i komponentna analiza mogu koristiti kao strategije koje prevodiocima mogu pomoći da izbegnu greške u prevođenju. Ističe se da su obe vrste analize preuzete iz drugih disciplina koje se bave analizom jezika, pa je analiza korespondencije često primenjivana u kontrastivnoj i komparativnoj lingvistici (Catford, 1965; Nida & Taber, 1969), dok se komponentna analiza, pored primene u kontrastivnoj lingvistici, često koristi u semantici i leksikologiji (Hatim & Munday, 2004; Larson, 1998).

Osnovni korak u razumevanju izvornog teksta i njegovog odgovarajućeg prevoda na ciljni jezik zavisi od utvrđivanja osnovnih kategorija u jeziku. U praktičnom smislu to podrazumeva uočavanje mogućnosti stvaranja ekvivalentnih odnosa između određenih jezičkih kategorija koje mogu biti ostvarene između dva ili više jezika (Jacob, 2004), a proizilaze iz korespondencije koja već postoji između jezika. Kao primer može poslužiti način na koji se pridevi izvode na osnovu imenica (Tabela 2).

Kategorija	engleski	srpski
I	<i>dog</i> (N)	<i>PAS</i> (imenica)
II	<i>canine</i> (Adj)	<i>PSEĆI</i> (pridev)
III	<i>dog</i> (for compound N)	<i>PAS</i> (za sintagme i složene imenice)

Tabela 2: Osnovne kategorije u jeziku

Ovaj jednostavni prikaz upućuje na činjenicu da kod prve kategorije postoji direktan prevod, to jest direktan ekvivalent koji spada u kategoriju imenica i u engleskom i u srpskom jeziku (*dog* - *PAS*). Velika je verovatnoća da će prevod ove imenice u datom kontekstu, ako bi ona bila u funkciji subjekta ili objekta u rečenici, biti jednostavna i doslovna zamena jedne imenice drugom. Međutim, na nivou druge i treće kategorije moglo bi doći do greške u prevodu. Na primer, ako bi trebalo prevesti sintagme *canine loyalty* i *canine teeth*, prevod na srpski bio bi *PSEĆA ODANOST* i *PSEĆI ZUBI*. Međutim, ako bi se sintagma *canine behaviour* prevela kao *PSEĆE PONAŠANJE*, uočava se da to nije dobro rešenje. U tom slučaju bolje rešenje bi bilo *PONAŠANJE PASA*.

I u obrnutom slučaju prevoda sa srpskog na engleski mogu se uočiti slični problemi. Na primer, ako bi trebalo naći ekvivalent u engleskom jeziku za sintagmu *TRENER ZA PSE*, ne bi bilo potrebe reći *trainer for dogs*. Prevod u ovom slučaju bio bi *dog trainer*, pri čemu imenica *dog* spada u kategoriju imenica koje u engleskom jeziku imaju funkciju prideva (treća kategorija u Tabeli 2).

Precizan i dobar prevod se ne postiže uvek lako. Ograničenja su brojna i nije uvek moguće pronaći odgovarajući ekvivalent u ciljnom jeziku. Jedna od osnovnih mogućnosti na raspolaganju prevodiocima jeste analiza korespondencije koja je praktično prvi korak svakog prevodioca i zasniva se na pronalaženju podudarnosti upravo na nivou jezičkih kategorija. Problem korespondencije je u teoriji prevodilaštva i dalje kamen spoticanja za mnoge teoretičare. Tako na primer, prevladava mišljenje (Baker & Saldanha, 2009; Steiner, 1975) da postoje samo dva nivoa korespondencije, tj. apsolutna korespondencija ili podudaranje i apsolutno odsustvo korespondencije. Međutim, sama prevodilačka delatnost ukazuje na brojne primere u kojima prevodilac mora pronaći odgovarajući izraz u ciljnom je-

ziku koji će, iako drugačiji po strukturi i po formalnim odrednicama od izraza u izvornom jeziku, svakako odgovarati značenju tog izraza. Iz tih razloga su pojedini autori istakli potrebu za prepoznavanjem trećeg nivoa korespondencije, a to je delimična korespondencija (Bassnett, 2014; Catford, 1965; Ivir, 1969; Nida, 1964, 2001).

Bez obzira na zastupljene argumente, stoji nepobitna činjenica da je prevod bilo kog teksta suštinski ograničen nivoom korespondencije. U kojoj meri će izvesni stepen korespondencije biti ostvaren zavisi pre svega od kriterijuma koji spadaju u polje semantike, što ne isključuje i druge kriterijume poput gramatičkih, sintaksičkih, morfoloških i sl. Kriterijumi za utvrđivanje korespondencije mogu se osloniti na definiciju formalne korespondencije kao vida podudaranja funkcija koje bi jezički elementi u dva jezička sistema mogli imati (Catford, 1965). Drugim rečima, formalna korespondencija se može ostvariti ukoliko jezička kategorija u ciljnom jeziku zauzima približno isto mesto koje ta kategorija ima u izvornom jeziku (Catford, 1965: 32).

Na primer³¹, u slučaju izraza

engleski:	<i>cold</i>	<i>as</i>	<i>ice</i>
srpski:	HLADAN	KAO	LED

može se uočiti apsolutna korespondencija na sintaksičkom, gramatičkom i na semantičkom nivou, pa je ovde primenjena tehnika doslovnog prevoda.³² Za razliku od toga, u izrazu

engleski:	<i>it is necessary to provide users with</i>
srpski:	NEOPHODNO JE OBEZBEDITI KORISNICIMA

reč je o delimičnoj korespondenciji, jer podudarnost postoji na gramatičkom i na sintaksičkom nivou, ali ne i na semantičkom nivou. U

³¹ Primeri koji su ovde navedeni potiču iz prevodilačke prakse autorke s tim što se prvi primer zasniva na već poznatom prevodu koji je autorka preuzela.

³² Doslovni prevod, poznat i kao direktni prevod, može da se shvati i kao metoda i kao tehnika. U novijoj literaturi, za direktni prevod se uglavnom ističe da je reč o tehnici koja podrazumeva transfer, prevod, prenos teksta iz jednog jezika u drugi zamenom pojedinačnih reči u izvornom jeziku rečima u ciljnom jeziku (lat. *verbum pro verbo*), pri čemu se značenje celine u izvornom jeziku može i ne mora preneti u celosti (Levý, 2011; Molina & Hurtado, 2002; Munday, 2010). Vine i Darbelnet su ovu tehniku objašnjavali kao prevod reč-za-reč (Vinay & Darbelnet, 1958). Za razliku od toga, Njumark (Newmark, 1988) direktni prevod smatra metodom.

ovom konkretnom primeru prevod dela izraza na izvornom jeziku za koji nema korespondencije, ostvaren je pomoću tehnike modulacije. Naime, u oba slučaja je u prvom delu izraza upotrebljeno sadašnje vreme (*is necessary – NEOPHODNO JE*) i prisutan je gramatički subjekat (*it*, a u srpskom jeziku je on deo glagola *JE*), pa je u tom delu očigledna korespondencija na gramatičkom i sintaksičkom nivou, a u smislu značenja i na semantičkom nivou. Međutim, u drugom delu izraza, na semantičkom nivou nema podudarnosti, jer je sintagma *to provide users with*, koji u doslovnom prevodu znači *SNABDETI KORISNIKE SA* na srpski jezik preveden sintagmom *OBEZBEDITI KORISNICIMA*, što podrazumeva modulaciju, tj. promenu perspektive koja je donekle uslovljena gramatičkim subjektom u prvom delu izraza. Zapravo se i u izvornom i u ciljnom tekstu jasno vidi da korisnici dobiju ono što im je potrebno, ali se u ciljnom jeziku na neki način više naglašava uloga nekog trećeg lica koje pomenutim korisnicima daje to što im je potrebno.

Greške pri prevođenju mogu se javiti čak i u slučaju kada su prevodiocu poznata pojedinačna značenja koje izvesna reč ili fraza imaju i u izvornom i u ciljnom jeziku. Može se navesti primer koji se odnosi na prevod reči *administration*. Naime, prilikom službene posete britanskog ambasadora Vranju,³³ novinska agencija koja je trebalo da obavi intervju sa ambasadorom angažovala je svog prevodioca iako je kancelarija gradonačelnika Vranja imala zvaničnog prevodioca. Tokom intervjuja, prevodilac novinske agencije je za sintagme *JAVNA UPRAVA*, *LOKALNA UPRAVA* i *LOKALNA SAMOUPRAVA* koristio istu reč na engleskom jeziku, tj. *administration*. S obzirom na to da je ambasador dosta dobro govorio srpski jezik, u jednom trenutku je gradonačelniku postavio pitanje na srpskom: *DA LI VI U VRANJU ZNATE KOJU ADMINISTRACIJU IMATE?* U daljem toku razgovora je greška ispravljena, tj. ponuđeno je objašnjenje za svaki od navedenih izraza, ali je situacija sama po sebi u najmanju ruku bila neprijatna.

Zapravo se u ovom slučaju radi o leksemi koja je u rečniku *Oxford Advanced Learner's Dictionary* (2007) definisana na sledeći način:

³³ Primer potiče iz prevodilačke prakse autorke. U pitanju je bio zvanični usmeni prevod koji je autorka obavljala u ime kancelarije gradonačelnika Vranja za vreme posete britanskog ambasadora Dejvida Gauena (David Gowan), koji je 6. maja 2004. bio u zvaničnoj poseti Vranju. Autorka je onda i pomogla da se objasni razlika između navedenih izraza.

administration

1. *the activities that are done in order to plan, organize and run a business, school or other institution: Administration costs are passed on to the customer.*
the day-to-day administration of a company: I work in the Sales Administration department.
2. *the process or act of organizing the way that sth is done: the administration of justice*
3. *the people who plan, organize and run a business, an institution, etc.: university administrations*
4. *(often Administration) the government of a country, especially the US: the Bush Administration - Successive Administrations have failed to solve the country's economic problems.*
5. *the act of giving a drug to sb: the administration of antibiotics.*

Prevod ove reči na srpski podrazumeva pronalaženje ekvivalenta koji bi odgovarao datom kontekstu. U slučaju značenja koje je gore navedeno prvo, prevod bi verovatno bio *UPRAVA*, za drugo značenje odgovarala bi reč *SPROVOĐENJE*, za treće *ADMINISTRACIJA*, za četvrto *VLADA* dok bi za poslednje značenje odgovarao izraz *IZDAVANJE*, a *paperwork* na engleskom bi u datom kontekstu na srpskom isto mogla biti *ADMINISTRACIJA*. Međutim, kao što se iz ponuđenog primera iz prevodilačke prakse može videti, izgleda da nije sve tako jednostavno kada se prevodi sa srpskog na engleski. Problem je što se reč *UPRAVA* na engleski može prevesti kao *management, head office, department, government, rule, reign*, ali i *administration*. U konkretnom slučaju koji je gore opisan *JAVNA UPRAVA* se prevodi kao *public administration*, *LOKALNA UPRAVA* kao *local government*, a *LOKALNA SAMO-UPRAVA* kao *local self-government*. Podrazumeva se da bi u slučaju svakog ovde prikazanog izraza prevodilac morao da se odluči za izraz koji odgovara datom kontekstu. Greška se može izbeći ukoliko se pojedinačna značenja pažljivo prouče i u izvornom i u ciljnom jeziku.

Potpuno drugačija situacija se uočava u slučaju apsolutnog odsustva korespondencije, jer je tu reč o izrazima koji se moraju prevesti ili opisno ili se za njih mora naći izraz koji će govornici ciljnog jezika moći da razumeju, a da ipak shvate kontekst onako kako je on zamišljen u izvornom jeziku. Često se u ovakvim slu-

čajevima primenjuje postupak uvođenja napomene prevodioca ili u vidu fusnote ili u vidu napomene u samom tekstu ili se pak takvi izrazi opisno prevode. Međutim, opisni prevod se u slučaju neknjiževnog teksta ne preporučuje, naročito ne u slučaju zvaničnih dokumenata, jer se može narušiti verodostojnost i validnost izvornog dokumenta. U tom slučaju se preporučuje napomena u vidu kraćeg umetnutog teksta, a praksa nalaže da to bude između uglastih zagrada.

U slučaju prevoda sa engleskog na srpski, ilustrativni su sledeći već poznati primeri:³⁴

1. engleski: *drive-in-movie*
 srpski: *FILM KOJI SE GLEDA NA VELIKOM PLATNU IZ AUTOMOBILA*
 ili *BIOSKOP NA OTVORENOM*

U ovom slučaju prepoznaju se dve tehnike, transpozicija i amplifikacija. Transpozicija je primenjena na nivou vrste reči, jer je u izvornom tekstu reč o složenoj imenici koja se na ciljni jezik prevodi imeničkom sintagmom. Amplifikacija je primenjena, jer je upotrebljen dodatni detalj *NA OTVORENOM*.

2. engleski: *takeaway meal*
 srpski: *OBROK ZA PONETI*

U ovom slučaju prepoznaje se tehnika transpozicije. Reč je o imeničkoj sintagmi, s tim što u izvornom tekstu ispred imenice *meal* stoji imenica *takeaway* u funkciji prideva, tj. kao modifikator ispred imenice (engl. *pre-modifier*). U ciljnom jeziku imenicu *OBROK* prati infinitiv *ZA PONETI* u funkciji modifikatora iza imenice (engl. *post-modifier*).

Kao primer prevoda do kojeg se takođe došlo na osnovu analize korespondencije može se navesti primer iz oblasti ovlašćenih sudskih prevoda, tj. primer saglasnosti koju jedan roditelj, ili oba roditelja, potpisuju kada maloletno dete putuje izvan zemlje samo sa jednim roditeljem ili u pratnji drugih lica. Ta saglasnost se u srpskom jeziku zove jednostavno *SAGLASNOST*, ali se obično u govoru kaže *SAGLASNOST RODITELJA*,

³⁴ Primeri iz prevodilačke prakse autorke. Reč je o prevodu intervju sa britanskim književnikom. Ovom prilikom autorka se oslonila na postojeće prevode ponuđenih izraza, pa je ovde ponuđeno objašnjenje kako bi se ukazalo na tehnike koje su verovatno primenjene prilikom prevođenja.

pa se odmah zna o čemu se radi. Međutim, na engleski jezik se naziv tog dokumenta mora prevesti uz primenu tehnike amplifikacije:

SAGLASNOST - Consent for minor children to travel abroad

Naročito su problematične reči koje se odnose na pojmove koji su vezani isključivo za kulturu govornika srpskog jezika ili su poznate na nivou regionalnog dijalekta. Na primer, u slučaju prevoda teksta o demografskim karakteristikama seoskih domaćinstava, tj. teksta koji pripada oblasti sociologije,³⁵ postavilo se pitanje prevoda naziva pojedinih rodbinskih odnosa. Naime, u srpskom jeziku se pravi razlika između *SVEKRVE* i *TAŠTE*, *TETKE*, *UJNE* i *STRINE*, *ZETA* i *DEVERA* i slično. U engleskom jeziku te razlike nisu poznate i one se rešavaju tako što se za svaku reč koja se odnosi na određenu rodbinsku vezu mora ponuditi dodatno objašnjenje zato što je to za dati prevod bitno, kao na primer:

srpski:	<i>SVEKRVA</i>
engleski:	<i>mother-in-law on the husband's side</i>
srpski:	<i>UJNA</i>
engleski:	<i>aunt on the mother's side</i>

Kao primer može da se navede i reč *MERAK* koja pripada dijalektu sa juga Srbije. U slučaju prevoda monografije o Vranju³⁶ upotrebljene su brojne reči iz dijalekta koji je svojstven Vranjancima. Sve te reči su u prevodu upotrebljene u izvornom obliku, ali su morale da se objasne uz umetanje prevodilačke napomene, tj. u fusnotama, jer bi opis umetnut u sam tekst remetio njegovo razumevanje. Objašnjenje za *merak* na engleskom jeziku bilo je:

"Merak" is a certain kind of feeling referring to the pleasure and indulgence in soulful music, alcohol and beautiful women as well as the atmosphere provoked by it. This term is used in the south of Serbia and it often appears in the works of Bora Stanković, an author whose regular theme was to write about lost youth and the wish of the aged person to feel the "merak" once again. (Antanasković, 2004: 4)

³⁵ Primer iz prevodilačke prakse autorke. Reč je o prevodu naučnog rada sa srpskog jezika na engleski iz oblasti sociologije.

³⁶ Primer iz prevodilačke prakse autorke. Reč je o fotomonografiji o Vranju (Antanasković, 2004).

U nekim slučajevima, prevodilac može naći ekvivalent koji govornici ciljnog jezika povezuju sa odgovarajućim kontekstom u svojoj kulturi, a da isti odgovara značenju i smislu izvornog konteksta. Na primer:³⁷

engleski: *ice-cream parlour*

srpski: POSLASTIČARNICA

U ovom slučaju polazi se od toga da i jedno i drugo mesto imaju slično značenje za govornike kako izvorne tako i ciljne kulture. Naime, reč je o mestu na kome se obično ne služe alkoholna pića nego se mogu poručiti kafa, čaj, sok, sladoled i kolači. U oba slučaja, podrazumeva se mesto na koje se može otići sa decom, gde nema preglasne muzike i gde atmosfera odgovara mirnom porodičnom izlasku.³⁸

Još jedan način koji se preporučuje prevodiocima u cilju pronalaženja odgovarajućeg prevodnog ekvivalenta, a koji bi u isto vreme omogućio i prevazilaženje grešaka, poznat je kao komponentna analiza. Ovaj tip analize je od ključnog značaja u slučaju takozvanih neprevodivih elemenata u koje spadaju i kulturni i kognitivni elementi. Hatim i Mandej (Hatim & Munday, 2004) ističu da je za savremenu nauku o prevođenju izuzetno važno da razvije naučni pristup u analizi prevoda koji će se oslanjati na već ustaljene lingvističke pristupe (Hatim & Munday, 2004: 39). U tom smislu predlažu komponentnu analizu koja, pored kontrastivne analize i raščlanjivanja dvosmislenog značenja (engl. *disambiguation*), predstavlja jednu od strategija u okviru analize semantičke strukture (Hatim & Munday, 2004; Larson, 1998).

Samim tim, u prevodilačkoj praksi komponentna analiza može biti strategija koja se primenjuje u postupku analize izraza ili fraza sa aspekta semantike i podrazumeva dekompoziciju ili atomizaciju značenja jedne celine (npr. reči, izraza, fraze, sintagme) tako što se

³⁷ Primer na koji je autorka naišla za potrebe istraživanja objavljeno u Đorđević (2010). [U spisku literature navedeno onako kako je u izvoru na engleskom jeziku navedeno, tj. Djordjevic].

³⁸ Zanimljivo je da kada je na skupu u Temišvaru u Rumuniji autorka ove monografije prikazivala rezultate rada iz kog je ovaj primer preuzet (Djordjevic, 2010), jedna učesnica u sesiji rekla je da se u Rumuniji za *ice-cream parlour* koristi naziv lanca restorana brze hrane *McDonald's*, tj. da je to mesto na koje majke odlaze sa decom. Na pitanje da li je pre pojave pomenutog restorana brze hrane bilo drugog naziva za *ice-cream parlour*, svi prisutni učesnici iz Rumunije rekli su da nije.

značenje, na primer celog izraza, razbija na pojedinačna značenja sastavnih elemenata datog izraza. Ovaj pristup poznat je i pod nazivom analiza neposrednih konstituenata (engl. *immediate constituent analysis*) i uobičajen je analitički pristup na lingvističkim nivoima (morfološkom, sintaksičkom, semantičkom).

U slučaju komponentne analize u prevođenju vrši se zapravo rekonstrukcija značenja određenog izraza. Polazi se od pretpostavke da se izvesne strukturne karakteristike koje se javljaju na različitim nivoima jednog izraza u izvornom jeziku mogu javiti na istim tim nivoima u ciljnom jeziku i tako dovesti do izraza u ciljnom jeziku koji bi suštinski odgovarao značenju izraza u izvornom jeziku. Prevodilac praktično razbija značenje izvornog izraza na komponente ili konstituente koji nose pojedinačna značenja sadržana u tom izrazu, potom prevodi ta pojedinačna značenja na ciljni jezik i na osnovu njih rekonstruiše prevod celog izraza na ciljnom jeziku.

Kako bi se komponentna analiza lakše objasnila, ovde će biti prikazana prvo na jednostavnom primeru koji se odnosi na nivo lekseme, a u nastavku biće ponuđen i prikaz teško prevodive reči:

engleski:

boy > [+human] [+young] [+male]

srpski:

[+ljudsko biće] [+mlado] [+muško] > DEČAK.

Ako bi se ovom komponentnom nizu dodao ili u istom zamenio samo jedan konstituent, značenje celog niza bi se odmah promenilo. Na primer,

srpski:

MLADIĆ > [+ljudsko biće] [+mlado] [+odrastao] [+muško]

engleski:

[+human] [+young] [+adult] [+male] > *fellow*

ili

srpski:

DEVOJKA > [+ljudsko biće] [+mlado] [+odrastao] [+žensko]

engleski:

[+human] [+young] [+adult] [+female] > *girl/young woman*.

Komponentna analiza može biti od velike koristi upravo u slučajevima koji neminovno mogu dovesti do grešaka ili neodgovarajućeg prevoda usled nedovoljnog poznavanja bilo izvornog ili ciljnog jezika. U slučaju neknjiževnih tekstova, ova analiza može obezbediti odgovarajuće prevodne ekvivalente i onda kada bi doslovni prevod pojedinačnih elemenata jednog izraza doveo do neodgovarajućeg prevoda, ali i u slučajevima potpunog odsustva podudarnosti.

Ovde se može navesti primer izraza koji pripada savremenom urbanom jeziku mladih govornika engleskog jezika. Igrom slučaja, ovaj izraz je upotrebljen u jednom krivičnom postupku koji je rešavan na Višem sudu u Vranju.³⁹ Naime, pred sudom svaki optuženi dobija priliku da se na kraju glavnog pretresa obrati sudu. Ovu priliku bi optuženi trebalo da iskoristi da se izvini za svoj postupak. U navedenom slučaju, optuženi je bio veoma emotivan i počeo je da prepričava ceo događaj koji ga je i doveo na sud. Tom prilikom je više puta izgovorio: „*I could facepalm myself!*“ pri čemu se svaki put lupio šakom po čelu. Sudiji je ovo ponašanje bilo sumnjivo i tražio je da prevodilac objasni šta je optuženi rekao i zašto se tako udario po čelu.

Objašnjenje koje je prevodilac ponudio zasnivalo se na komponentnoj analizi i pošto se sudija o samom prevodu veoma pohvalno izrazio, u zapisnik je uz odgovarajuće obrazloženje uneta i rečenica da je optuženi izjavio: „*DODE MI DA SAMOG SEBE OŠAMARIM!*“ Podrazumeva se da je ista rečenica, zajedno sa obrazloženjem, morala biti prevedena i u prevodu zapisnika na engleski jezik. Budući da je primer veoma ilustrativan, jer pokazuje kako se teško prevodive reči mogu prevesti, ovde će uz određene dopune biti prikazano kako se ovaj izraz može prevesti na osnovu komponentne analize kao prevodilačke strategije.⁴⁰

Osnovni korak svakog prevodioca treba da bude pretraga dostupnih izvora u vezi sa nekim izrazom. U ovom konkretnom slučaju se u

³⁹ Primer potiče iz prevodilačke prakse autorke. U pitanju je krivični postupak u kome je mladić (19 godina), kanadski državljanin, bio pred sudom zbog neovlašćenog držanja opojnih droga.

⁴⁰ Autorka je ovo objašnjenje, onako kako je ovde navedeno, koristila u nastavi tokom sedmogodišnjeg rada sa studentima, a sada ga i dalje koristi za potrebe sertifikovane obuke koju izvodi u vidu veb-seminara na engleskom i nemačkom jeziku u saradnji sa mrežom Proz.com (<http://srp.proz.com/translator-training/trainers/946/courses>).

digitalnim izdanjima rečnika žargona i kolokvijalnih izraza u engleskom jeziku na internetu, glagol *facepalm* uglavnom opisuje na sledeći način:

UDARITI SE DLANOM PO ČELU I PREVUĆI DLAN PREKO LICA ILI URADITI TO ISTO NEKOM DRUGOM.

U *Rečniku urbanih termina*⁴¹ ponuđeno je objašnjenje koje je prikazano na Slici 8.

2

facepalm

The act of dropping one's face / forehead into one's hand. Usually accompanied by a "thunk" or a cry of "D'oh!"

Usually written between asteriks in online conversation, to demonstrate an action.

Similar to *[headdesk](#)*

*Today I locked my keys in my car. Again. *facepalm**

Slika 8: Objašnjenje za reč *facepalm* u *Rečniku urbanih termina*

Pretragom izvora na internetu koji nude objašnjenja za značenje reči *facepalm* može se naći i objašnjenje da se ovaj pokret često izvodi kao izraz frustracije nad nečim što je neko uradio, ali se uglavnom shvata kao šaljiv gest (v. Sliku 9).

Slika 9: Šaljivi prikaz značenja glagola *to facepalm*

⁴¹ <http://www.urbandictionary.com/define.php?term=facepalm>

Poređenja radi, u digitalnom izdanju rečnika *Oxford Advanced Learner's Dictionary* (OAD) stoji:

to perform the action of covering your face with your hand because you find something embarrassing, annoying, etc. (v. Sliku 10),

tj. pokriti dlanom/ šakom lice zato što se zbog nečega osećate posramljeno, iznervirano i sl.

Definition of **facepalm verb** from the Oxford Advanced Learner's Dictionary

facepalm *verb*

BrE /ˈfeɪspɑːm/ ⓘ; NAmE /ˈfeɪspɑːm/ ⓘ

[intransitive](*informal*)

Verb Forms

★ Add to my wordlist

to perform the action of covering your face with your hand because you find something embarrassing, annoying, etc.

- *I just facepalmed when he arrived wearing that ridiculous suit.*

Slika 10: Značenje glagola *to facepalm* u rečniku OAD

Pošto je prevođenje uvek vezano za neki širi kontekst, a i u cilju pojednostavljenja prikazanog postupka zasnovanog na komponentnoj analizi, prevod reči *facepalm* biće objašnjen na primeru sledeće rečenice:

The math problem turned out to be so easy I wanted to facepalm myself.

Podrazumeva se da za pojedine izraze koji su u ovom objašnjenju ponuđeni mogu da se koriste i sinonimi (na osnovu analize korespondencije), a može im se pristupiti i sa potpuno drugačijeg stanovišta (tehnika modulacije ili promena perspektive) i uvek će zavisiti od samog konteksta. Međutim, ako se pođe od pretpostavke da ovu rečenicu izgovara mlađa osoba na način koji je gore opisan, postupak prevođenja ove rečenice mogao bi biti sledeći:

Korak 1: Komponentna analiza značenja pojedinačnih elemenata izraza *facepalm* na engleskom jeziku.

[act of slapping your face with the palm of your hand]

+

[you feel you are stupid about something very obvious]

Korak 2: Doslovni prevod značenja pojedinačnih elemenata na srpski jezik.

[LUPITI SE DLANOM PO LICU]

+

[MISLITE O SEBI DA STE GLUPI, JER NE VIDITE NEŠTO ŠTO JE INAČE VEOMA OČIGLEDNO]

Korak 3: Ponuditi ekvivalent koji bi ilustrovao ironiju date situacije.

[LUPITI SE DLANOM PO LICU KAKO BISTE SEBE KAZNILI]

+

[UVIĐATE DA STE GLUPI ŠTO NISTE ODMAH SHVATILI DA JE ZADATAK BIO LAK]

Korak 4: Prevesti izvornu rečenicu sa engleskog na srpski uz primenu dobijenih ekvivalentnih prevoda pojedinačnih komponenti ili uz upotrebu sinonima kako bi se na što bolji način prenelo značenje u ciljni jezik.

*DOŠLO MI JE DA SAMOG SEBE/ SAMU SEBE UDARIM (OŠAMARIM, ODALAMIM, PLJESNEM ITD.)
KADA SAM SHVATIO/ SHVATILA KOLIKO JE ZADATAK IZ MATEMATIKE LAK.*

ili

*ZADATAK IZ MATEMATIKE JE BIO TOLIKO LAK DA SAM HTEO SAMOG / HTELA SAMU SEBE DA
UDARIM (OŠAMARIM, ODALAMIM, PLJESNEM ITD.).*

Primer koji je ovde prikazan verovatno ne bi bio upotrebljen u nekom sudskom prevodu da optuženi u navedenom slučaju nije reagovao na opisani način. Međutim, upravo ovakvi izrazi najbolje ilustruju sa kojim se sve izazovima prevodilac sreće, naročito kada je reč o usmenom prevođenju. Nažalost, neretka je pojava da se prevodioci, usled nemogućnosti pronalaženja odgovarajućeg izraza u ciljnom jeziku, odlučuju za rešenje koje može biti pogrešno.

Ovakva pojava je česta i u slučaju prevođenja zvaničnih zapisnika koji se vode tokom usmenih prevoda. Iako usmeno prevođenje predstavlja posebno polje u nauci o prevođenju, u slučaju prevoda pred sudom usmeni prevod se nužno vezuje i za pisani prevod, jer se sva pisana dokumenta u vezi sa postupkom, pre svega optužnica, ali i podnes-

ci, izjave, nalazi veštaka i slično, pismeno prevode na ciljni jezik. U tim slučajevima se lako može dogoditi da usled greške prevodioca tokom usmenog prevoda u zapisniku bude zabeležen pogrešan prevod, koji se onda pismeno prevede i tako postane jedini dokaz. Podrazumeva se da posledice takvih grešaka mogu biti veoma ozbiljne.

Na primer, u jednom krivičnom postupku⁴² je pred Višim sudom u Vranju osumnjičeni izjavio da „*NIJE MOGAO DA VIDI ŠTA SE DOGAĐA U ZADNEM DELU TURISTIČKOG VOZILA*“. Prevodilac koji je tokom istrage prevodio, preveo je da osumnjičeni „*NIJE VIDEO ŠTA SE DOGAĐA U ZADNEM DELU TURISTIČKOG VOZILA*“. U daljem toku istrage se ispostavilo da su zavese između kabinskog dela i zadnjeg dela turističkog vozila u kome se osumnjičeni nalazio bile navučene i da iz tih razloga „*NIJE MOGAO DA VIDI*“ šta se pozadi događa. Osumnjičeni je pre nego što je trebalo da potpiše zapisnik pročitao prevod zapisnika na nemački jezik i pitao zašto je njegova izjava loše prevedena. Nažalost, iako je osumnjičeni isticao da je iskaz pogrešno preveden, nije bilo načina da se takva izjava proveri, pa je sudija u zaključku istakao da se može pretpostaviti i to da osumnjičeni želi da menja iskaz, te iz tih razloga nije prihvaćeno objašnjenje koje je tokom glavnog pretresa dato.

Još jedan primer pogrešnog prevoda vezan je takođe za krivični postupak⁴³ koji je rešavan pred Višim sudom u Vranju. Sudska

⁴² Primer je iz prevodilačke prakse autorke. Naime, u trenutku kada je osumnjičeni iz navedenog slučaja uhapšen, za potrebe uzimanja prve izjave angažovana je osoba koja nije bila ovlašćeni prevodilac. Međutim, kasnije je autorka bila pozvana da u postupku učestvuje kao ovlašćeni prevodilac, jer je osumnjičeni bio nemački državljanin, pa zakon nalaže prisustvo isključivo ovlašćenog sudskog tumača. Tokom glavnog pretresa se ispostavilo da je jedna rečenica osumnjičenog bila pogrešno uneta u zapisnik. Autorka je ovaj zapisnik prevela na nemački na osnovu izvornog srpskog teksta, tj. zapisnika koji je vođen tokom istrage kada je prevodila osoba koja nije bila ovlašćeni prevodilac. Na zahtev osumnjičenog, autorka je tokom postupka skrenula pažnju na pogrešan prevod u zapisniku.

⁴³ Primer je iz prevodilačke prakse autorke. U ovom slučaju se tokom glavnog pretresa ispostavilo da je svedok u postupku, osoba koja je bila angažovana da u trenutku izvršenja krivičnog dela prevodi, zapravo bila apsolvent na studijama anglistike i da je slučaj u velikoj meri posledica pogrešnog prevoda koji je dotična osoba ponudila. Autorka je bila pozvana da učestvuje u daljem toku postupka kao ovlašćeni prevodilac zato što je jedan od učesnika bio svedok iz Sjedinjenih Američkih Država. Greška je uočena po uvidu u zapisnik koji je vođen tokom postupka i koji je autorka trebalo da prevede na engleski.

praksa je nalagala da se učesnici u postupku nakon što završe sa svojim iskazima sučeljavaju, što podrazumeva da svedoci i osumnjičeni dobiju priliku da promene svoj iskaz ukoliko se na osnovu njihovih iskaza uoče nedoslednosti. U navedenom slučaju osumnjičeni je izjavio da je od osobe koja je bila angažovana kao prevodilac, u tom slučaju svedok, tražio da njegovog sagovornika, američkog državljanina, na engleskom jeziku pita šta on *TRAŽI* za određenu uslugu. Svedok je pri sučeljavanju morao da prizna da je to pitanje jednom preveo kao *What do you ask for?* a drugi put *What do you want?* S obzirom na to da je u ovom slučaju bilo reči o mitu i korupciji prilikom privatizacije jednog javnog preduzeća, ova dva različita prevoda nanela su veliku štetu daljem postupku.

Naravno, postoje i greške u prevodu koje ne moraju nužno imati štetne posledice, ali su svejedno značajne sa aspekta prevodjenja. Najzanimljivije su greške u prevodima filmova, serija, crtanih filmova i sličnih sadržaja iz oblasti zabave. Na primer, u jednoj epizodi severnoameričke serije *Las Vegas*, jedan od glavnih likova, Deni, razgovara sa drugim likom, Derekom. Pošto se Derek priprema za venčanje sa svojom devojkom Delindom, veoma je nervozan. Kako bi ublažio svoju nesigurnost, on pita Denija:

„Delinda is not getting cold feet, is she?“

Ponuđeni prevod glasio je:

„NE ZEBU LI JOJ NOGE?“

Očigledno je prevodilac potpuno zanemario činjenicu da je ovde reč o idiomatskom izrazu, koji ga je naveo na značenje da je Delindi potreban neko ko će joj ugrejati noge umesto na bojazan njenog verenika da će se ona možda u poslednjem trenutku predomisliti i odustati od venčanja.

Iz svega što je do sada rečeno može se izvesti opšti zaključak da prevod neknjiževnog teksta podrazumeva primenu različitih metoda, strategija i tehnika. O tome na koji način prevodilac može da ih koristi za potrebe prevodjenja terminologije biće više reči u narednom odeljku.

2.3.2. Prevođenje terminologije

Na samom kraju ovog dela monografije, na osnovu svega što je u njemu objašnjeno i opisano, može se ponuditi i odgovor na pitanje koje najviše muči prevodiocima u oblasti prevoda neknjiževnih tekstova: kako najbolje prevoditi terminologiju, tj. koju tehniku, koju strategiju i koju metodu preporučiti. Odgovor na postavljeno pitanje je jednostavan – nema jedne tehnike, nema jedne strategije i nema jedne metode. Drugim rečima, prevodilac mora da kombinuje više različitih tehnika, strategija i metoda. Sem toga, različitim oblastima stručnosti i različitim vrstama neknjiževnih tekstova se mora pristupiti na različite načine. Međutim, mogu se ponuditi određene preporuke koje bi mogle biti od pomoći prevodiocima kada je reč o prevođenju neknjiževnih tekstova uopšte, pa samim tim i o prevođenju terminologije.⁴⁴

1. Prevodioci bi trebalo da se opredele za određenu oblast stručnosti ili za nekoliko srodnih oblasti stručnosti, jer na taj način mogu da usavrše poznavanje određenog registra koji obuhvata više srodnih oblasti. Kada je reč o prevodu tekstova koji su vezani za opšte teme (engl. *general translation*), smatra se da uglavnom svi prevodioci mogu ponuditi relativno dobre prevode. Međutim, kada je reč o tekstovima koji obrađuju teme iz oblasti tehnike, prava, ekonomije, medicine, umetnosti, sporta, kao i mnogih drugih užih polja u pojedinačnim oblastima stručnosti (na primer sudska praksa, upravni postupak, bankarstvo, knjigovodstvo, statistika, kardiologija i mnoge druge), ne može se očekivati da jedan prevodilac može prevoditi u svakoj oblasti. Veliki broj agencija danas odbija da sarađuje sa prevodiocima koji tvrde da mogu da prevode u svakoj oblasti. Praktično se smatra da je to neprofesionalno.

Za razliku od toga, kada je reč o ovlašćenim sudskim tumačima i prevodiocima, ovo pravilo ne važi. Razlog tome je što tokom sudskog postupka prevodilac gotovo uvek prevodi i nalaze vešta-

⁴⁴ Navedene preporuke autorka daje na osnovu ličnog iskustva. U toku svog nastavničkog rada autorka je ove preporuke primenjivala za potrebe rada sa studentima u okviru redovnih vežbi, pa su studenti učili kako da pripremaju glosar, kako da pretražuju izvore, koje tehnike da koriste, na koje strategije da se oslone tokom prevođenja i sl.

ka iz različitih oblasti. Na primer, ako je reč o ubistvu iz vatrenog oružja, prevodi se balistički nalaz, ako je reč o krijumčarenju oružja, prevode se karakteristike pojedinačnih komada oružja, ako je reč o saobraćajnoj nesreći sa žrtvama koje su nastradale u nesreći, prevode se i nalaz saobraćajnog inženjera i nalaz patologa, ako je reč o krijumčarenju vozilom koje je u te svrhe prepravljeno, prevodi se nalaz mehaničara ili mašinskog inženjera.⁴⁵

2. Pre nego što se pristupi samom prevođenju potrebna je dobra priprema koja podrazumeva pre svega pripremu glosara, tj. rečnika pojmova koji se odnose na izvorni tekst. Glosar ne podrazumeva samo popis reči i njihov prevod na ciljni jezik, nego i širi opis pojmova koje je autor izvornog teksta upotrebio. U tu svrhu prevodioci mogu da se oslone na strategije analize, npr. one koje su prikazane u prethodnom odeljku, tj. analizu korespondencije i komponentnu analizu. Sem toga, prevodioci mogu da se odluče za strategije kao što su parafraziranje ili reformulacija izvornog teksta. Ponekad i povratni prevod može pomoći, jer omogućava prevodiocu da proveri da li proizvod na ciljnom jeziku zaista odgovara onome što je rečeno na izvornom jeziku. Za pripremu glosara preporučuje se detaljna pretraga rečnika i enciklopedija, kako štampanih, tako i digitalnih i onih koji su dostupni na internetu. Međutim, detaljna pretraga mora da se proširi i na dostupnu literaturu iz date oblasti na ciljnom jeziku, ali i na druge sadržaje koji su objavljeni na temu iz koje određeni pojam potiče. Drugim rečima, pretraga dostupnih izvora podrazumeva podrobno upoznavanje sa određenim pojmom kako u izvornom, tako i u ciljnom jeziku. U savremenoj praksi prevođenja isključivo oslanjanje na postojeće stručne rečnike može biti nedovoljno, jer se struke stalno razvijaju i menjaju. Samim tim se i u izvornom i u ciljnom jeziku menjaju i terminologija i registar koji se odnose na tu struku.

3. Vrlo često, uprkos detaljnim pretragama, prevodilac ne može da ponudi odgovarajući ekvivalent za neki pojam u izvornom tekstu, pa je neophodna i saradnja sa stručnjacima iz date oblasti. Naime, podrazumeva se da oni koji svakodnevno obavljaju delatnosti u svojim strukama najbolje poznaju svoju oblast. Samim tim, upravo ti stručnjaci i mogu ponuditi najbolja rešenja za određene pojmove, pa prevodilac

⁴⁵ Primeri se odnose na prevode nalaza veštaka koje je autorka obavljala tokom svoje prevodilačke prakse.

svakako ima obavezu da se obrati stručnjaku ako i kada na osnovu pretrage dostupnih izvora ne može da ponudi odgovarajući izraz.

4. U zavisnosti od pojedinačnih objašnjenja pojmova u glosaru koja su na osnovu pretrage nađena, prevodilac onda može da se odluči za određenu tehniku na osnovu koje će pojam biti preveden na ciljni jezik, npr. za neku od tehnika koje su ovde prikazane (v. Druugi deo, poglavlje 2.3).

5. Preporučuje se da svaki prevodilac čuva glosare koje priprema tokom prevođenja, jer se taj glosar može dopunjavati i opet koristiti za neke nove prevode. Savremeni softveri (engl. *Translator software tools*) ili alati (engl. *Computer-assisted translation tools*, ili *CAT tools*)⁴⁶ koji se koriste za prevođenje u tom smislu mogu biti od velike koristi, jer se u njima jednom sačuvani glosari mogu automatski dopunjavati.

Kako bi se na praktičnom primeru ilustrovalo kako bi trebalo da izgleda priprema glosara, u Tabeli 3 prikazani su različiti pojmovi iz različitih oblasti.

Izraz u izvornom tekstu	Prevod na osnovu rečnika	Prevod u konkretnom ciljnom tekstu
Tekst iz oblasti pravnog jezika o krivičnom delu uhođenja		
<i>stalking</i>	PRIKRADATI SE ŠUNJATI SE PRATITI UHODITI	UHODITI
<i>harrassing</i>	UZNEMIRAVANJE MALTRETIRANJE	UZNEMIRAVANJE
<i>pattern</i>	MUŠTRA MODEL UZORAK OBRAZAC KALUP	UZORAK
<i>form</i>	FORMULAR OBRAZAC OBLIK FORMA	OBRAZAC

⁴⁶ Najpoznatiji i najpouzdaniji softveri su *SDL Trados Studio*, *memo-Q*, *Workdfast* i *DejaVu*.

Tekst iz oblasti diplomatije o Haškom tribunalu		
<i>atrocities</i>	ZVERSTVA UŽASNI PRIZORI SVIREPOST	SVIREPOST
<i>indictment</i>	OPTUŽNICA OPTUŽBA OPTUŽNI PREDLOG OPTUŽNI AKT	OPTUŽNI PREDLOG
<i>jurisdiction</i>	JURISDIKCIJA SUDSKA NADLEŽNOST PRAVOSUĐE	SUDSKA NADLEŽNOST
<i>US mediators</i>	US MEDIJATORI US POSREDNICI	POSREDNICI SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA
Tekst iz pedijatrije		
<i>pediatric thyroid cancer</i>	PEDIJATRIJSKI TIROIDNI KARCINOM KARCINOM TIROIDNE ŽLEZDE KOD DECE RAK TIROIDNE ŽLEZDE KOD DECE	KARCINOM TIROIDNE ŽLEZDE KOD DECE
<i>radioactive fallout</i>	RADIOAKTIVNE PADAVINE ISPADANJE NUKLEARNE PADAVINE	RADIOAKTIVNE PADAVINE
<i>intraglandular tumor dissemination</i>	INTRAGLANDULARNA DISEMINACIJA TUMORA INTRAGLANDULARNO ŠIRENJE TUMORA ŠIRENJE TUMORA UNUTAR ŽLEZDI	INTRAGLANDULARNA DISEMINACIJA TUMORA

Tabela 3: Primer pripremljenog glosara iz različitih oblasti

Na samom kraju ovog poglavlja može se reći da svaki prevodilac mora biti svestan svoje odgovornosti tokom prevođenja. Neknjiževni tekst je u tom smislu zahtevniji od književnog teksta, jer u pojedinačnim slučajevima neodgovarajući ili čak nepravilan prevod može dovesti do nesagledivih posledica. U primeru iz televizijske serije koji je u prethodnom odeljku prikazan greška prevodioca ostaje na nivou šaljivog nespornazuma. Međutim, u slučaju zvaničnog prevoda, na primer kod prevoda medicinske ili sudske dokumentacije, posledice mogu biti krajnje ozbiljne i dovesti do veoma negativnog ishoda. Nauka o

prevođenju upravo teži tome da stalno ispituje nove mogućnosti koje prevodiocima stoje na raspolaganju kako bi proizvod prevođenja bio što precizniji i što kvalitetniji. Jedna od tih mogućnosti je i pristupanje prevođenju sa aspekta elemenata kognicije i kulture, o čemu će biti više reči u trećem delu ove monografije.

Treći deo
Prevod neknjiževnog teksta - proizvod
kognitivno-kulturne analize

In the translation process we create new texts (target texts) which exist independently from their source texts not only as products of the target language (TL) but also within the target culture.
(Burmakova & Marugina, 2014: 527)

3.1. Veza između kulture, kognicije i prevođenja

U ovoj monografiji više puta je ukazano na činjenicu da se nauka o prevođenju na početku druge polovine dvadesetog veka izdvojila kao samostalna disciplina i da se mnoge pojave, koje se izučavaju u okviru različitih disciplina i grana u lingvistici, sada izučavaju u nauci o prevođenju ali sa aspekta prevođenja (Bassnett, 2013; Snell-Hornby, 2006; Toury, 2012). Samim tim se i predmeti izučavanja iz pojedinih lingvističkih disciplina prenose u nauku o prevođenju kako bi se utvrdilo na koji način im se može pristupiti sa aspekta prevođenja u okviru discipline koja se njima bavi. Dopri nos istraživanja koja su obavljena i koja se i dalje obavljaju naročito u okviru kontrastivne i kontaktne lingvistike je velik, ali se rezultati i zaključci odnose na jezik uopšte. Nauka o prevođenju ne negira te rezultate i zaključke, nego ih prenosi u oblast prevođenja i tako dolazi do novih rezultata i zaključaka. To se odnosi i na novija istraživanja koja se bave vezom između kulture, kognicije i prevođenja.

Kako bi se u potpunosti razumela veza između kulturnih i kognitivnih elemenata i njen značaj za prevođenje, neophodno je prihvatiti i malo drugačiji pristup razumevanju kulture. U tom smislu je Katan (Katan, 2014) predložio kognitivni pristup izučavanju kulture upravo zato što se kultura može sagledati kao sistem modela na osnovu kojeg govornici jednog jezika poimaju stvarnost, stvaraju veze između elemenata u njoj i interpretiraju te veze. Tome treba dodati činjenicu da prevođenje podrazumeva međukulturno razumevanje, koje pak podrazumeva da prevodioci zapravo omogućavaju međukulturnu komunikaciju, jer oni ne samo da prenose reči iz jednog jezika u drugi nego i ceo sistem informacija koji određene reči sadrže (Rosman & Rubel, 2003). Dakle, kada prevode reči, pojmove i tekstove prevodioci prevode i elemente kulture.

Ako govornici ciljnog jezika ne uspeju da razumeju prevedeni pojam onako kako ga razumeju govornici izvornog jezika, odgovoran je prevodilac, jer nije uspeo da dovoljno precizno prikaže pojam na ciljnom jeziku kako bi ga govornici razumeli na odgovarajući način. Neuspeh prevodioca ogleda se u činjenici da nije uspešno obavio svoju ulogu onoga koji poima, tumači i prenosi, tj. „glavnog saznavaoča“ (engl. *main cognizer*) (Rojo, 2015: 723). Drugim rečima, prevodilac nije

na odgovarajući način preneo značenje iz izvornog jezika u ciljni jezik. Uspešan prenos značenja podrazumeva da se ono rekonstruiše u ciljnom jeziku tako da govornici ciljnog jezika mogu da ga razumeju na isti način na koji ga razumeju govornici izvornog jezika. To donekle podrazumeva da su ekvivalenti utkani u kulture jednog i drugog jezika, ali i kognitivne sisteme na osnovu kojih govornici i jednog i drugog jezika razumeju stvarnost. Problem nastaje kada između kulture i kognicije u izvornom i u ciljnom jeziku nema sličnosti.

Pošto je nauka o prevođenju relativno kasno dobila status zasebne discipline, mnogi autori (Albrecht, 1973; Halliday, 1984; Halliday, McIntosch & Strevens, 1964, Krzeszowski, 1972) dugo su zastupali stav da postupak prevođenja tekstova sa jednog jezika na drugi, a samim tim i prevođenje kulturnih i kognitivnih elemenata, može da se podvede pod domen kontrastivne lingvistike. Na primer, Halidej, Makintoš i Strevens isticali su da je postupak prevođenja rezultat poređenja i da samim tim kontrastivna lingvistika uključuje i nauku o prevođenju (Halliday, McIntosch & Strevens, 1964: 112). Slično tome, Albrecht je bio mišljenja da je nauka o prevođenju u osnovi deo primenjene lingvistike i da nije potrebno da uživa status posebne discipline zato što je prevod rezultat poređenja i kontrastiranja jezika (Albrecht, 1973: 71). S druge strane, veliki broj autora isticao je činjenicu da kontrastivna lingvistika može da obezbedi objašnjenja za pojedine probleme u prevođenju (Baker, 1992; Beekman & Callow, 1974; Nida, 1964), ali da nije svemoćna. Čak se ističe da kontrastivna lingvistika na neka pitanja ne može dati odgovore, jer ne nudi načine za rešavanje problematičnih prevoda, tj. prevoda kod kojih kontrastivna analiza ukazuje na nepodudarnost. Može se zaključiti da su istraživanja zasnovana na kontrastivnoj lingvistici neophodna, ali ne i jedina, tj. da je „kontrastivna lingvistika omogućila identifikaciju karakteristika jezičkih parova i na taj način doprinela osamostaljenju lingvističke teorije o prevođenju“ (Levý, 2011: 13).

Zbog toga je tokom devedesetih godina prošlog veka naglasak počeo da se stavlja na interdisciplinarnost nauke o prevođenju, pa je došlo do značajnih promena unutar same discipline.⁴⁷ Kao što je već istaknuto, pojave koje su proučavane u okviru drugih lingvističkih disciplina počele su da se proučavaju sa aspekta prevođenja. Još jedna

⁴⁷ Sveobuhvatan prikaz razvoja nauke o prevođenju u odnosu na druge lingvističke discipline v. u Snell-Hornby (2006).

promena u samoj disciplini uzrokovana je potrebom da se zasebno proučava prevod književnog u odnosu na prevod neknjiževnog teksta, o čemu je bilo reči u prvom delu ove monografije (v. Prvi deo, poglavlje 1.1). Treća krupna promena dogodila se krajem prošlog veka kada se usmeno prevođenje izdvojilo kao samostalno polje u okviru nauke o prevođenju. Pored ovih promena koje su se događale iznutra, dogodile su se i dve promene koje su nametnute uticajima nezavisnim od nauke o prevođenju. S jedne strane je razvoj tehnologije uslovio mašinsko prevođenje i tako doveo do izdvajanja još jednog polja u okviru nauke o prevođenju, a s druge strane je proces globalizacije doveo do potpuno novog načina sagledavanja uloge prevodioca, a samim tim i prevođenja. Taj novi način podrazumevao je da se u odnosu na prevođenje sagledaju kultura i kognicija, kako govornika izvornog jezika sa kog se prevodi, tako i govornika ciljnog jezika na koji se prevodi (Snell-Hornby, 2006: 115). U narednim odeljcima biće prikazano kako su kultura i kognicija postale predmet proučavanja nauke o prevođenju.

3.1.1. Problem kulture u prevođenju

U ovoj monografiji više puta je istaknuto da je problem nedostatka ekvivalentnih izraza veliki izazov za prevodioce i da kontaktna i kontrastivna lingvistika ovu pojavu u jeziku objašnjavaju kao leksičku ili pojmovnu prazninu. Međutim, naglašeno je takođe i to da su i leksička i pojmovna praznina u postupku prevođenja pre svega pojave koje se uoče, ali već u sledećem koraku one postaju i problem koji prevodilac treba da reši, tj. da za tu prazninu ponudi odgovarajući ekvivalent u ciljnog jeziku (Baker, 1992; Newmark, 1988; Snell-Hornby, 2006; Pym, 1992; Reiss & Vermeer, 1984). Sa aspekta kulture je svakako neophodno tražiti ekvivalente koji odgovaraju ciljnog jeziku.

Kao i u slučaju ekvivalencije, potom i u slučaju tehnika i strategija, o kojima je bilo reči u drugom delu, i veza između kulture i prevođenja se mora ispitati u okviru nauke o prevođenju. U tom smislu se smatra da su veliki doprinos dali Rajsova i Vermer (Reiss & Vermeer, 1984). Njihov rad se smatra svojevrsnim manifestom u nauci o prevođenju (Snell-Hornby, 2006: 30), jer su ponudili potpuno novi pristup izučavanju kulture u okviru nauke o prevođenju. U tu svrhu su razvili skopos teoriju (nem. *Skopostheorie*, engl. *Skopos theory*) koja je praktično ponudila funkcionalni pristup prevođenju. Polazi se od či-

njenice koja je utvrđena i obrađena u brojnim istraživanjima iz oblasti sociolingvistike i sociokulture,⁴⁸ a to je da se jezik ne može posmatrati kao autonomni sistem, nego je deo kulture, a to podrazumeva da prevodilac mora biti ne samo dvojezičan nego i dvokulturan (Vermeer, 1983, Reiss & Vermeer, 1984). Sem toga, i Rajsova i Vermer ističu da tekst nije statičan i izolovan fragment, već zavisi od načina na koji ga čitalac razume, pa samim tim se nedvosmisleno vezuje za vanjezičku situaciju na koju se tekst u širem smislu odnosi, te je tako „deo svet-skog kontinuuma“ (engl. *part of a world-continuum*) (Vermeer, 1983: 48). Dakle, skopos teorija polazi od toga da je prevođenje pre kulturni transfer nego jezički, pri čemu je jezik deo kulture (Vermeer, 1986).

Nakon što su Vermer i Rajsova praktično utemeljili funkcionalni pristup prevođenju kao kulturnom transferu, brojni drugi autori su prevođenje i prevod izučavali sa ovog istog stanovišta (Kussmaul, 1995; Newmark, 1991; Nisbett & Norenzayan, 2002; Nord, 1997; Snell-Hornby, 1986, 1988 i mnogi drugi). Praktično se nametnula potreba za redefinisanjem prevođenja u okviru nauke o prevođenju. U tom smislu, kao što je već istaknuto na početku ovog dela (v. poglavlje 3.1.), Rosman i Rubel (Rosman & Rubel, 2003) insistiraju na tome da se prevođenje mora zasnivati na međukulturnom razumevanju, što obuhvata razumevanje više različitih kultura i njihovog međusobnog odnosa, te da prevodioci zapravo omogućavaju uspešnu komunikaciju među pripadnicima različitih kultura (Rosman & Rubel, 2003: 1). Ova dva autora takođe ističu da prevodioci, u cilju uspešne i svrsishodne komunikacije, pored toga što prenose reči izgovorene ili napisane u izvornom jeziku, prenose i različite informacije koje nisu neposredno deo jezičkog sistema, a čine neraskidivi deo teksta. Dakle, prevodioci prenose i informacije koje su deo vanjezičkog sistema, kao što su elementi kulture i način poimanja stvarnosti karakterističan za govornike jednog jezika (Rosman & Rubel, 2003: 2). Zaključak koji se na osnovu toga može izvesti jeste da se postupak prevođenja odvija na tri osnovna nivoa:

⁴⁸ S obzirom na to da su istraživanja u navedenim disciplinama poznata u ovom poglavlju se njima neće posvećivati veća pažnja. Ovde se upućuje na neke od najznačajnijih autora, a to su Jessner (2006), Kramsch (1993), Vygotsky (1978, 1986), Wertsch (1985a, 1985b) u stranoj literaturi, a u domaćoj literaturi pre svega Bugarski (1997, 2005).

1. Nivo jezika kao sistema leksema povezanih u smisaone celine na osnovu jasno definisanih jezičkih i gramatičkih pravila (npr. Bell, 1991; Catford, 1965; Jakobson, 1959; Munday, 2009; Newmark, 1988).
2. Nivo kulture kao sistema različitih elemenata neraskidivo povezanih sa određenom zajednicom, kao što su mentalitet, pravni sistem, obrazovanje, versko opredeljenje, porodične vrednosti i slično (npr. Bell, 1991; Duranti, 1977; Newmark, 1988; Robinson, 2003; Ungerer & Schmid, 2006).
3. Nivo kognicije kao sistema procesa i ljudskih sposobnosti za uspešno i smisaono razumevanje sebe i drugih pojedinaца, kao što su razumevanje, opažanje, prepoznavanje, rasuđivanje i slično (npr. Bell, 1991; O'Brien, 2013; Robinson, 2003; Schäffner, 2004).

Na osnovu toga se može zaključiti da se u nauci o prevođenju nametnula potreba da se prevođenje, kao transfer kulture, praktično mora vezati i za kogniciju, tj. način poimanja govornika ciljnog jezika koji su deo određene kulture. Iz tih razloga će u narednom odeljku biti više reči o vezi između kognicije i prevođenja.

3.1.2. Problem kognicije u prevođenju

Kao i u prethodnim razmatranjima, i ovde se ističe da se mogu navesti brojna istraživanja u okviru kognitivne lingvistike i psiholingvistike koja su na podroban i krajnje sveobuhvatan način istražila vezu između jezika i kognicije. Broj autora u stranoj i domaćoj literaturi koji su dali svoj neprocenjivi doprinos i u psiholingvistici i u kognitivnoj lingvistici je zaista velik. Nabrojanje ključnih autora i u jednoj i drugoj oblasti bilo bi preobimno. Iz tih razloga se po pitanju literature na engleskom jeziku može ukazati na veliki doprinos koji je dao Levelt (Levelt, 2013) u vidu sveobuhvatne istorije psiholingvistike, kao i na doprinos Heraertsu i Kijkensa (Geeraerts & Cuyckens, 2007) koji su dali prikaz kognitivne lingvistike. I u domaćoj literaturi se veliki broj autora posvetio upravo vezi između jezika i kognicije i njihov doprinos je izuzetno značajan za oblasti koje se bave usvajanjem jezika, učenjem jezika, pamćenjem, razumevanjem i poima-

njem, kao i brojnim drugim pitanjima iz oblasti psiholingvistike (npr. Savić, 1976; Vasić, 1994) i kognitivne lingvistike (npr. Antović, 2013; Klikovac, 2004; Radić-Bojanić, 2010; Radić-Bojanić & Silaški, 2008; Silaški, Đurović & Radić-Bojanić, 2009). S obzirom na to da ta istraživanja spadaju u domen različitih lingvističkih disciplina, a u ovoj monografiji se prevođenje sagledava sa aspekta nauke o prevođenju, u ovom odeljku pažnja će biti posvećena upravo autorima koji su kogniciju ispitali sa aspekta prevođenja.

U tom smislu, od velikog značaja je doprinos autora koji su problem kognicije u prevođenju posmatrali sa aspekta psiholingvistike (Gernsbacher 1994; Hejwowski, 2004; Kintsch 1988, 1994; Shreve & Angelone 2010). Na primer, Hejwowski (Hejwowski, 2004) je definisao pojam kognitivne osnove (engl. *cognitive base*) uz pomoć koje se s jedne strane može objasniti proces stvaranja i razumevanja teksta, a s druge strane uloga prevodioca u procesu prevoda tog teksta. Hejwowski smatra da je kognitivna osnova „sklop mentalnih struktura“ (Hejwowski, 2004: 164) koje aktivira stvaralac teksta i koje prenose jasnu poruku u vezi sa ciljevima, stavovima, mišljenjima i osećanjima prikazanim u izvornom tekstu. Samim tim uloga prevodioca podrazumeva da rekonstruiše (engl. *recreate*) što je moguće veći deo tako definisane kognitivne osnove izvornog teksta, tj. da je prevede na ciljni jezik, ali na način koji će omogućiti da se ona prilagodi govornicima ciljnog jezika. To se može postići stvaranjem odgovarajuće mentalne predstave (engl. *mental representation*) o ciljevima, stavovima, mišljenjima i osećanjima autora izvornog teksta. Pojedini teoretičari (Gernsbacher, 1984; Kintsch, 1988, 1994) čak razlikuju različite nivoe mentalne predstave koji se međusobno povezuju kako bi omogućili odgovarajuću predstavu teksta. Neki od tih nivoa podrazumevaju fonološke i ortografske analize izvornog teksta, leksičku i semantičku predstavu, kao i utvrđivanje segmenata izvornog teksta i viših nivoa makrostrukture teksta. U praktičnom smislu to znači da se prevod bilo kog teksta mora prilagoditi i načinu poimanja govornika ciljnog jezika, a da se pritom ni u kom smislu ne naruše preciznost i činjenično stanje izvornog teksta.

Iz tih razloga će u narednom odeljku biti ponuđen kratak osvrt na razumevanje značajnog pojma koji je iz oblasti kognitivne lingvistike prenet u nauku o prevođenju, a to je metafora. S obzirom na

svoju specifičnost (Kövecses, 2002; Lakoff & Johnson, 1980), metafore spadaju u teško prevodive (Schäffner, 2004a; van den Broeck, 1981), pa čak i neprevodive izraze (Nida, 1964), te tako predstavljaju veliki problem za prevodioce. Samim tim, razumevanje upravo ovog pojma, omogućiće i razumevanje veze između kulture i kognicije u nauci o prevođenju.

3.1.3. Metafora i njen značaj za prevođenje

Proučavanje odnosa između izvornog teksta i ciljnog teksta sa aspekta kulture i kognicije u nauci o prevođenju se donekle mora osloniti na razumevanje pojma metafore. Donedavno je metafora bila predmet proučavanja gotovo isključivo kognitivne lingvistike. Pre skoro četrdeset godina Lejkofer i Džonson (Lakoff & Johnson, 1980) pokrenuli su novi pristup izučavanju metafora, a time i utemeljili teoriju pojmovne metafore. Podrazumeva se da se izučavanje metafora u savremenoj nauci o prevođenju oslanja na saznanja koja je kognitivna lingvistika omogućila, pa su tako od velikog značaja autori koji izučavaju metaforu sa aspekta njene prevodivosti (engl. *translatability*) (van den Broeck, 1981). Neki od ključnih autora u nauci o prevođenju bavili su se upravo ovim problemom (Mason, 1982; Newmark, 1988; Nida, 1964; Schäffner, 2004a; Snell-Hornby, 1988; van den Broeck, 1981 i dr.), jer su prepoznali njegov značaj za prevođenje. Na osnovu tih istraživanja može se uočiti neslaganje po pitanju prevodivosti metafora, pa mišljenja variraju od stava da su metafore neprevodive (Nida, 1964), do stava da su apsolutno prevodive (Mason, 1982). Međutim, postoji i mišljenje da su metafore prevodive, ali da postoji problem nedovoljne ekvivalencije (Newmark, 1988; Schäffner, 2004a; van den Broeck, 1988).

Novija istraživanja u nauci o prevođenju teže tome da se udalje od tradicionalnog pristupa prevođenju metafore koji podrazumeva zamenu metafore u izvornom jeziku odgovarajućom metaforom u ciljnem jeziku, pa se predlaže novi pristup prevodu metafora sa aspekta kognicije i kulture (Kövecses, 2005; Maalej, 2008; Mandelblit, 1995; Schäffner, 2004a). U osnovi tih istraživanja je stav da je prevod metafore međukulturni proces (engl. *inter-cultural process*) i da je potrebno izuzetno dobro poznavanje kako izvorne, tako i ciljne kulture. Sem toga, prevodilac mora biti u stanju da prepozna

vezu između načina razumevanja određene metafore onako kako je razumeju govornici izvorne kulture, s jedne, i načina na koji će prevedenu metaforu razumeti govornici ciljnog jezika, s druge strane.

Za razumevanje tog odnosa od velikog je značaja Mandelblitova „hipoteza o kognitivnom prevodu“ (engl. *Cognitive Translation Hypothesis*) (Mandelblit, 1995). U prikazu svoje hipoteze, Mandelblit je pošao od pretpostavke da prevod metafore zavisi od ispunjenja jednog od dva uslova koji se oslanjaju na sheme preslikavanja: a) uslov preslikavanja na osnovu sličnosti (engl. *Similar Mapping Condition – SMC*) i b) uslov preslikavanja na osnovu razlika (engl. *Different Mapping Condition – DMC*) (Mandelblit, 1995). Pritom se pojam shema preslikavanja vidi kao sposobnost ljudi da prethodno znanje koriste kao okvir i osnovu za učenje i sticanje novog znanja (Novak, 1998). Sposobnost ljudi da misle i razumeju predmet je proučavanja brojnih autora u okviru različitih disciplina (psihologije, psiholingvistike, kognitivne lingvistike) i ona izlazi iz okvira ove monografije. Uprkos tome, ipak je neophodno istaći da sposobnost ljudi da misle i razumeju stvarnost na određeni način podrazumeva razne kognitivne aktivnosti poput analize, upoređivanja, zaključivanja, stvaranja uzročno-posledičnih veza i sl. Način na koji mislimo zapravo utiče na način na koji saznajemo, a novostvoreni pojmovi pak iznova određuju način na koji mislimo, kao i način na koji vidimo odnose između novostecenog i već postojećeg znanja (McDaniel, Roth, & Miller, 2005).

Kada je reč o prevođenju, Mandelblit je praktično pošao od pretpostavke da ako izvorni i ciljni jezik imaju slične sheme preslikavanja (načine razumevanja stvarnosti), prevod metafore će se obaviti tako što će se odabrati ekvivalentna metafora u ciljnog jeziku. Međutim, ako izvorni i ciljni jezik imaju različite sheme preslikavanja, prevod metafore postaje problematičan, pa bi u tom slučaju prevodilac trebalo da pronađe način da metaforu prevede oslanjajući se na rešenja koja su ponuđena u nauci o prevođenju. Mandelblit je takođe isticao da prevodilac mora biti sposoban da se prebacuje iz jedne sheme preslikavanja u drugu, to jest iz sheme preslikavanja u izvornom jeziku u shemu preslikavanja u ciljnog jeziku (Mandelblit, 1995: 493). U praksi to podrazumeva da prevodilac razume način razmišljanja i govornika izvornog jezika i govornika ciljnog jezika, ali

i da razume kulturu kako govornika izvornog, tako i govornika ciljnog jezika. U samom postupku prevođenja to znači da se od prevodioca očekuje da u ciljnom jeziku u datom kontekstu ponudi metaforu (ili ekvivalentan izraz) koju će govornici ciljnog jezika razumeti na isti način na koji je razumeju govornici izvornog jezika. U drugom delu ove monografije pomenuta su različita rešenja od kojih se za prevod metafora mogu primeniti npr. strategija parafraziranja, umećanja prevodilačke napomene i komponentna analiza, a od tehnika npr. adaptacija, amplifikacija, modifikacija ili ekonomisanje (v. Drugi deo, poglavlje 2.3).

U kontekstu prevođenja, hipoteza koju je Mandelblit predložio za prevod metafora može se zapravo primeniti i na prevod drugih teško prevodivih reči i izraza, a to znači i na teško prevodive reči u neknjiževnim tekstovima. Naime, svaki put kada prevodilac uoči takozvanu leksičku ili pojmovnu prazninu, on se suočava sa potrebom da se iz jedne sheme preslikavanja prebaci u drugu shemu preslikavanja, tj. da za određeni element koji postoji samo u kulturi i kogniciji govornika izvornog jezika ponudi ekvivalent koji će govornici ciljnog jezika razumeti na potpuno isti način kao i govornici izvornog jezika. Na koji način se to može realizovati u praksi biće prikazano u sledećem poglavlju.

3.2. Kognitivno-kulturna analiza u službi prevoda neknjiževnog teksta

Nakon što je Mandelblit postavio osnovu za prevod metafora uz pomoć svoje hipoteze o kognitivnom prevodu metafora, i drugi autori su počeli da se bave prevodom metafora, ne samo sa aspekta kognicije, nego i sa aspekta kulture i kognicije zajedno, jer je uočeno da jedno bez drugog ne može (npr. Bassnett, 2014; Gentzler, 2003; Göpferich, 2002; Kövecses, 2005; Maalej, 2008; Schäffner, 2004a i dr.). Navedeni autori su u velikoj meri doprineli tome da se otvori potpuno novo polje istraživanja u nauci o prevođenju, a to je proučavanje prevođenja sa aspekta kognitivno-kulturne analize izvornog i ciljnog jezika, pa će ovo poglavlje biti posvećeno tom relativno novom polju.

Tokom poslednje decenije u nauci o prevođenju počeli su da se izdvajaju autori koji ističu da bi problem kognicije i problem kulture u okviru prevođenja trebalo da se izučavaju zajedno. Drugim rečima, prepoznaje se očigledna veza između kognicije i kulture u odnosu na prevođenje, pa su se u tom smislu izdvojili autori koji su počeli da izučavaju potrebu uspostavljanja ekvivalencije između izraza koji potiču iz različitih kultura, kao i značaj kulturne osnove za potrebe prevoda metafora (Mohammad, Mohammed & Ali, 2007; Samaniego, Velasco & Fuertos 2005; Samaniego, 2011). Pojedini autori su u svojim istraživanjima počeli da koriste i poseban pridev, tj. kogno-kulturni (engl. *cogno-cultural*) (Burmakovaa & Maruginab, 2014; Chendey, 2014; Ghafel & Rasekh, 2011; Mohammed, Mohammed & Ali, 2007; Russo, 2012; Safarnerjad, Ho-Abdullah & Awal, 2014) kako bi na najbolji mogući način opisali problem kojim se bave, a to je kognitivno-kulturna veza u prevođenju metafora i metaforičkih izraza.

Svi autori koji su napred navedeni prepoznali su da su za prevod metafora u velikoj meri značajne kulturne razlike između izvornog i ciljnog jezika. U osnovi se zaključuje da što su kulture i sheme preslikavanja (načini razmišljanja) govornika izvornog i ciljnog jezika sličnije, to će i prevod metafore biti lakši, što se u potpunosti oslanja na Mandelblitovu hipotezu da je lakše prevoditi metafore ako govornici izvornog i ciljnog jezika imaju slične sheme preslikavanja. Međutim, tek su tokom poslednjih nekoliko godina pojedini autori počeli da ispituju konkretnu vezu između kognicije i kulture u odnosu na prevođenje pojmova

specifičnih za određenu kulturu (engl. *culture-specific concepts*) i to u neknjževnom tekstu (npr. Bassnett, 2014; Clyne, 2003; Đorđević, 2010, 2015; Katan, 2014; Schäffner, 2007). Ti pojmovi se prepoznaju u rečima, terminima, frazama, sintagmama, metaforama, eponimima i drugim izrazima za koje prevodioci kažu da se teško prevode, pa čak i da su neprevodivi (Aixelá, 1996). Razlog tome nije samo to što se za njih uočava leksička ili pojmovna praznina, pa nema odgovarajućeg, ili makar približnog izraza u ciljnom tekstu. Za njih je teško ponuditi ekvivalentan izraz zato što govornici ciljnog jezika takav izraz ne mogu uvrstiti u svoj način razumevanja stvarnosti, jer on kao pojam ne postoji u njihovom pojmovnom sistemu. Upravo iz tih razloga čini se neophodnim da se načini pokušaj i da se ovako utvrđena veza između kognicije i kulture ispita i u oblasti prevoda neknjževnog teksta.

U tom smislu potrebno je poći od osnovnih premisa da je jezik jedne zajednice ljudi⁴⁹ proizvod ili artefakt⁵⁰ kulture te zajednice. Svaka zajednica se odlikuje posebnim načinom razumevanja stvarnosti u kojoj živi. Može se reći da je neknjževni tekst artefakt kulture koji je proizveden u određenoj zajednici u skladu sa određenom shemom preslikavanja, tj. u skladu sa određenim načinom na koji pripadnici te zajednice razumeju stvarnost. Sledi da je prevod neknjževnog teksta, shodno tome, prenos pojedinačnih elemenata iz izvorne sheme preslikavanja u ciljnu shemu preslikavanja, pri čemu će se ekvivalentna shema u ciljnom jeziku najverovatnije po nečemu razlikovati, jer je uslovljena artefaktima koji su poznati govornicima ciljnog jezika. Na Slici 11 taj prenos prikazan je na pojmu koji je već preveden na srpski jezik, jer se lakše može ilustrovati postupak na pojmu koji već postoji u srpskom jeziku kao ciljnom jeziku. U daljem delu teksta biće prikazan i pojam koji do sada nije preveden.

⁴⁹ Pod pojmom zajednice se ovde podrazumeva grupa ljudi koji dele životni prostor. Takav prostor se sa aspekta jezika definiše kao govorna sredina i smatra se da je to regionalno i društveno određena zajednica koja se identifikuje jednim jezikom kao zajedničkim jezičkim sistemom. Sa aspekta kulture te zajednice, definiše se i pojam maternje/matične kulture kao obeležje tako društveno određene zajednice koja se odlikuje zajedničkim karakteristikama kulture kao što su nacionalnost, veroispovest, jezik i sl. (Kristal, 1985).

⁵⁰ Pojam artefakt definiše se kao proizvod od posebnog istorijskog i kulturnog značaja (*Oxford Advanced Learner's Dictionary*). Artefakti mogu biti predmeti, ali i apstrakcije kao što su koncepti, saznanja, verovanja i sl.

Slika 11: Primer transfera artefakta *Speaker's Corner* iz sheme preslikavanja u izvornom jeziku (engleskom) u shemu preslikavanja u ciljnom jeziku (srpskom)

Primer na Slici 11 pokazuje da kada treba prevesti određeni element koji može biti problematičan pošto za njega u ciljnom jeziku ne postoji neposredni ekvivalent, u ovom slučaju *Speaker's Corner*, neophodno je prvo primeniti strategiju komponentne analize o kojoj je bilo reči u drugom delu ove monografije (v. poglavlje 2.3.1). Značenje određenog elementa se raščlani na njegove neposredne činioce, a zatim se ti neposredni činioci jedan po jedan prevedu što verodostojnije na ciljni jezik kako bi se na osnovu tako izvedenih prevoda ponudio najpribližniji ekvivalent. Pritom je neophodno da tako izvedeni približni ekvivalent što vernije prenese značenje problematičnog elementa iz izvornog jezika na ciljni jezik, a da se u isto vreme prenese i njegov smisao. Govornici ciljnog jezika bi trebalo da na osnovu ponuđenog ekvivalenta jasno i nedvosmisleno razumeju šta taj element znači i predstavlja. U ovom slučaju je u srpskom jeziku prihvaćen izraz *UGAO GOVORNIKA* pored izvornog izraza *Speaker's Corner* upravo da bi se govornicima srpskog jezika što verodostojnije prenelo značenje tog izraza.

Primer za izraze koji do sada nisu prevedeni, a koji mogu poslužiti u svrhu prikaza prenosa na nivou kognicije i kulture, odnosi se na različite nivoe obrazovanja koji postoje u Švajcarskoj.⁵¹ Naime,

⁵¹ Prikazani primer prevoda sa nemačkog jezika na srpski potiče iz prevodilačke prakse autorke i novijeg je datuma. Autorka je tokom 2016. godine bila deo međunarodnog tima prevodilaca koji je prevodio upitnik osmišljen za potrebe istraživanja o aktivnostima

u Tabeli 4 prikazano je na koji način bi prevod nivoa obrazovanja mogao da se realizuje, a da se ne analiziraju kognitivno-kulturne veze u načinu poimanja u ciljnom jeziku, tj. bez prenosa iz izvorne sheme preslikavanja u ciljnu shemu preslikavanja. Drugim rečima, prevod nivoa obrazovanja u Tabeli 4 se praktično oslanja na analizu korespondencije i uglavnom na tehniku direktnog prevoda.

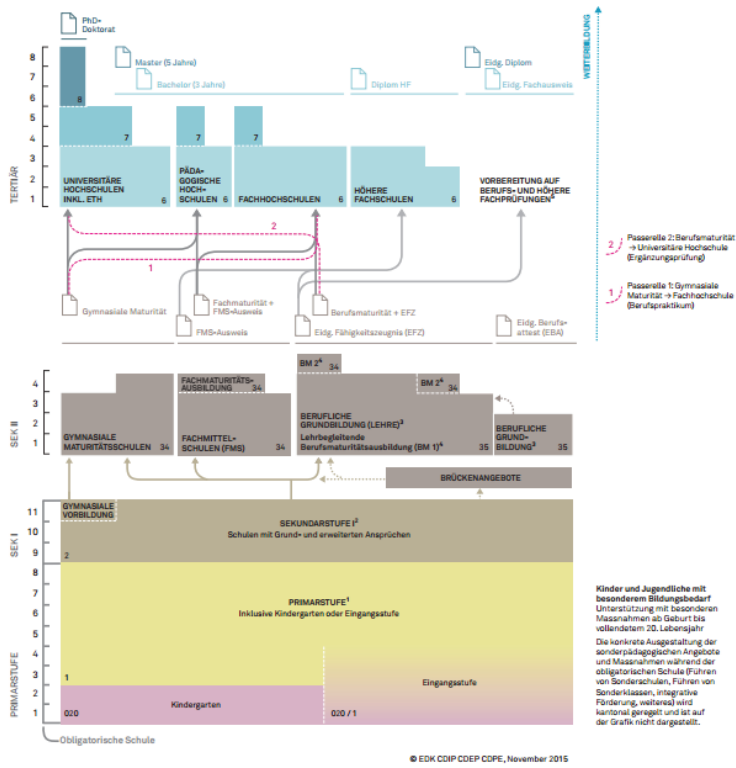
izvorni tekst na nemačkom	ciljni tekst na srpskom
<i>Primarschule (bis 6 Schuljahre)</i>	<i>PRIMARNA ŠKOLA (DO 6. RAZREDA)</i>
<i>Untere Sekundarstufe I: Sekundar-, Real- oder Oberschule (9 Schuljahre)</i>	<i>NIŽI SEKUNDARNI STEPEN I: SEKUNDARNA ŠKOLA, REALKA ILI VIŠA ŠKOLA (9 ŠKOLSKIH GODINA)</i>
<i>Obere Sekundarstufe I: 10. Schuljahr/ Sekundarschule nachobligatorisch</i>	<i>VIŠI SEKUNDARNI STEPEN I: 10 ŠKOLSKIH GODINA/ SEKUNDARNA ŠKOLA NAKON OBAVEZNOG OBRAZOVANJA</i>
<i>Untere Sekundarstufe II: Berufliche Grundausbildung, Berufslehre</i>	<i>NIŽI SEKUNDARNI STEPEN II: STRUČNO OSNOVNO OBRAZOVANJE, ZANAT U ODREĐENOJ STRUCI</i>
<i>Obere Sekundarstufe II: Mittelschule (Gymnasium, Techniker Fachschule, Fachmittelschule, höhere Handelsschule, Lehrerseminar)</i>	<i>VIŠI SEKUNDARNI STEPEN II: SREDNJA ŠKOLA (GIMNAZIJA, TEHNIČKA STRUČNA ŠKOLA, SREDNJA STRUČNA ŠKOLA, VIŠA TRGOVAČKA ŠKOLA, SEMINAR ZA NASTAVNIKE)</i>
<i>Postsekundärer, nicht-tertiärer Bereich: Höhere Fachschule, HTL, HMT, Höhere Berufsausbildung mit Meisterdiplom, Eidgenössischer Fachausweis</i>	<i>POSTSEKUNDARNA, NE TERCIJARNA OBLAST: VIŠA STRUČNA ŠKOLA, VIŠA TEHNIČKA ŠKOLA, VIŠA MEDICINSKA ŠKOLA, VIŠE STRUČNO OBRAZOVANJE SA MAJSTORSKOM DIPLOMOM, ŠVAJCARSKA STRUČNA LEGITIMACIJA</i>
<i>Tertiärbildung I: Universität, ETH (Bachelor, Master, Lizentiat)</i>	<i>TERCIJARNO OBRAZOVANJE I: UNIVERZITET, ŠVAJCARSKO VISOKO STRUČNO OBRAZOVANJE (BACHELOR, MASTER, LICENCA)</i>
<i>Tertiärbildung II: Doktorat (Dr., PhD)</i>	<i>TERCIJARNO OBRAZOVANJE II: DOKTORAT (DR, PHD)</i>

Tabela 4: Prikaz prevoda nivoa obrazovanja u Švajcarskoj bez prenosa iz sheme preslikavanja u izvornom jeziku u shemu preslikavanja u ciljnom jeziku

Ono što se odmah na osnovu ponuđenog prevoda može uočiti jeste da je opis pojedinih nivoa obrazovanja veoma nejasan na

švajcarskih građana van granica Švajcarske (npr. privatna poznanstva i poslovne veze u inostranstvu, zanimanje za inostrane medije i sl.). Istraživanje je sprovedeno širom Švajcarske i pošto je trebalo da obuhvati i doseljenike u Švajcarsku, upitnik je prevoden na nekoliko stranih jezika, uključujući i srpski.

srpskom jeziku, jer je obrazovanje u Srbiji, u odnosu na obrazovanje u Švajcarskoj, potpuno drugačije organizovano (v. Sliku 12), pa ga samim tim govornici ciljnog srpskog jezika drugačije razumeju.

ISCED | International Standard Classification of Education 2011

- ISCED 8
- ISCED 7
- ISCED 6
- ISCED 4
- ISCED 34 + 35
- ISCED 2
- ISCED 1
- ISCED 020

- ¹ Zwei Jahre Kindergarten resp. die beiden ersten Jahre einer Eingangsstufe; in der Mehrheit der Kantone ins Obligatorium eingebunden
- ² Sekundarstufe I/Kanton Tessin mit vierjähriger scuola media (gemäß Ausnahmestimmung in Art. 6 Härtefall-Konkordat)
- ³ Berufliche Grundbildung (Lehre): Ausbildung im Lehrbetrieb + Unterricht an Berufsfachschulen + Besuch überbetrieblicher Kurse; Ausbildung an Volkshochschule möglich
- ⁴ Berufsmaturität; Lehrbegleitend (BM 1) oder im Anschluss an die Lehre (BM 2); Dauer BM 2: Vollzeit 1 Jahr, Teilzeit 1,5-2 Jahre
- ⁵ Edg. Berufsaussch. / Edg. Fachausweis = ISCED 6; Höhere Fachprüfung / Edg. Diplom = ISCED 7

Slika 12: Prikaz nivoa obrazovanja u Švajcarskoj⁵²

S obzirom na to da se navedeni primer odnosi na upitnik koji je bio namenjen doseljenicima različitog porekla, od prevodilaca se očekivalo

⁵² Preuzeto sa <http://www.edk.ch/dyn/14861.php>

da opise nivoa prilagode govornicima ciljnog jezika na čiji jezik su upitnik prevodili. To je praktično podrazumevalo da se prevod prilagodi i kulturi govornika ciljnog jezika, ali i načinu poimanja, to jest načinu na koji govornici ciljnog jezika razumeju obrazovni sistem u kome su i sticali svoje obrazovanje. Drugim rečima, ispitanici koji su srpskog porekla i koji su svoje obrazovanje stekli u Srbiji, stekli su ga u srpskom obrazovnom sistemu i jedino ga tako mogu i razumeti. Iz tih razloga je konačno usvojen prevod nivoa obrazovanja kao što je prikazano u Tabeli 5.

izvorni tekst na nemačkom	ciljni tekst na srpskom
<i>Primarschule (bis 6 Schuljahre)</i>	<i>OSNOVNO OBRAZOVANJE (OBAVEZNO DO 8. RAZREDA)</i>
<i>Untere Sekundarstufe I: Sekundar-, Real- oder Oberschule (9 Schuljahre)</i>	<i>SREDNJE OBRAZOVANJE: I RAZRED (UKUPNO 9 GODINA OBRAZOVANJA)</i>
<i>Obere Sekundarstufe I: 10. Schuljahr/ Sekundarschule nachobligatorisch</i>	<i>SREDNJE OBRAZOVANJE: II RAZRED (UKUPNO 10 GODINA OBRAZOVANJA)</i>
<i>Untere Sekundarstufe II: Berufliche Grundausbildung, Berufslehre</i>	<i>SREDNJE OBRAZOVANJE: STRUČNA ŠKOLA, ZANAT (UKUPNO 11 GODINA OBRAZOVANJA)</i>
<i>Obere Sekundarstufe II: Mittelschule (Gymnasium, Techniker Fachschule, Fachmittelschule, höhere Handelsschule, Lehrerseminar)</i>	<i>SREDNJE OBRAZOVANJE: GIMNAZIJA, TEHNIČKA STRUČNA ŠKOLA, SREDNJA STRUČNA ŠKOLA, TRGOVAČKA, PRAVNA ILI EKONOMSKA STRUKA (UKUPNO 12 GODINA OBRAZOVANJA)</i>
<i>Postsekundärer, nicht-tertiärer Bereich: Höhere Fachschule, HTL, HMV, Höhere Berufsausbildung mit Meisterdiplom, Eidgenössischer Fachausweis</i>	<i>VIŠE OBRAZOVANJE ILI VISOKO OBRAZOVANJE (VAN UNIVERZITETA): VISOKA STRUČNA ŠKOLA</i>
<i>Tertiärbildung I: Universität, ETH (Bachelor, Master, Lizentiat)</i>	<i>VISOKO OBRAZOVANJE: OSNOVNE STUDIJE (FAKULTET), DIPLOMSKE MASTER STUDIJE</i>
<i>Tertiärbildung II: Doktorat (Dr., PhD)</i>	<i>VISOKO OBRAZOVANJE: DOKTORAT</i>

Tabela 5: Prikaz prevoda nivoa obrazovanja u Švajcarskoj uz prenos iz sheme preslikavanja u izvornom jeziku u shemu preslikavanja u ciljnom jeziku

Na osnovu ovog primera može se zaključiti da ne samo da se prevodilac tokom prevođenja neknjževnog teksta suočava sa problemom nedostatka ekvivalenata u ciljnom jeziku, nego i sa potrebom da prepozna način razumevanja stvarnosti svojstven jednoj zajednici i uslovljen elementima kulture te zajednice, tj. artefaktima (i to često apstraktnim). Naime, način razumevanja stvarnosti je u velikoj meri i ograničen samim artefaktima koji su proizvedeni u

jednoj zajednici. Jasno je da prevod takvog teksta ne može da se realizuje samo na jezičkom planu, to jest pronalaženjem ekvivalenata na nivou reči, rečenice i teksta. Neknjiževni tekst se valjano i precizno može prevesti samo ako se tokom prevođenja stalno imaju na umu načini razmišljanja i poimanja u izvornoj kulturi u odnosu na iste ili slične načine razmišljanja i poimanja u ciljnoj kulturi.

Postupak prevođenja neknjiževnog teksta se, međutim, dodatno komplikuje pod uticajem faktora razvoja određene društvene zajednice. To znači da se sa razvojem pojedinačnih elemenata kulture menja sadržaj neknjiževnog teksta, a to opet znači da govornici kako izvornog tako i ciljnog jezika, na potpuno drugačiji način razumeju sadržaj koji se i u izvornom i u ciljnom tekstu prikazuje. Praktično, svako novo doba povlači sa sobom ponekad čak i potpuno nov način razumevanja i poimanja stvarnosti. Nizbet i Norenzajan (Nisbett & Norenzayan, 2002) su tako utvrdili da je, pošto se društveno, političko i ekonomsko okruženje pojedinačnih zajednica razlikuje, očigledno da se razlikuje i sadržaj ljudskog uma, kao što su teorije, verovanja, vrednosti i slično (Nisbett & Norenzayan, 2002: 2). Sem toga, tvrde ova dva autora, kulture tih zajednica se međusobno razlikuju po tome što svaka zajednica ima svoje procese zaključivanja (engl. *inferential procedures*) pri rešavanju određenog problema.

Posledica toga je da su kulturne razlike u kognitivnim procesima vezane za kulturne razlike osnovnog načina razumevanja stvarnosti, što opet uslovljava da se kulturno delovanje i kognitivni procesi međusobno dopunjuju. Kulturno delovanje uslovljava i omogućava određene kognitivne procese, koji pak pokreću na određeno kulturno delovanje (Nisbett & Norenzayan, 2002: 3). Samim tim, u kontekstu prevođenja ovakav međusobno uslovljen odnos između kulturnog delovanja i kognitivnih procesa dobija dodatnu dimenziju, jer se takav odnos mora približiti govornicima ciljnog jezika, to jest odnosu kulturnog delovanja i kognitivnih procesa sa kojim se govornici ciljnog jezika mogu poistovetiti i tako razumeti određeni sadržaj.

Još jedna ilustracija prevođenja koje može da zavisi od analize kognitivno-kulturne veze jeste primer koji potiče iz oblasti zvaničnog prevoda ličnih dokumenata. Ova oblast je u Srbiji, kao i u svetu uopšte, zakonom regulisana i podrazumeva da zvanična lična dokumenta mogu prevoditi isključivo sudski tumači, to jest prevodioci koje je imenovala

zvanična ustanova.⁵³ Nažalost, to ne znači nužno da će prevod određenog ličnog dokumenta biti zaista i precizan. Veoma često se događa da prevodilac ne sagleda aspekt kulture i kognicije ni izvornog, ni ciljnog jezika i naprosto ponudi prevod koji, iako zasnovan na rečniku, nije precizan. U praksi se takođe događa da prevod bude i potpuno neupotrebljiv, jer su pojmovi prikazani u njemu nerazumljivi govorniku ciljnog jezika.

Kao ilustracija može poslužiti dokument koji izdaju službe u Sjedinjenim Američkim Državama pod nazivom *Application for marriage licence* (v. Sliku 13).⁵⁴

APPLICATION FOR MARRIAGE LICENSE
OHIO REVISED CODE 3101.05
BELMONT COUNTY PROBATE COURT
J. MARK COSTINE, JUDGE

CASE NO: ~~XXXXXXXX~~

GROOM	BRIDE
1. FULL NAME XXXXXXXXXXXXXXXXXX	9. FULL NAME XXXXXXXXXXXXXXXXXX
2. AGE XXXXXXXXXXXX	10. AGE XXXXXXXXXXXX
3. RESIDENCE (COUNTY AND STATE) XXXXXXXXXXXX	11. RESIDENCE (COUNTY AND STATE) XXXXXXXXXXXX
4. BIRTHPLACE (COUNTY AND STATE) XXXXXXXXXXXX	12. BIRTHPLACE (COUNTY AND STATE) XXXXXXXXXXXX
5. OCCUPATION PHYSICIAN	13. OCCUPATION ICONOGRAPHER
6. NAME OF FATHER XXXXXXXXXXXXXXXXXX	14. NAME OF FATHER XXXXXXXXXXXX
7. MAIDEN NAME OF MOTHER XXXXXXXXXXXX	15. MAIDEN NAME OF MOTHER XXXXXXXXXXXXXXXXXX
8. PREVIOUSLY MARRIED (NUMBER OF TIMES) ONE	16. PREVIOUSLY MARRIED (NUMBER OF TIMES) NONE
PREVIOUSLY MARRIED TO: XXXXXXXXXX STATE OF DIVORCE: WEST VIRGINIA COUNTY OF DIVORCE: OHIO DECREE NUMBER: XXXXXX DECREE DATE: 08/04/2003 MINOR CHILDREN: XXXXXXXXXXXXXXXXXX JOSEPH - 6 YEARS	PREVIOUSLY MARRIED TO: STATE OF DIVORCE: COUNTY OF DIVORCE: DECREE NUMBER: DECREE DATE: MINOR CHILDREN:

ON THE DATE SHOWN BELOW, THE UNDERSIGNED MAKE APPLICATION FOR A MARRIAGE LICENSE AND STATE UPON OATH AS FOLLOWS, THAT THE PARTIES ARE NOT NEARER OF KIN THAN SECOND COUSINS; THAT NEITHER APPLICANT IS UNDER THE INFLUENCE OF INTOXICATING LIQUOR OR CONTROLLED SUBSTANCE OR IS INFECTED WITH SYPHILIS IN A FORM THAT IS COMMUNICABLE OR LIKELY TO BECOME COMMUNICABLE THAT IF THE APPLICANT IS UNDER 18 YEARS OF AGE MARRIAGE COUNSELING HAS BEEN RECEIVED.

APPLICANTS SIGNATURES: *n* *LN*

Slika 13: Prikaz dela dokumenta koji se izdaje u SAD za potrebe sklapanja braka

⁵³ U našoj zemlji, po važećem zakonu (v. *Službeni glasnik RS, br. 35/2010 i 80/2016*) Ministarstvo pravde Republike Srbije raspisuje konkurs na osnovu kojeg se potom biraju i imenuju sudski tumači.

⁵⁴ Dokument potiče iz prevodilačke prakse autorke i predstavlja prevod ličnog dokumenta sa engleskog jezika na srpski za potrebe upisa podatka o sklopljenom braku u matičnu knjigu venčanih u Srbiji.

Ovaj dokument je potreban državljaninu Republike Srbije ukoliko želi da se podatak o braku sklopljenom u SAD unese u matičnu knjigu rođenih u Srbiji. Takav unos je zakonska obaveza za sve državljane Republike Srbije, bez obzira na to da li je brak sklopljen u Srbiji ili van nje. Ako je brak sklopljen van Srbije, postupak se usložnjava, jer je potrebno da se dokument koji dokazuje sklopljeni brak prevede na srpski jezik. Kada je reč o dokumentu koji je prikazan na Slici 13, odmah mora biti naglašeno da on kao takav ne postoji u postupku matične evidencije Republike Srbije, ali je zakonski predviđen postupak koji u Sjedinjenim Američkim Državama podrazumeva svojevrstan proces.

Naime, da bi dvoje ljudi u SAD moglo da sklopi brak, potrebno je da podnesu zahtev za sklapanje braka određenoj ustanovi, najčešće sudu. Potom sledi formalni postupak provere podobnosti za sklapanje braka, pri čemu se proverava da li lica ispunjavaju zakonom predviđene uslove na osnovu kojih se sklapanje braka u SAD dozvoljava. Potrebno je dokazati da su potencijalni mladoženja i mlada državljani SAD, a ako nisu, čiji su državljani, da li su punoletni i da li svojom voljom stupaju u brak, da nisu bliski srodnici, da nisu već u braku, da li su bili u prethodnom braku i sl. Za sve to je potrebno pribaviti i priložiti odgovarajuće dokaze. Sem toga, ako budući mladoženja i mlada žele crkveno venčanje ili venčanje koje će obaviti zvanični predstavnik verske zajednice kojoj pripadaju, moraju proći kroz odvojeni postupak predviđen posebnim pravilnikom njihove verske zajednice. Sve to podrazumeva duže vreme, nekada čak i do godinu dana. Tek pošto budu ispunjeni svi uslovi, izdaje se dozvola za sklapanje braka (dokument prikazan na Slici 13) i potom dolazi do sklapanja braka u skladu sa željama mladoženje i mlade.

Samim tim, dokument prikazan na Slici 13 nije dokaz o sklopljenom braku ukoliko podatak o tome ne bude unet u poseban deo prikazanog dokumenta, ili pri dnu ili na poledini istog (v. Sliku 14).

Neknjiževni tekst u savremenom prevodilaštvu

THE ABOVE NAMED PARTIES FILED AN APPLICATION FOR MARRIAGE ON THE DATE SHOWN ABOVE. THE COURT FINDS THAT AT LEAST FIVE DAYS HAVE ELAPSED, AND THAT IT IS SATISFIED THERE AND NO LEGAL IMPEDIMENTS TO THE MARRIAGE. THEREFORE IT IS ORDERED THAT THE MARRIAGE LICENSE BE ISSUED.

ON Friday, October 17, 2008

~~XXXXXXXXXX~~
BY DEPUTY CLERK

I DO HEREBY CERTIFY, That on the 7th day of November, 2008, I solemnized the
Marriage of Mr. ~~XXXXXXXXXXXX~~ with ~~XXXXXXXXXXXX~~.
Filed and Recorded November 7, 2008 J. Mark Costine NAME
Judge TITLE
St. Claireville, Ohio MAILING ADDRESS

Slika 14: Prikaz unosa o izdatoj dozvoli za sklapanje braka kao i unosa o sklopljenom braku u SAD

Ono što je od ključnog značaja u vezi sa ovim primerom tiče se značenja navedenog dokumenta. Naime, ukoliko se značenje samog dokumenta, pored značenja sadržaja navedenog u njemu, ne prikaže na odgovarajući način u prevodu, ceo dokument je potpuno beznačajan. Dakle, da bi se podatak o braku sklopljenom u inostranstvu uneo u odgovarajuće matične knjige u Srbiji, matičar treba da dobije prevod originalnog dokumenta koji će to i potvrditi. U Srbiji se kao dokaz o sklopljenom braku izdaje izvod iz matične knjige venčanih u kome jasno piše ko je, gde i kada sklopio brak. Uže kulturno okruženje u kome se odvija postupak matične evidencije, a u kome i matičar obavlja svoj posao, ne predviđa dozvolu za sklapanje braka, pa je za matičara koji možda nije imao prilike da se sa navedenim dokumentom upozna praktično nemoguće da razume o čemu se zapravo radi. Tome treba dodati da ne postoji ni pravilnik, ni obuka za matičare na osnovu kojih bi se oni pripremili za ovakvu situaciju, nego se podrazumeva da kroz višegodišnji rad i praksu saznaju za ovakve posebne slučajeve. Problem u ovom slučaju se ogleda u tome što se u trenutku sklapanja braka u SAD ne izdaje nikakav drugi dokaz o sklopljenom braku sem gore navedenog, pa je jedino rešenje jasna napomena prevodioca u samom dokumentu i objašnjenje osobi koja prevod predaje matičnoj službi kako bi to objašnjenje moglo biti preneto matičaru. Nepotrebno je na ovom mestu objašnjavati da pojedinci koji se sa ovakvim postupkom susreću mogu imati velike probleme ukoliko prevodilac svoj deo posla ne obavi na odgovarajući način.

Još jedan primer koji ukazuje na značaj veze između prevođa i neknjiževnog teksta i kulture jeste primer iz naučnog diskursa. U

ovom slučaju nije reč o zvaničnom prevodu koji bi trebalo da obavi ovlašćeni sudski prevodilac. Reč je o prevodu koji može da obavi i prevodilac koji ima iskustva u naučnoj disciplini kojoj pripada izvorni tekst, to jest poznaje naučnu supkulturu koja se u slučaju ovog teksta odnosi na geofizička istraživanja. U Tabeli 6 prikazano je poređenje između pojedinih delova teksta preuzetih iz izvornog teksta na engleskom⁵⁵ i delova prevoda na srpski jezik.

engleski jezik	srpski jezik
<p><i>AAPS and its industry collaborator, Breakwater Resources, have demonstrated that muon tomography can successfully identify ore bodies underground. This has directly led to project co-funding of \$1.8 million from Western Economic Diversification.</i></p>	<p><i>ISTRAŽIVAČKI CENTAR ADVANCED APPLIED PHYSICS SOLUTIONS (AAPS), KAO I NJIHOV STRATEŠKI PARTNER, BREAKWATER RESOURCES, POKAZALI SU DA TOMOGRAFIJA UZ PRIMENU MIONA, TO JEST NEGATIVNO NAELEKTRISANIH SUBATOMSKIH ČESTICA, MOŽE OMOGUĆITI USPEŠNU IDENTIFIKACIJU PODZEMNIH NALAZIŠTA RUDA. TO JE USLOVILO MOGUĆNOST DA SLUŽBA WESTERN ECONOMIC DIVERSIFICATION, ODELJENJE MINISTARSTVA U KANADSKOJ VLADI, KOFINANSIRA PROJEKAT U IZNOSU OD 1,8 MILIONA DOLARA.</i></p>
<p><i>AAPS is pursuing a novel imaging technology for identifying mineral deposits.</i></p>	<p><i>AAPS TRENUTNO ISPITUJE MOGUĆNOSTI NOVE TEHNOLOGIJE OBRADJE SLIKA U POSTUPKU IDENTIFIKACIJE NALAZIŠTA MINERALA.</i></p>
<p><i>Because this technology has the potential to detect and image deposits at depth, it will refine the exploration search area which will reduce the amount of expensive drilling required and further efforts to minimize environmental impact.”</i></p>	<p><i>POZNATO JE DA OVA TEHNOLOGIJA MOŽE DA OTKRUE I PRIKAŽE NALAZIŠTA NA VELIKIM DUBINAMA. SAMIM TIM, OČEKUJE SE DA ĆE SE NA OSNOVU NJE PRECIZNIJE DEFINISATI OBLAST PRETRAGE ČIME BI SE UMANJILI UKUPNI TROŠKOVI BUŠENJA, A TIME I ZNATNO UBLAŽIO ŠTETNI UTICAJ NA PRIRODNU SREDINU.</i></p>

Tabela 6: Prikaz razlika između elemenata kulture u izvornom i ciljnom tekstu

Ono što se odmah može uočiti na osnovu poređenja između delova teksta na izvornom i ciljnom jeziku jeste da je tekst na ciljnom jeziku značajno duži. Razlozi za to su brojni:

1. Potrebno je dati dovoljno razumljiv prevod, tj. objašnjenja za akronime kojima obiluje izvorni tekst (tehnika amplifikacije), na primer,

⁵⁵ Primer iz prevodilačke prakse autorke. Reč je o prevodu sa engleskog jezika na srpski za potrebe pripreme obuke grupe inženjera.

engleski: *AAPS*

srpski: *ISTRAŽIVAČKI CENTAR ADVANCED APPLIED
PHYSICS SOLUTIONS (AAPS)*

2. Pojedini stručni nazivi za procedure, instrumente, postupke i slično, koji do sada nisu korišćeni u srpskom jeziku, moraju biti prevedeni tako da prikažu izvorno značenje, a da pritom ne budu jednostavno preuzeti iz ciljnog jezika (tehnika amplifikacije i pozajmljivanja). Na primer:

engleski: *muon tomography*

srpski: *TOMOGRAFIJA UZ PRIMENU MIONA, TO JEST NEGATIVNO
NAELEKTRISANIH SUBATOMSKIH ČESTICA*

3. Gramatičke strukture koje nisu svojstvene ciljnom jeziku moraju biti prevedene uz pomoć struktura koje u njemu postoje (tehnika transpozicije). U ovom tekstu, kao i u mnogim drugim naučnim i stručnim tekstovima, često se koriste složene imenice. Za takve imenice važi pravilo da je bolje da se opisno prevedu ili da se parafraziraju. Na primer:

engleski: *is pursuing a novel imaging technology*

srpski: *ISPITUJE MOGUĆNOSTI NOVE TEHNOLOGIJE OBRADE SLIKA*

4. Sintaksičke strukture koje nisu svojstvene ciljnom jeziku takođe moraju biti prilagođene pravilima koja važe u ciljnom jeziku (tehnike transpozicije i modulacije). Nekada je bolje od jedne rečenice napraviti dve ili promeniti red reči.

engleski: *Because this technology has the potential
to detect and image deposits at depth, it
will refine the exploration search area...*

srpski: *POZNATO JE DA OVA TEHNOLOGIJA MOŽE DA OTKRIJE I
PRIKAŽE NALAZIŠTA NA VELIKIM DUBINAMA. SAMIM
TIM, OČEKUJE SE DA ĆE SE NA OSNOVU NJE PRECIZNIJE
DEFINISATI OBLAST PRETRAGE...*

Podrazumeva se da veza između kognicije i kulture treba da se sagleda i u slučaju prevoda sa srpskog na neki strani jezik, na primer engleski ili nemački jezik. Pošto je u tom slučaju reč o prevodu sa

maternjeg na strani jezik,⁵⁶ problem može biti još veći, jer prevodilac mora izuzetno dobro da poznaje kulturu govornika stranog jezika. Drugim rečima, prevodilac bi trebalo da ponudi ekvivalentan izraz koji će određeni pojam približiti govornicima stranog jezika, a u isto vreme sačuvati njegovu autentičnost i preneti značenje koje izraz ima u kulturi govornika srpskog jezika.

Problem nastaje kada je određeni pojam toliko specifičan da je teško predložiti ekvivalent koji će i u ciljnom jeziku biti razumljiv. Primeri koji se tu mogu navesti odnose se, na primer, na nazive institucija ili vrste isprava i dokumenata koje bi trebalo prevesti na strani jezik. Nekoliko primera prevoda sa srpskog jezika na nemački i engleski koji se tu mogu izdvojiti prikazani su u Tabeli 7:⁵⁷

srpski jezik	engleski jezik	nemački jezik
<i>SPECIJALISTIČKA ORDINACIJA</i>	<i>Specialist Clinic</i>	<i>Fachärztliche Klinik</i>
<i>ZDRAVSTVENI CENTAR</i>	<i>Health Centre</i>	<i>Gesundheitszentrum</i>
<i>ZAVOD ZA ZAŠTITU ZDRAVLJA</i>	<i>Institute of Health Protection</i>	<i>Amt für öffentliches Gesundheitswesen</i>
<i>GIMNAZIJA</i>	<i>General Secondary Education School</i>	<i>Mittelschule Gymnasium</i>
<i>SREDNJA MEDICINSKA ŠKOLA</i>	<i>Secondary Professional Education School of Medicine</i>	<i>Medizinische Mittelschule</i>
<i>POTVRDA O POLOŽENOM STRUČNOM ISPITU</i>	<i>Certificate of completed professional skills exam</i>	<i>Bescheinigung über bestandende Fachprüfung</i>

Tabela 7: Prikaz prihvaćenih prevoda naziva pojedinih ustanova i dokumenata

⁵⁶ U nauci o prevodenju, naročito u oblasti usmenog prevodenja, koriste se odrednice jezik A, za maternji jezik, i jezik B, za strani, tj. ciljni jezik. Smatra se da su to radni jezici kojima prevodilac vlada. U nekim slučajevima, prevodilac može da vlada i trećim jezikom, jezikom C, a u izuzetnim slučajevima i jezikom D. Ove odrednice su nastale iz potrebe da se napravi razlika između jezika koje pojedinac razume i jezika koje govori.

⁵⁷ Primeri potiču iz prevodilačke prakse autorke. Reč je o prevodima sa srpskog na engleski i nemački jezik koji su deo zvaničnih i overenih prevoda i kao takve prihvatile su ih nadležne službe za koje su prevodi pripremani.

Manji izazov predstavljaju na primer nazivi hrane ili pića. Mo-
guće rešenje jeste da se upotrebi izvorni izraz i da se u prevodilač-
koj napomeni ponudi opis. Kad je reč o specifičnim srpskim rečima,
u engleskom jeziku su već poznati primeri nekih teško prevodivih
izraza za koje su prevodioci ponudili objašnjenje u prevodilačkoj
napomeni, a da su pritom jednostavno preuzeli izvorni izraz. Na
primer:⁵⁸

- banica – *pie made of phyllo dough; phyllo dough pie with
chesse, spinach, etc.*
[PITA NAPRAVLJENA OD KORA; PITA OD KORA SA SIROM, SPANAČEM I SL.]
- slatko - *fruit preserve canned and sealed in glass jars*
[TERMIČKI OBRADENO VOĆE KOJE SE ČUVA U DOBRO ZATVORENIM
STAKLENIM TEGLAMA]
- futa - *an embroidered skirt part of the traditional female
Serbian costume*
[SUKNJA UKRAŠENA VEZOM, DEO TRADICIONALNE SRPSKE ŽENSKE NOŠNJE]
- šajkača - *a traditional male cap*
[TRADICIONALNA MUŠKA KAPA]
- opanak - *traditional Serbian shoe made of leather or rubber*
[TRADICIONALNA OBUĆA OD KOŽE ILI GUME]
- inat - *a feeling and/ or reaction combined of spite and
malicious ill will*
[OSEĆANJE I/ ILI REAKCIJA KOJU PRATE PRKOS I ZLOBA]
- nedođija - *a place in the middle of nowhere*
[ZABAČENO I USAMLJENO MESTO]

Uvođenje tuđica i pozajmljenica u engleski jezik nije novina.
Iz različitih jezika iz celog sveta preuzeti su brojni nazivi jela, pića,
odevnih predmeta i sl. Drugim rečima, i u engleskom jeziku kao i
drugim jezicima tuđice nisu izuzetak. Neke reči se pišu kao i u izvor-
nom jeziku, a neke se prilagođavaju pravilima pisanja i izgovora u
ciljnom jeziku. I u slučaju naziva elemenata srpske kulture prime-
njuje se pravilo da se preuzete reči uglavnom pišu onako kako se
pišu u srpskom jeziku, s tim što se najčešće izostavljaju dijakritički
znakovi, a njihov se izgovor prilagođava pravilima izgovora ciljnog

⁵⁸ Primeri potiču iz korpusa koji je autorka godinama prikupljala iz različitih izvora
(dnevnik listova, časopisa, televizijskih i dokumentarnih emisija, jelovnika i sl.).

jezika, pa se, na primer, na meniju jednog restorana u Švajcarskoj nalaze nazivi kao što su:⁵⁹

<i>slivovica</i>	-	ŠLJIVOVICA
<i>dunjevaca</i>	-	DUNJEVAČA
<i>gibanica</i>	-	GIBANICA
<i>samsa</i>	-	SAMSA
<i>ajvar</i>	-	AJVAR
<i>raznic</i>	-	RAŽNJIC

Treba dodati i to da se elementi srpske kulture polako uvrštavaju i u zvanične izvore i enciklopedije, pa se na taj način omogućava i bolja prepoznatljivost elemenata autentične srpske kulture u svetu. Veoma značajno za širenje kulture srpskog naroda je unos porodične slave na Uneskovu Reprezentativnu listu nematerijalnog kulturnog nasleđa čovečanstva 2014. godine, što predstavlja prvi upis kulturnih dobara iz Srbije na ovu listu.⁶⁰ U unosu jasno stoji:

Slava, celebration of family saint patron's day

što je zapravo najbolji mogući prevod naziva ovog jedinstvenog kulturnog dobra, jer je srpska slava upravo to:

OBELEŽAVANJE DANA U SLAVU PORODIČNOG SVECA ZAŠTITNIKA.

U cilju daljeg promovisanja elemenata srpske kulture veliku ulogu mogu imati i prevodioci, jer su u mogućnosti da elemente srpske kulture na odgovarajući način prikažu u svetu, ali i da prilikom prevoda izraza sa nekog stranog jezika na srpski jezik teže tome da očuvaju srpski jezik. Jedan od načina je da se pozajmljivanje i uvođenje tuđica svede na najmanju moguću meru, tj. da ovom rešenju pribegnemo samo onda kada je to neophodno. Pošto je o pozajmljivanju već bilo reči u drugom delu ove knjige, ovde će jedino biti ista-

⁵⁹ Primer iz prevodilačke prakse autorke. Reč je o prevodu sadržaja reklamnog materijala i veb-sajta sa ponudama poznatog restorana sa specijalitetima sa Balkana u Švajcarskoj. Prevod je rađen sa srpskog na engleski i nemački jezik. Nalogodavac, tj. vlasnik restorana tražio je da nazivi jela i pića budu prilagođeni pisanju i čitanju u nemačkom i engleskom jeziku. Autorka je tom prilikom iskoristila neke već postojeće izraze, ali je za neke i ponudila svoje.

⁶⁰ Odluka je dostupna na <http://www.unesco.org/culture/ich/en/decisions/9.COM/10.39>

knuto još jednom da prevodilac ima veliku odgovornost i da treba pažljivo da razmotri sve mogućnosti pre nego što se odluči za bilo koje rešenje, uključujući uvođenje tuđica i pozajmljivanje. Upravo zato se čini da bi postupak prevođenja koji se oslanja na vezi između kognicije i kulture, uz primenu odgovarajućih tehnika i strategija, mogao biti od velike pomoći, jer podrazumeva da prevodilac pretražuje dostupne izvore u širem kontekstu kako bi ponudio prevod koji bi odgovarao kako kulturi tako i načinu poimanja govornika cilj-nog jezika. Primer primene komponentne analize u slučaju prevoda glagola *to facepalm* koji je prikazan u drugom delu ove monografije (v. odeljak 2.3.1) dobro ilustruje i postupak prevođenja u odnosu na vezu između kognicije i kulture.

Zaključak koji se na ovom mestu može izvesti jeste da prevođenje neknjiževnog teksta podrazumeva približavanje pre svega funkcije, konteksta i socio-komunikativne namere izvornog teksta govornicima cilj-nog jezika (Göpferich, 2002: 61). Tako, na primer, ukoliko izvorni tekst ima funkciju da informiše, obavesti ili dokaže naučnu činjenicu, suštinski element takvog teksta, dakle obaveštenje ili činjenica, mora biti razumljiv govornicima cilj-nog jezika. Prevod određenog neknjiževnog teksta mora govornicima cilj-nog jezika omogućiti da činjenicu ili obaveštenje integrišu u svoj sistem poimanja i tako funkciju, kontekst i socio-komunikativnu nameru izvornog teksta razumeju na isti način na koji ih razumeju govornici izvornog jezika. Tek tada se može reći da je neknjiževni tekst dobro preveden. Kako bi se to uspešno izvelo, u savremenoj nauci o prevođenju nudi se postupak koji se oslanja na rekontekstualizaciju (Schäffner & Bassnett, 2009), o kojoj će biti reč u narednom poglavlju.

3.3. Rekontekstualizacija u službi prevođenja neknjiževnog teksta

Već je istaknuto (v. Prvi deo, poglavlje 1.1) da se odrednica neknjiževni tekst odnosi i na prevod izveštaja svetskih novinskih agencija koje novinari, svako u svojim pojedinačnim zemljama, koriste kao izvor za pripremu i pisanje vesti na ciljnom jeziku. O tome su pojedini autori pisali još tokom poslednje dve decenije prošlog veka (Chilton & Schäffner, 1997; Reiss & Vermeer, 1984; Reiss, 1995). U tom smislu su Čilton i Šefnerova isticali da „politika ne može da se vodi bez jezika“ (Chilton & Schäffner, 1997: 206) i da zavisi od interakcije koju definišu sociokulturni, istorijski, ideološki i institucionalni uslovi. Pošto su mediji osnovno sredstvo uz pomoć kojeg se teme, stavovi i odluke prenose javnosti, od velikog je značaja i prevođenje, jer omogućava da se ono što određeni političar kaže i saopštava prenese govornicima drugih jezika. Drugim rečima, politika prelazi granice jezika i kulture, a prevodilac je taj koji to u velikoj meri omogućava.

Čak i u slučaju kada se reči nekog političara saopšte u vidu upravnog govora, što je verovatno najčešći oblik izveštavanja u medijima zato što daje legitimitet onome o čemu se izveštava (Schäffner & Bassnett, 2009: 7), može se prepoznati da je došlo do određene adaptacije, tj. do prilagođavanja, izmena, zamena i sl. Naime, čitaoci ne dobijaju transkript celog govora, nego prevod delova tog govora. Dakle, onaj ko saopštava vest i komentariše govor odabrao je šta će saopštiti iz datog govora i na koji način će ga saopštiti, tj. šta će biti naglašeno a šta ne, koji deo govora će biti prvo istaknut, a koji deo uopšte neće biti ni saopšten, koji deo će biti eksplicitno saopšten, a koji će se na neki način podrazumevati i slično. Sve ove odluke su predmet proučavanja discipline analize diskursa i to naročito analize političkog diskursa (Chilton & Schäffner, 2002; Chilton, 2004; Fairclough & Fairclough, 2013; Musolff, Good, Points & Wittlinger, 2001; Obeng & Hartford, 2008; van Dijk, 1997, 2002). Međutim, na koji način i u kojoj meri prevod može uticati na vest koja se prevodi jeste problem koji su bliže ispitale Šefnerova i Bassnetova (Schäffner & Bassnett, 2009).

Ove dve autorke su mišljenja da je uloga prevoda u okviru međunarodnog izveštavanja suptilna i veoma važna za razumevanje

pre svega politički osetljivih tema, jer one ne samo da prelaze granice jezika i kulture, nego zalaze i u dublje razumevanje političkih prilika i načina na koje ih pripadnici izvornog i ciljnog jezika razumeju (Schäffner & Bassnett, 2009: 8). Sa ciljem da ispituju ulogu prevoda u ovako osetljivoj oblasti, autorke su analizirale tekstove novinskih izveštaja i vesti kako bi utvrdile u kojoj meri je u njima primenjena strategija rekontekstualizacije. Na osnovu svojih istraživanja došle su do zaključka da se rekontekstualizacija u većini tekstova može prepoznati kao alat za transformaciju „koju bliže određuju ciljevi, vrednosti i interesi“ govornika izvornog i ciljnog jezika (Schäffner & Bassnett, 2009: 8). Njihov stav je da „[s]redstva masovnog komuniciranja omogućavaju komunikaciju između različitih kultura, na različitim jezicima, ali da se u tom procesu može dati prednost određenim informacijama nauštrb drugih, i da je moguće ometati i zabraniti širenje informacija“ (Schäffner & Bassnett, 2009: 8). Drugim rečima, kada se značenja putem vesti prenose iz jednog jezika u drugi, ne mora se nužno saopštiti i izvorna komunikacijska namera. Za takvo prenošenje često se koriste diskurzivne strategije, prevod, kao i razni drugi oblici adaptacije i preformulisanja, tj. rekontekstualizacije, kako su je definisale Šefnerova i Bassnetova.

Istraživši prevod u kontekstu višejezičkog političkog diskursa, Šefnerova i Bassnetova zaključile su da je „prevod obično nevidljiv u medijskom izveštavanju, iako je uobičajena praksa da se govor političara prevede i saopšti“ (Schäffner & Bassnett, 2009: 9). Pored toga, ove dve autorke smatraju da je prevod u oblasti politike sastavni deo političke aktivnosti, pri čemu je sama odluka koje tekstove bi trebalo prevesti, sa kojeg i na koji jezik, po svojoj prirodi već politička. Medijski izveštaji sa političkom temom praktično „ne izveštavaju neutralno o političkim događajima, već daju i procene, te mogu imati uticaj na mišljenje javnosti o politici i stvaranju politike“ (Schäffner & Bassnett, 2009: 4).

U pokušaju da ponudi bolje razumevanje političkih odluka u vezi sa prevodom političkog teksta, Šefnerova je identifikovala četiri strategije rekontekstualizacije koje su po njoj još i strategije koje „premošćavaju ideološki ponor“ (engl. *bridging the ideological abyss*) (Schäffner, 2013: 1) u politički osetljivom tekstu. To su:

1. biranje informacije (izostavljanje, dodavanje);
2. rekonstruisanje, promena redosleda, premeštanje informacija;
3. transformacija žanra (na primer, transformacija intervjua u izveštaj o intervjuu) i,
4. uključivanje (odabranih) informacija u novi tekst, što podrazumeva i sintaktičke (i stilističke) adaptacije (Schäffner, 2013: 7).

Može se zaključiti da navedene strategije omogućuju prevodiocu da na odgovarajući način prenese vest publici različite nacionalne i kulturne pripadnosti. Praktično tokom samog prevođenja prevodilac pomoću navedenih strategija na neki način prilagodi vest tako da sadržaj te vesti ispuni određenu funkciju. Tu funkciju nameće nalogodavac, jer on odlučuje o tome koji cilj određena vest treba da postigne kod publike koja na ciljnom jeziku treba da primi vest (Schäffner & Bassnett, 2009: 4).

Kako bi se ilustrovalo u kojoj meri se rekontekstualizacija može prepoznati u prevodu novinskih izveštaja na srpskom jeziku, na ovom mestu biće ponuđena analiza naslova vesti koje su već objavljene.⁶¹ Sa ciljem da se uoče neke od strategija rekontekstualizacije koje su Šefnerova i Basnetova identifikovale, analizirani su naslovi vesti koji su objavljeni u periodu od 1. oktobra do 31. decembra 2014. godine u digitalnom izdanju dnevnog lista *Politika* i to u sekciji *Svet*. U navedenom periodu od 92 dana objavljeno je ukupno 276 naslova od kojih je odabrano 100 naslova sa očigledno osetljivom političkom temom. U drugom koraku su za svaki od navedenih naslova izdvojene ključne reči koje su onda na engleskom jeziku ukucane u pretraživač britanskog izdanja digitalnog dnevnog lista *The Guardian*, tj. na nemačkom jeziku u pretraživač nemačkog digitalnog dnevnog lista *Der Spiegel*. Cilj je bio da se utvrdi da li su i u kojoj meri u pojedinačnim vestima objavljenih u navedenim izvorima primenjene neke od strategija rekontekstualizacije.⁶² Na osnovu takvog poređenja prikupljen je konačni korpus od ukupno 76 naslova (685 reči) koji su se na sva tri jezika u manjoj ili većoj odnosila na iste događaje (Tabela 8).

⁶¹ Prikazani primeri preuzeti su iz Đorđević (2015).

⁶² Detalje u vezi sa metodologijom v. u Đorđević (2015).

Izvori	<i>Politika</i>	<i>The Guardian</i>	<i>Der Spiegel</i>
Jezik	srpski	engleski	nemački
Br. analiziranih naslova	25	25	26
Br. analiziranih reči	161	296	228
Ukupan broj analiziranih naslova	76		
Ukupan broj analiziranih reči	685		

Tabela 8: Prikaz analiziranog korpusa

Nakon što je obavljeno poređenje naslova u navedena tri izvora, uočeno je da je došlo do značajne rekontekstualizacije u svakom od analiziranih naslova, tj. uočena je adaptacija vesti. Neke informacije su izostavljene, neke su dopunjene, neke su prikazane sa različitih aspekata, a kod izvesnog broja vesti se mogla uočiti i velika razlika između datuma objavljivanja. Praktično se u zavisnosti od toga na kom jeziku je vest u hronološkom smislu prvi put objavljena, može donekle pretpostaviti za koju ciljnu publiku je vest rekontekstualizovana.

U daljem tekstu biće prikazani zaključci koji su izvedeni na osnovu primera preuzetih iz korpusa naslova koji su analizirani. Ističe se da ovom prilikom neće biti ponuđene dublje analize sociokulturnih i sociolingvističkih prilika govornika ciljnih jezika, jer bi to izašlo iz okvira predmeta koji se ovde istražuje. U prikazu koji sledi biće istaknute razlike između objavljenih vesti na srpskom, engleskom i nemačkom jeziku kako bi se ukazalo na rekontekstualizaciju kao strategiju koja je uočena u datim primerima.

1. *NATO PRESREĆE RUSKE AVIONE* (SH06, 31 Oct)⁶³

Nato jets intercept Russian warplanes following 'unusual level of

⁶³ Oznake u zagradi se odnose na način kodiranja koji je primenjen za potrebe istraživanja (Đorđević, 2015). Pošto je rad pisan na engleskom jeziku, korpus je kodiran u skladu sa tim. U tom smislu se odrednica SH (*Serbian headline*) odnosi na naslov na srpskom, EH (*English headline*) na naslov na engleskom, a GH (*German headline*) na naslov na nemačkom. Navedeni broj iza akronima odnosi se na redni broj naslova u korpusu, a navedeni datum na dan kada je naslov vesti objavljen (u periodu od 1. oktobra do 31. decembra 2014. godine).

air activity' (EH04, 30 Oct)

Einsatz nahe Portugal: Nato-Kampfjets fangen erneut russische Bomber ab (GH05, 31 Oct)

Vest je objavljena u otprilike isto vreme u sva tri izvora i odnosi se na presretanje ruskih aviona koje je izvršio NATO. Naslov na srpskom jeziku prenosi činjenicu da *NATO PRESREĆE RUSKE AVIONE*, ali ne ističe da je reč o bombarderima ili vojnim avionima. Naslov na engleskom avione identifikuje kao *RATNE* (engl. *warplanes*), ali ističe da je reč o *NEOBIČNOM NIVOU VAZDUŠNIH AKTIVNOSTI* (engl. *unusual level of air activity*). Stiče se utisak da se želi izbeći zabrinutost javnosti zbog širenja sukoba. Naslov na nemačkom naglasak stavlja na činjenicu da *BORBENI AVIONI NATO-A* (nem. *NATO-Kampfjets*) *OPET* (nem. *erneut*) presreću ruske bombardere, te se tako donekle ističe da je NATO dovoljno snažan da se sa navedenim problemom suoči i uspešno ga reši.

2. *FIJASKO OBAMINIH DEMOKRATA* (SH08, 5 Nov)

US midterm elections: wave of defeats leave Democrats reeling (EH07, 4 Nov)

Debakel für Demokraten bei US-Kongresswahlen: Goodbye, Mr. President (GH07, 5 Nov)

Vest se odnosi na mogućnost da dođe do prekida vladavine demokrata u SAD. Naslov na srpskom opisuje situaciju kao *FIJASKO*, dok naslov na nemačkom opisuje kao *DEBAKL* (nem. *Debakel*), a dodaje se ironični pozdrav *DOVIĐENJA, GOSPODINE PREDSEDNIČE* i to na engleskom jeziku (engl. *Goodbye, Mr. President*) što na neki način ističe predstojeći poraz demokrata i pobedu republikanaca. Za razliku od toga, naslov na engleskom jeziku situaciju opisuje kao *TALAS PORAZA* (engl. *wave of defeats*) što u neku ruku prenosi značenje da je reč o privremenom problemu. I u ovom slučaju je vest objavljena u otprilike isto vreme u sva tri izvora.

3. *RASKRINKAN PORESKE RAJ U LUKSEMBURGU* (SH09, 7 Nov)

Havens like Luxembourg turn 'tax competition' into a global race to the bottom (EH08, 5 Nov)

Steuerparadies Niederlande: Mindestens so dreist wie Luxemburg (GH09, 10 Nov)

Vest je objavljena u rasponu od pet dana u sva tri izvora i govori o činjenici da je Luksemburg postao zemlja u kojoj je politika

konkurencije oporezivanja prerasla u tajni mehanizam za ostvarivanje poreskih olakšica. Republika Srbija u trenutku objavljivanja ove vesti nije članica Evropske unije i brojne odredbe u vezi sa oporezivanjem prilikom uvoza i izvoza koje važe za druge evropske države, ne odnose se na Srbiju. Samim tim se čini da vest u vezi sa konkurencijom oporezivanja nije od velikog značaja za ciljnu publiku u Srbiji. Otud i uopštena objava o tome da je prevara otkrivena u Luksemburgu. Međutim, vest na engleskom jeziku, pisana za govornike engleskog jezika, ukazuje na to da utaje poreza i u nekom drugom *UTOČIŠTU* (engl. *havens*) gde je uočen negativni trend u oblasti *KONKURENCIJE OPOREZIVANJA* (engl. *tax competition*) obaraju mere koje su države Evropske unije propisale u oblasti oporezivanja (engl. *race to the bottom*), tj. da nanose veliku štetu na globalnom nivou. Za razliku od toga, naslov na nemačkom govori o *PORESKOM RAJU* (nem. *Steuerparadies*) u Holandiji, ali se ističe da su počinioci gotovo jednako *DRSKI* (nem. *dreist*) kao i počinioci u Luksemburgu.

4. *ZAPAD ZASTRAŠEN EBOLOM* (SH03, 6 Oct)

The problem with the west's Ebola response is still fear of a black patient (EH02, 16 Oct)

Angst vor Ebola: Afrikanischer Nationalspieler verlässt sein Team (GH02, 2 Oct)

Vest se odnosi na epidemiju ebole i zanimljivo je da je prvo objavljena u Nemačkoj, pa onda u Srbiji, a u izvoru na engleskom tek nešto više od dve nedelje kasnije. Međutim, neobično je što je vest u nemačkom izvoru prvi put objavljena u okviru sportske sekcije gde se objavljuje da zbog straha od ebole *AFRIČKI IGRAČ NACIONALNOG TIMA* (nem. *Afrikanischer Nationalspieler*) napušta tim. Vest na engleskom jeziku ističe strah od *TAMNOPUTOG PACIJENTA* (engl. *black patient*), dok vest na srpskom naglašava da je *ZAPAD* u strahu od ebole. Drugim rečima, Srbija ne mora da strahuje od ebole.

5. *PUTIN: ODUSTAJEMO OD „JUŽNOG TOKA“* (SH15, 1 Dec)

Putin blames EU as Russia abandons plans for South Stream gas pipeline (EH14, 1 Dec)

South-Stream-Leitung gestoppt: Russland düpiert, Türkei profitiert (GH15, 2 Dec)

Vest je objavljena u gotovo isto vreme u sva tri izvora i govori o odluci Rusije da odustane od izgradnje gasovoda *JUŽNI TOK*. Naslov na srpskom prenosi vest u upravnom govoru, te tako ističe da je to Putinova odluka. Naslov na engleskom prenosi vest u neupravnom govoru i dodaje da Putin smatra da je EU odgovorna za tu odluku (engl. *Putin blames EU*), dok naslov na nemačkom ističe ekonomski aspekt odluke, ukazujući na činjenicu da će Turska profitirati od te odluke (nem. *Türkei profitiert*).

6. *KANADANI U ŠOKU ZBOG TERORISTIČKOG NAPADA* (SH15, 24 Oct)

Condolences pour in for Nathan Cirillo, Canadian guard shot dead in Ottawa (EH03, 23 Oct)

Anschlag in Ottawa: Kanadas Premier will Einsatz gegen Terroristen verstärken (GH03, 23 Oct)

Vest govori o ubistvu stražara u Kanadi. Naslov na srpskom ističe kako je javnost reagovala, naslov na nemačkom odmah ističe da će premijer Kanade preduzeti određene mere protiv terorista (nem. *Kanadas Premier will Einsatz gegen Terroristen verstärken*), a naslov na engleskom ističe pre svega da izjave saučešća stižu sa svih strana (engl. *condolences pour in*). Iako su sva tri izvora u gotovo isto vreme objavila ovu vest, napominje se da je u izvorima na engleskom i na nemačkom jeziku tokom sledećih dana objavljeno na desetine naslova u vezi sa događajem, a da nijedan više nije objavljen u srpskom izvoru.

7. *RUSIJA POKAZUJE VOJNE MIŠIĆE U KOMŠILUKU SAD* (SH12, 14 Nov)

Close military encounters between Russia and the west 'at cold war levels' (EH11, 10 Nov)

Konflikt mit dem Westen: Russland will Bomber-Patrouillen bis nach Amerika schicken (GH12, 12 Nov)

Vest je objavljena u rasponu od četiri dana u sva tri izvora i govori o činjenici da Rusija demonstrira svoju vojnu snagu. Vest na srpskom je objavljena poslednja u odnosu na engleski i nemački izvor, ali zato jasno ističe da je Rusija moćna i da pokazuje *VOJNE MIŠIĆE*. Za razliku od toga, naslov na nemačkom je obazriv i izveštava da Rusija želi da pošalje *PATROLE BOMBARDERA* (nem. *Bomber-Patrouillen*) u neku vrstu izviđanja i to *SVE DO SAD* (nem. *bis nach Amerika*), a naslov

na engleskom ima donekle neutralan ton, ali ipak ističe (i to pod navodnicima) da je opasnost prisutna pošto je aktivnost Rusije 'NA NIVOU NA KOM JE BILA TOKOM HLADNOG RATA' (engl. 'at cold war levels').

8. AMERIKA UKIDA POLUVEKOVNI EMBARGO PREMA KUBI (SH22, 17 Dec)
Barack Obama announces thaw in US-Cuba relations (EH22, 17 Dec)
Annäherung zwischen den USA und Kuba: Obama und Castro schreiben Geschichte (GH23, 17 Dec)

Vest je objavljena istog dana u sva tri izvora i govori o mogućnosti ukidanja embarga protiv Kube. Naslov na srpskom već tvrdi da će embargo biti *UKINUT*, dok je naslov na engleskom obazriv, jer naglašava da je Obama najavio *OTAPANJE* (engl. *thaw*) u odnosima između SAD i Kube. Naslov na nemačkom ističe da je došlo do *PRIBLIŽAVANJA* (nem. *Annäherung*) između SAD i Kube, te tako zapravo ukazuje na mogućnost da će do ukidanja embarga doći i da Obama i Kastro *PIŠU ISTORIJU* (nem. *schreiben Geschichte*).

Primeri koji su ovde navedeni očigledno pokazuju da se vesti prilagođavaju određenoj publici i da prevod igra izuzetno veliku ulogu. Podrazumeva se da rekontekstualizacija kao strategija u samom prevođenju, onako kako su je Šefnerova i Basnetova definisale, mora dodatno da se ispita. Pre svega, potrebno je ispitati je na većem korpusu i to na nekoliko različitih jezika, a po mogućstvu i na različitim vrstama neknjiževnih tekstova, kako bi se proverilo u kojoj meri rekontekstualizacija može postati prevodilačka strategija u širem kontekstu prevođenja. Međutim, uprkos tome što je još rano govoriti o rekontekstualizaciji kao konkretnom pristupu u prevođenju, može se reći da ona može poslužiti kao strategija analize, jer daje prevodiocu mogućnost da se upozna sa izvornim i ciljnim tekstom sa stanovišta kulture i kognicije govornika ciljnog jezika za koje se tekst prevodi.

Na kraju trećeg dela ove monografije može se istaći da veza između kognitivnih i kulturnih elemenata, kako u izvornom tako i u ciljnom jeziku, svakako postoji. Međutim, kao i u slučaju rekontekstualizacije, rano je govoriti o kognitivno-kulturnom pristupu, ili o kogno-kulturnom prevođenju kako su na primer predložili neki autori (Burmakova & Maruginab, 2014; Chendey, 2014; Ghafel & Ra-

sekh, 2011; Mohammed, Mohammed & Ali, 2007; Russo, 2012; Safarnerjad, Ho-Abdullah & Awal, 2014), jer je potrebno i u ovom slučaju posebno ispitati kognitivno-kulturne osobine neknjiževnog teksta na većem korpusu, na različitim vrstama tekstova i u većem broju jezičkih parova. Ipak, i u ovom slučaju se može reći da analiza veze između kognicije i kulture u odnosu na govornike kako izvornog tako i ciljnog jezika može biti korisna strategija u slučaju izraza za koje se često tvrdi da su neprevodivi ili teško prevodivi. Može se pretpostaviti da će detaljnija istraživanja uslediti, pa se može očekivati da će i zaključci u vezi sa ovim problemom doprineti definisanju pristupa koji se oslanja na kognitivno-kulturne osobine neknjiževnog teksta u izvornom i u ciljnom jeziku.

Zaključak

Norme i standardi propisani i predviđeni za oblast prevoda književnog teksta, s obzirom na brojne promene i nepremostive razlike između književnog i neknjiževnog teksta, praktično nameću potrebu da se primenjenolingvistička istraživanja bave i problemom prevoda neknjiževnog teksta. Ova monografija imala je za cilj da ispita i ukaže na problem prevoda neknjiževnog teksta, jer je uočen nedostatak ne samo teorijskih razmatranja nego i empirijskih istraživanja u literaturi koja je posvećena ovoj oblasti.

Može se poći od osnovne pretpostavke da je prevod neknjiževnog teksta veoma složen i u teorijskom i u praktičnom smislu. Iz tih razloga je ova monografija podeljena na tri dela i svaki od njih posvećen je jednom ključnom aspektu koji se može vezati za prevod neknjiževnog teksta. U prvom delu prikazano je kako se prevod neknjiževnog teksta odvojio od prevoda književnog teksta pre svega jer je za to postojala potreba u savremenom prevodilaštvu. Ta potreba posledica je promena koje su se dogodile u oblasti pisanog diskursa, koji se krajem XIX veka podelio na književni i neknjiževni tekst. Iz tih razloga je u prvom poglavlju prvog dela velika pažnja posvećena svojstvima neknjiževnog teksta kako bi se utvrdilo šta ta odrednica u savremenoj nauci o prevođenju podrazumeva. S tim u vezi je ukazano na činjenicu da se prevođenje neknjiževnog teksta u savremenoj nauci o prevođenju odnosi na tekstove iz različitih oblasti, da izlaze iz okvira strogo definisanih naučnih i stručnih tekstova, te da pored naučne, akademske i stručne funkcije imaju i informativnu, obrazovnu i obaveštajnu funkciju, pa čak i da donekle zabave. Izdvajanje neknjiževnog teksta kao posebnog polja u prevođenju ukazalo je na nove probleme, svojstvene samo neknjiževnom tekstu, pa su se tako otvorila i nova polja istraživanja. Iz tih razloga je u prvom delu ove monografije naročita pažnja posvećena problemu ekvivalencije. Ponuđene su i mogućnosti za prevazilaženje uočenih problema, pa se poslednji odeljak u prvom poglavlju monografije bavio lokalizacijom i transpozicijom, tj. praktično primenljivim tehnikama koje su prevodiocima na raspolaganju u oblasti prevoda

neknjiževnog teksta u slučaju da se određeni prevod nekog neknjiževnog teksta ne može rešiti na drugačiji način.

Drugi deo monografije bavi se prevodilačkim tehnikama i strategijama, a velika pažnja posvećena je pozajmljivanju kao i praktičnim implikacijama koje pozajmljivanje može imati u oblasti prevođenja neknjiževnog teksta. Ponuđen je pre svega osvrt na pozajmljivanje kao tehniku u oblasti nauke o prevođenju u odnosu na pozajmljivanje u istraživanjima u okviru primenjene lingvistike, naročito kontaktne i kontrastivne lingvistike. Prikazan je veliki broj primera iz autentičnih izvora u različitim vrstama neknjiževnog teksta. U narednom poglavlju prikazane su neke od prevodilačkih tehnika koje se mogu koristiti za potrebe prevođenja neknjiževnih tekstova. Prikazane su i dve osnovne strategije analize koje mogu pomoći u prevazilaženju grešaka u prevođenju neknjiževnog teksta, a zasnivaju se na analizi korespondencije i na komponentnoj analizi. Analiza korespondencije je praktično pozajmljena iz domena kontrastivne lingvistike i kontaktne lingvistike, a komponentna analiza se vezuje za analizu semantičke strukture i podrazumeva raščlanjivanje značenja. I jedan i drugi oblik analize se u prevođenju mogu koristiti kao prevodilačke strategije za potrebe analize izvornog i ciljnog teksta kako bi se izbegle greške i neodgovarajući prevodi. Poslednji odeljak u ovom delu posvećen je prevodu terminologije, gde su ponuđene preporuke koje se mogu primeniti tokom prevođenja, a proizlaze iz objašnjenja, tehnika i strategija prikazanih u drugom delu.

Poslednji, treći deo ove monografije posvećen je predmetu istraživanja kojem se nauka o prevođenju posvetila naročito tokom poslednje decenije, a tiče se veze između prevoda neknjiževnog teksta i kognicije i kulture govornika izvornog i ciljnog jezika. Teorijske postavke koje se odnose na vezu između kognitivnih i kulturnih elemenata u prevođenju uopšte, a potom i u prevođenju neknjiževnog teksta, temelje se na istraživanjima iz oblasti sociolingvistike, sociokulture, psiholingvistike i kognitivne lingvistike. Iz tih razloga prikazano je kako su problem kulture i kognicije postali i problem u prevođenju, pa je ponuđen i osvrt na problem prevođenja metafora, jer se zaključci u vezi sa njima mogu primeniti na prevođenje reči i izraza za koje se često misli da se teško prevode ili da se uopšte

ne mogu prevesti. I ovaj deo obiluje velikim brojem primera iz prevodilačke prakse kako bi se problem analize kognitivno-kulturnih osobina neknjiževnih tekstova stavio u kontekst konkretnog prevodilačkog postupka. Poslednje poglavlje u ovom delu monografije posvećeno je relativno novim istraživanjima obavljenih u vezi sa rekontekstualizacijom, koja takođe može biti primenjena kao strategija za potrebe analize izvornog i ciljnog teksta. Primeri koji su u ovom delu analizirani potiču iz novinskih tekstova, jer neknjiževni tekst u današnje vreme podrazumeva i izveštaje novinskih agencija, a prevod tih izveštaja je od ključnog značaja za prenos poruka iz jednog jezika u drugi. Obe vrste analize, i analiza kognitivno-kulturnih osobina neknjiževnih tekstova i rekontekstualizacija, mogu se primenjivati kao strategije tokom prevođenja, na osnovu kojih se može olakšati razumevanje izvornog i ciljnog teksta, a potom donošenje odluke u vezi sa pojedinačnim prevodilačkim tehnikama koje će obezbediti odgovarajući prevod.

Podrazumeva se da su razmatranja, primeri i zaključci ponuđeni u ovoj monografiji samo mali korak u oblasti prevoda neknjiževnog teksta. Biće potrebno posvetiti dodatnu pažnju brojnim primenjenolingvističkim aspektima prevođenja u ovoj oblasti. Tu se pre svega misli na dodatna istraživanja koja bi se bavila problemom korespondencije i ekvivalencije, jer su i jedna i druga oblast i dalje predmet rasprave i u oblasti prevoda književnog teksta, pa samim tim i u oblasti prevoda neknjiževnog teksta. Potom bi trebalo usmeriti detaljnija istraživanja na pojedinačne oblike diskursa, na primer akademskog, medijskog, političkog, naučnog, sudskog i dr. Svaki od ovih diskursa, kao i vrste tekstova u okviru njih, predstavlja oblast za sebe i podrazumeva se da bi i prevod pojedinačnih oblika i vrsta nametnuo specifične karakteristike, potrebe, probleme i mogućnosti za rešavanje istih.

Sem toga, u kontekstu postupka pridruživanja Republike Srbije Evropskoj uniji (EU), potrebno je usmeriti istraživanja i na oblast prevođenja pravnih tekovina EU na službeni jezik države kandidata, tj. Srbije. Naime, u Briselu je 2002. godine oformljen i Generalni direktorat za prevođenje (engl. *Directorate-General for Translation*) koji je objedinio sve dotadašnje prevodilačke službe, od kojih neke postoje još od 1950. godine. Osnovni zadaci Generalnog direktorata

za prevođenje su da pruža usluge prevođenja i nudi savete iz oblasti lingvistike u vezi sa svim vrstama komunikacije u pisanoj formi, da podrži i osnaži višezjezičnost u okviru EU i da pomogne približavanju politika EU njenim građanima (*Prevođenje i višezjezičnost*, 2012). S tim u vezi potrebno je istaći da pravne tekovine EU (fr. *acquis communautaire*) predstavljaju korpus pravnih akata EU i obuhvataju primarno i sekundarno zakonodavstvo EU, presude Suda pravde Evropske unije, kao i mnogobrojne političke akte organa EU kojima se uređuju načela, politički ciljevi, planovi i programi. Sve to objavljuje se u *Službenom listu Evropske unije* i predstavlja korpus od preko 215.000 stranica standardnog formata (pri čemu prosečan godišnji porast iznosi 3.000–5.000 stranica) (*Priručnik za prevođenje pravnih akata Evropske unije*, 2012). Ovi podaci pokazuju zašto se priprema pravnih tekovina EU na službenom jeziku države koja želi da pristupi EU pokazala kao najveći prevodilački poduhvat u većini država koje su bile u tom procesu.

Razlog za to nije samo činjenica da je prevod pravnih tekovina jedan od uslova koji je predviđen Uredbom br. 1 iz 1958. godine, na osnovu koje su svi jezici država članica EU službeni jezici, a po pristupanju novih država članica, njihovi jezici se dodaju ovom broju. Drugi problem je i taj što preporuke i pravna akta EU takođe predviđaju prevođenje navedenih pravnih tekovina i na jezike manjina, pa se izdvaja još jedan problem u prevođenju, a odnosi se na jezike koji se manje prevode. Njih govori manji broj ljudi (engl. *lesser-used languages*) (Branchadell, 2005), ne samo u Srbiji nego i u širem kontekstu Balkana i Evrope. Na nivou Evropske unije jezici manjina i jezici koji se manje prevode definisani su Evropskom poveljom o regionalnim i manjinskim jezicima.⁶⁴ Sve zemlje članice Evropske unije, kao i one koje su na putu da postanu deo nje, imaju obavezu da povelju prihvate i usvoje, pa samim tim i omogućće prevod pravnih tekovina na te jezike. Kada je reč o Srbiji, tokom prve polovine 2016. godine u Strazburu je doneta odluka da se ovom poveljom zaštititi ukupno 15 jezika koji su u upotrebi u Srbiji i to albanski, bošnjački,

⁶⁴ Povelja predstavlja poseban vid konvencije koja ima za cilj da zaštiti regionalne i manjinske jezike kao svojevrsan oblik kulturnog nasleđa cele Evrope. Više o tome u *European Charter for Regional or Minority Languages (ECRML)* - http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/default_en.asp

bugarski, bunjevački, hrvatski, češki, nemački, mađarski, makedonski, romski, rumunski, slovački, ukrajinski, vlaški i zapadnorusinski jezik, pa je potrebno definisati norme, standarde i preporuke za prevođenje i u odnosu na te jezike.

Može se zaključiti da neophodnost za sva ovde navedena istraživanja proističe iz realnih potreba savremenog evropskog društva i procesa integracija koji je krajnje zahtevan ne samo na polju ekonomije i politike nego i na polju kulture i tradicije, što pak povlači i određene modele poimanja i razumevanja stvarnosti. Na kraju, ostaje da se istakne i to da su neizostavna i istraživanja u oblasti nastave prevoda neknjževnog teksta i obuke prevodilaca u okviru ove oblasti. U cilju unapređenja struke, a samim tim i potrebe da se ponude konkretna rešenja, neophodno je ispitati pedagoške implikacije koje oblast prevođenja neknjževnog teksta može imati. Sve u svemu, zaključci ponuđeni u ovoj monografiji mogli bi predstavljati polazište kako za dalja razmatranja tako i za kritička preispitivanja u svim navedenim oblastima istraživanja u vezi sa neknjževnim tekstom u kontekstu savremenog prevodilaštva.

Literatura

- Aixelá, J. F. (1996). Culture-specific items in translation. *Translation, Power, Subversion*, 8, 52-78.
- Albrecht, J. (1973). *Linguistik und Übersetzung*. Tübingen: Niemeyer Verlag.
- Alcaraz Varó, E., & Hughes, B. (2002). *Legal translation explained*. Manchester: St. Jerome.
- Antanasković, J. (2004). *Vranje at its crossroads* – prevod. Fotomografija *Vranje na raskršću*, Emilija Ostojić. Vranje: Narodni univerzitet.
- Antović, M. (2013). Kognitivne nauke i muzika: implikacije za nastavu engleskog jezika struke u muzičkom obrazovanju. U N. Silaški i T. Đurović (ur). *Aktuelne teme engleskog jezika nauke i struke u Srbiji* (str. 121-131). Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta.
- Allen, E. (Ed.). (2007). *To be translated or not to be: PEN/IRL report on the international situation of literary translation*. Barcelona: Institut Ramon Llull.
- Arntz, R. (1993). Terminological equivalence and translation. In Sonnewald, H. B. & K. I. Loening (Eds.), *Terminology applications in interdisciplinary communication* (pp. 5-19). Amsterdam: John Benjamins.
- Bachman, L. F., & Palmer, A. S. (1996). *Language testing in practice*. Oxford: Oxford University Press.
- Bachman, L. F., & Palmer, A. S. (2010). *Language assessment in practice*. Oxford: Oxford University Press.
- Baker, M. (1992). *In other words: A coursebook in translation*. London and New York: Routledge.
- Baker, M., & Saldanha, G. (Eds.). (2009). *Routledge encyclopedia of translation studies*. London and New York: Routledge.

- Banićević, M., & Popović, M. (2010). *Rečnik ugostiteljstva, srpsko-engleski-nemački-francuski-italijanski-ruski*. Beograd: Udruženje naučnih i stručnih prevodilaca Srbije.
- Bassnett, S. (2013). *Translation*. London and New York: Routledge.
- Bassnett, S. (2014). *Translation studies* (Fourth edition). London and New York: Routledge.
- Beekman, J., & Callow, J. (1974). *Translating the world of God*. Dallas: Summer Institute of Linguistics.
- Bell, R. T. (1991). *Translation and translating: Theory and practice*. London: Longman.
- Blagojević, S. (2011). 'Mi' kao 'mi' ili 'mi' kao 'ja' – prvo lice množine kao eksponent autorovog prisustva u akademskom pisanom diskursu. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 54(2), 207-218.
- Bogdanović, M. (2014). Anglicizmi u tehnološkom diskursu savremenog srpskog jezika. *Trendovi u poslovanju*, 1 (3), 29-36.
- Branchadell, A., & West, L. M. (Eds.). (2005). *Less translated languages*. Volume 58. Amsterdam: John Benjamins.
- Bugarski, R. (1986). *Lingvistika u primeni*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva: Beograd.
- Bugarski, R. (1996). O vrednovanju termina. U Vinaver, N. (ur.), *Standardizacija terminologije* (str. 25-27). Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti.
- Bugarski, R. (1997). *Jezik u kontekstu*. Beograd: Čigoja štampa.
- Bugarski, R. (2005). *Jezik i kultura*. Beograd: XX vek.
- Burmakovaa, E. A., & Maruginab, N. I. (2014). Cognitive approach to metaphor translation in literary discourse. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 154, 527-533.
- Byrne, J. (2012). *Scientific and technical translation explained: a nuts and bolts guide for beginners*. London and New York: Routledge.
- Catford, J. C. (1965). *A linguistic theory of translation*. London: Longman.
- Chendey, N. (2014). Metaphor and cognitive equivalence in translation. *Сучасні дослідження з іноземної філології*, 12, 231-236.

- Chesterman, A. (1997). *Memes of translation: The spread of ideas in translation theory*. Amsterdam: John Benjamins.
- Chilton, P. (2004). *Analysing political discourse: Theory and practice*. London and New York: Routledge.
- Chilton, P., & Schäffner, C. (2002). *Politics as text and talk. Analytic approaches to political discourse*. Amsterdam: John Benjamins.
- Clyne, M. G. (2003). *Dynamics of language contact: English and immigrant languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cruse, A. D. (2004). *Meaning in language*. Oxford: Oxford University Press.
- Damiani, R. (2002). A university-level multidisciplinary approach to localization. Proceedings of the XVI World Congress of the International Federation of Translators 2002: *Translation: New ideas for a new century* (pp. 256-260). Canada: Vancouver.
- Davidson, F., & Fulcher, G. (2007). The Common European framework of reference (CEFR) and the design of language tests: a matter of effect. *Language Teaching*, 40 (3), 231-41.
- Dimitrijević, J. (2005). *Bilingual language practices in a migrant community: Language shift and code-switching in a Serbian language community in Melbourne, Australia*. Ph.D. dissertation, Melbourne: University of Melbourne.
- Dimitrijević Savić, J. (2010). *Code-switching: Structure and meaning*. Kragujevac: FILUM.
- Djordjevic, J. (2010). Errors in translation and how to avoid them. In H. Parlog (Ed.), *Challenges in translation* (pp. 165-178). Timisoara: Editura Universitatii de Vest.
- Djordjevic, J. (2011). The cogno-cultural approach to scientific, professional and official translations. Presented at the 12th International Pragmatics Conference in Manchester, U.K., 3-8 July 2011.
- Duranti, A. (1997). *Linguistic anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dusi, N. (2010) Translating, adapting, transposing. *Applied semiotics, a learned journal of literary research on the world wide web*, 24 (9), 82-94.

- Đorđević, J. (2008). Semantička uslovljenost srpskog poslovnog jezika. *Prevodilac*, 3-4 (8), 15-29.
- Đorđević, J. (2009a). Prevod kao korak u rekonstrukciji identiteta. U B. Mišić Ilić i V. Lopičić (ur.), *Jezik, književnost, identitet: jezička istraživanja* (str. 57-65). Niš: Filozofski fakultet.
- Đorđević, J. (2009b). *Translation in practice – written and consecutive*. Novi Sad: Prometej.
- Đorđević, J. (2010). Equivalence and the cogno-cultural dimension in scientific, professional and official translations. *Facta Universitatis, Series: Linguistics and Literature*, 8 (1), 35-46.
- Đorđević, J. (2011a). Translation for specific purposes as based on cogno-cultural analysis. In A. Ignjacevic, D. Djorovic, N. Jankovic & M. Belanov (Eds.), *Language for specific purposes: challenges and prospects* (pp. 538-546). Belgrade: Foreign Language and Literature Association of Serbia.
- Đorđević, J. (2011b). *Scientific, professional and official translation; The theory*. Novi Sad: USEE.
- Đorđević, J. (2012a). The concept of cogno-cultural awareness – a prerequisite for intercultural communication. In B. Mišić Ilić & V. Lopičić (Eds.), *Language, literature, communication* (pp. 45-55). Niš: Scero Print.
- Đorđević, J. (2012b) Engleski u srpskom jeziku među mladima: odraz (ne)vrednovanja sopstvenog jezika i novog poimanja stvarnosti. U B. Mišić Ilić i V. Lopičić (ur.), *Jezik, književnost, vrednosti* (str. 485-498). Niš: Scero Print.
- Đorđević, J. (2014). The negative transfer of social media discourse in formal email correspondence between students and their teachers. In B. Mišić Ilić & V. Lopičić (Eds.) *Language, literature, discourse* (pp. 605-621). Niš: Scero Print.
- Đorđević, J. (2015). Translation issues: bridging meaning in politically sensitive text. U B. Mišić Ilić i Lopičić V. (ur.) *Jezik, književnost, značenje: jezička istraživanja* (649-663). Niš: Filozofski fakultet.
- Đurović, T., & Silaški, N. (2014). Lost or found in translation – metaphor comprehension by ESP economics students. U S. Gu-

- durić i Stefanović, M. (ur.) *Jezici i kulture u vremenu i prostoru* (str. 301-309). Novi Sad. Filozofski fakultet.
- Esselink, B. (2000). *A practical guide to localization*. Amsterdam: John Benjamins.
- Extra, G., & Yağmur, K. (Eds.). (2004). *Urban multilingualism in Europe: Immigrant minority languages at home and school*. Clevedon: Multilingual matters.
- Fairclough, I., & Fairclough, N. (2013). *Political Discourse Analysis: A Method for Advanced Students*. London and New York: Routledge.
- Fawcett, P. (2014). *Translation and language*. London and New York: Routledge.
- Fekete, E. (2007). Medicinske fraze (ne)prevođene u duhu našeg jezika. *Srpski arhiv za celokupno lekarstvo*, 135 (7-8), 504-505.
- Filipović, R. (1980). Transmorphemization: Substitution on the morphological level reinterpreted. *Studia Romanica et Anglicana. Zagrabiansia*, 25, 1-8.
- Filipović, R. (1981). Transphonemization: Substitution on the phonological level reinterpreted. In W. Pöckl (Ed.), *Europäische Mehrsprachigkeit (Festschrift für Mario Wandruszka)* (pp. 125-133). Tübingen: Niemeyer.
- Filipović, R. (1986). *Teorija jezika u kontaktu. Uvod u lingvistiku jezičnih dodira*. Zagreb: JAZU/Školska knjiga.
- Filipović, S. (2005). *Izgovor i pisanje računarskih anglicizama u srpskom jeziku*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Filipović-Kovačević, S. (2011). Anglicizmi kao međujezički pojmovni amalgami. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 54 (2), 247-263.
- Findlay, M. S. (1998). *Language and communication: A cross-cultural encyclopedia*. California: ABC-CLIO.
- Fischer, R. (1998). *Lexical change in present-day english: a corpus-based study of the motivation, institutionalization, and productivity of creative neologisms*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

- Fleischmann, E., Kutz, W., & Schmitt, P. A. (1997). *Translationsdidaktik – Grundfragen der Übersetzungswissenschaft*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Francuski, B. (2012). Anglizicmi u informatičkoj i medijskoj leksici u srpskom. *Komunikacija i kultura online*, 3(3), 201-220.
- Fulcher, G., & Davidson, F. (2007). *Language testing and assessment*. London and New York: Routledge.
- Gawlas, C. (2004). *Nachrichten – heiser Draht zwischen Lebenswelten. Kulturtransfer im internationalen Pressewesen*. Frankfurt: Peter Lang.
- Geeraerts, D., & Cuyckens, H. (Eds.). (2007). *The Oxford handbook of cognitive linguistics*. New York: Oxford University Press.
- Gentzler, E. (2001). *Contemporary translation theories*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Gentzler, E. (2003). Interdisciplinary connections. *Perspectives: Studies in Translatology*, 11 (1), 11-24.
- Gernsbacher, M. A. (1984). Resolving 20 years of inconsistent interactions between lexical familiarity and orthography, concreteness, and polysemy. *Journal of Experimental Psychology: General*, 113 (2), 256-281.
- Ghafel, B., & Rasekh, A. E. (2011). Color Terms in Persian and English Metaphoric Expressions: Al-Hasnawi's Cognitive Schemes in Focus/Les expressions métaphoriques persan et anglais en termes de couleurs: schémas cognitifs mise au point d'Al-Hasnawi. *Cross-Cultural Communication*, 7 (3), 198-210.
- Gibová, K. (2012). *Translation procedures in the non-literary and literary text compared*. Wisconsin: Books on Demand.
- Göpferich, S. (2002). *Textproduktion im Zeitalter der Globalisierung: Entwicklung einer Didaktik des Wissenstransfers*. Studien zur Translation 15. Tübingen: Stauffenburg.
- Gouadec, D. (2007). *Translation as a profession* (Vol. 73). Amsterdam: John Benjamins.
- Gutt, E. A. (2014). *Translation and relevance: Cognition and context*. London and New York: Routledge.

- Halliday, M. (1984). *An introduction to functional linguistics*. London: Edward Arnold.
- Halliday, M., McIntosch, A., & Strevens, P. (1964). *The linguistic sciences and language teaching*. London: Longman.
- Hann, M. (1992). *The key to technical translation: Concept specification*. Vol. 1 . Amsterdam: John Benjamins.
- Haspelmath, M., & Tadmor, U. (Eds.). (2009). *Loanwords in the world's languages: A comparative handbook*. Berlin: De Groyter Mouton.
- Hatim, B., & Munday, J. (2004). *Translation: An advanced resource book*. New York: Psychology Press.
- Hejwowski, K. (2004). *Translation: A cognitive-communicative approach*. Olecko: Wydawnictwo Wszechnicy Mazurskiej.
- Hlebec, B. (1984). Prevođenje i kontrastivna analiza. *Prevodilac*, 1, 27-33.
- Hlebec, B. (2009). *Prevodilačke tehnike i postupci*. Beograd: EBG.
- Hlebec, B. (2009). *Opšta načela prevođenja*. Beograd: Beogradska knjiga.
- Holmes, J. (1972). The name and nature of translation studies. Unpublished manuscript. Reprinted in T. Gideon (Ed.) *Translation across cultures* (1987). New Delhi: Bahri Publications.
- Huitt, W. (1992). Problem solving and decision making: Consideration of individual differences using the Myers-Briggs Type Indicator. *Journal of Psychological Type*, 24 (1), 33-44.
- Hyland, K. (2005). *Metadiscourse: Exploring interaction in writing*. London: Continuum.
- Ivir, V. (1969). Contrasting via translation: Formal correspondence vs. translation equivalence. *Yugoslav Serbo-Croatian – English contrastive project, Studies 1*, 13-25.
- Ivir, V. (1970). Remarks on contrastive analysis and translation. *Yugoslav Serbo-Croatian English contrastive project, Studies 2*, 14-24.
- Ivir, V. (1996). Semantička neodređenost internacionalizama i njene posljedice za prevođenje. *Suvremena lingvistika*, 41 (1-2), 245-254.

- Jacob, E. K. (2004). Classification and categorization: A difference that makes a difference. *Library Trends*, 52 (3), 515-540.
- Jakobson, R. (1959). On linguistic aspects of translation. *On translation*, 3, 30-39.
- Janssen, M. (2012). Lexical Gaps. *The encyclopedia of applied linguistics*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Jessner, U. (2006). *Linguistic awareness in multilinguals: English as a third language*. Edinburgh, Scotland: Edinburgh University Press.
- Jovanović, A. (2015). *Osnovi teorije prevođenja*: Beograd/ Zagreb: Factum izdavaštvo/Plejada.
- Jovanović, M. (2001). *O prevođenju, Tehnika prevođenja, sa primenom srpsko-engleskog i englesko-srpskog prevoda*. Beograd: Udruženje naučnih i stručnih prevodilaca Srbije.
- Jovanović, V. (2007). *Konverzija u engleskom i srpskom jeziku*. Niš: Filozofski fakultet.
- Kade, O. (1968). *Zufall und Gesetzmässigkeit in der Übersetzung*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.
- Kant, I. (1974). *Kritik der praktischen Vernunft, Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Kavgić, A., & Panić Kavgić, O. (2011). Computer-related terminology in Serbian: A diachronic analysis of borrowing trends; Translation and adaptation strategies. U I. Đurić Paunović i M. Marković (ur.), *English language and anglophone literatures today (ELALT)* (str. 200-215). Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Kasper, G. (1997). The role of pragmatics in language teacher education. In K. Bardovi-Harlig & B. S. Hartford (Eds.), *Beyond methods: Components of language teacher education* (pp. 113-136). New York: McGraw Hill.
- Kasper, G., & Rose, K. R. (Eds.). (2001). *Pragmatics in language teaching*. Stuttgart: Ernst Klett Sprachen.
- Katan, D. (2014). *Translating cultures: An introduction for translators, interpreters and mediators*. London and New York: Routledge.

- Katnić-Bakaršić, M. (1999). *Lingvistička stilistika*. Budapest: Open Society Institute.
- Kintsch, W. (1988). The use of knowledge in discourse processing: a construction-integration model. *Psychological Review*, 95(2), 163-182.
- Kintsch, W. (1994). The psychology of discourse processing. In A. M. Gernsbacher (Ed.), *Handbook of psycholinguistics* (pp. 721-739). San Diego: Academic Press.
- Klajn, I. (2003). *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku 2*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva/ Institut za srpski jezik SANU – Novi Sad: Matica srpska.
- Klajn, I. (2008). *Purizam i antipurizam u srpskom jeziku*. Beograd: Južnoslovenski filolog.
- Klajn, I. (2009). *Rečnik jezičkih nedoumica*. Beograd: Čigoja.
- Klikovac, D. (2004). *Metafore u mišljenju i jeziku*. Beograd: Čigoja štampa.
- Koller, W. (1995). The concept of equivalence and the object of translation studies. *Target*, 7(2), 191-222.
- Kostić-Tomović, J., & Tomović, N. (2015). Informaciona pismenost i prevođenje u društvenohumanističkim naukama. *Zbornik radova: III Međunarodna konferencija Strani jezik struke: prošlost, sadašnjost, budućnost* (str. 275-282). Beograd: Fakultet organizacionih nauka.
- Kozulin, A. (1998). *Psychological tools. A sociocultural approach to education*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Kövecses, Z. (2002). *Metaphor: A practical introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Kövecses, Z. (2005). *Metaphor in culture: Universality and variations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kramsch, C. (1993). *Context and culture in language teaching*. Oxford: Oxford University Press.
- Kristal, D. (1985). *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Beograd: Nolit.
- Kristal, D. (1996). *Kembrička enciklopedija jezika*. Beograd: Nolit.

- Krnjajić-Cekić, N. (2005). *Nemački u mašinstvu*. Beograd: Udruženje naučnih i stručnih prevodilaca Srbije.
- Krzeszowski, T. P. (1971). Equivalence, congruence and deep structure. In G. Nickel (Ed.), *Papers in contrastive linguistics* (pp. 37-48). Cambridge: Cambridge University Press.
- Krzeszowski, T. P. (1972). Kontrastive Generative Grammatik. In G. Nickel (Ed.), *Reader zur kontrastiven Linguistik* (pp. 75-84). Frankfurt: Athenäum Fischer Verlag.
- Kusssmaul, P. (1995). *Training the translator*. Amsterdam: John Benjamins.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, G., Turner, M. (1989). *More than cool reason: A field guide to poetic metaphor*. Chicago: University of Chicago Press.
- Larson, M. (1998). *Meaning-based translation: A guide to cross-language equivalence*. Lanham, New York & London: University Press of America.
- Leech, G. (1983). *Principles of pragmatics*. London & New York: Longman.
- Lehrer, A. (1996). Why neologisms are important to study. *Lexicology*, 2(1), 63-73.
- Levelt, W. J. M. (2013). *A history of psycholinguistics: the pre-Chomskyan era*. Part 1. Oxford: Oxford University Press.
- Levý, J. (2011). *The art of translation*. Amsterdam: John Benjamins.
- Luković, M. (2006). Srpski pravni jezik. *Arhiv za pravne i društvene nauke*, 92(3-4), 1533-1554.
- Maalej, Z. (2002). Translating metaphor between unrelated cultures: A cognitive perspective. *Sayyab Translation Journal*, 1, 60-81.
- Majrosoftov jezički portal* dostupan na <http://www.microsoft.com/Language/en-US/Default.aspx>
- Mandelblit, N. (1995). The cognitive view of metaphor and its implications for translation theory. In M. Thelen & B. Lewandowska-Tomaszczysk (Eds.), *Translation and meaning*, Part 3 (pp. 483-495). Maastricht: Hogeschool Maastricht.

- Marton, W. (1968). Equivalence and congruence in transformational contrastive studies. *Studia Anglica Posnaniensia*, 1, 53-62.
- Mason, K. (1982). Metaphor and translation. *Babel*, 28(3), 140-149.
- Maurer, D. W., & High, E. C. (1980). New words – where do they come from and where do they go?. *American Speech*, 55(3), 184-194.
- McDaniel, E., Roth, B., & Miller, M. (2005). Concept mapping as a tool for curriculum design. *Informing Science: International Journal of an Emerging Transdiscipline*, 2, 505-513.
- Micic, S. (2008). The role of translation in undergraduate medical English instruction. *Ibérica: Revista de la Asociación Europea de Lenguas para Fines Específicos (AELFE)*, 16, 169-182.
- Mičić, S. (2009). *Studije o jeziku medicine u engleskom i srpskom jeziku*. Beograd: Beogradska knjiga.
- Mičić, S. (2011). *Medicinski rečnik: englesko-srpski: srpsko-engleski, drugo izd.* Beograd: Zavod za udžbenike.
- Milić, M. (2006). *Englesko-srpski rečnik sportskih termina*. Novi Sad: Zmaj.
- Milić, M. (2006). *Uticaj engleskog jezika na srpski u procesu adaptacije sportske terminologije*. U Lj. Subotić (ur.), *Susret kultura: Zbornik radova* (str. 583-590). Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Milić, M. (2013). The influence of English on Serbian sports terminology. *ESP Today*, 1(1), 65-79.
- Milic, M. (2015). Creating English-based sports terms in Serbian: Theoretical and practical aspects. *Terminology*, 21(1), 1-22.
- Milić, M., & Sokić, R. (1998). Loan words in sports terminology in Serbian. *Facta Universitatis (Series: Physical Education)*, 1(5), 33-38.
- Mimica, A., & Bogdanović, M. (ur.). (2007). *Sociološki rečnik*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Mišić Ilić, B. (2011). Anglosrpski i serglis: dva varijeteta srpskog jezika nastala pod uticajem engleskog. U V. Vasić (ur.), *Jezik u upotrebi* (str. 71-95). Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Mišić-Ilić, B., & Lopičić, V. (2011). Pragmatički anglicizmi u srpskom jeziku. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 54(1), 261-273.

- Mohammad, Q. A. Z., Mohammed, N. A. A., & Ali, R. A. H. (2007). Cogno-cultural issues in translating metaphors. *Perspectives: Studies in Translatology*, 14(3), 230-239.
- Molina, L., & Hurtado Albir, A. (2002). Translation techniques revisited: A dynamic and functionalist approach. *Meta: Journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*, 47(4), 498-512.
- Moravcsik, E. (1978). Language contact. In J. Greenberg (Ed.), *Universals of human language* (pp. 93-122). Stanford: Stanford University Press.
- Munday, J. (2009a). *Introducing translation studies: Theories and applications*. London and New York: Routledge.
- Munday, J. (2009b). *The Routledge companion to translation studies*. London and New York: Routledge.
- Munday, J. (2010). Translation studies. *The year's work in critical and cultural theory*, 18(1), 221-238.
- Munday, J. (2016). *Introducing translation studies: Theories and applications*. London and New York: Routledge.
- Musolff, A., Good, C., Points, P., & Wittlinger, R. (2001). *Attitudes towards Europe: Language in the unification process*. Ashgate: University of Michigan.
- Neubert, A. (1990). The Impact of Translation on Target Language Discourse: Text vs. System. *Meta: Journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*, 35(1), 96-101.
- Neubert, A. (1994). Competence in translation. A complex skill, how to study and how to teach it. In M. Snell-Hornby, F. Pöchhacker & K. Kaindl (Eds.), *Translation studies. An interdisciplinary* (pp. 411-420). Amsterdam: John Benjamins.
- Newmark, P. (1982). *Approaches to translation*. Oxford: Pergamon Press.
- Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. London: Longman.
- Newmark, P. (1991). *About translation*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Newmark, P. (1998). *More paragraphs on translation*. Clevedon: Multilingual Matters.

- Newmark, P. (2004). Non-literary in the light of literary translation. *Journal of Specialized Translation*, 1, 8-13.
- Nida, E. A. (1964). *Toward a science of translating*. Leiden: EJ Brill.
- Nida, E. A. (1969). Science of translation. *Language*, 45, 483-498.
- Nida, E. A. (2001). *Contexts in translating*. Amsterdam: John Benjamins.
- Nida, E. A., & Taber, C. (1969). *The theory and practice of translation*. Leiden: Brill.
- Nisbett, R. E., & Norenzayan, A. (2002). Culture and cognition. In D. L. Medin (Ed.), *Stevens' handbook of experimental psychology. Third edition* (pp. 2-35). Hoboken: John Wiley & Sons.
- Nishizawa, S. (2002). Translating literature/transforming lives: An exploration of the third space. *JCT*, 18(3): 9-40.
- Nord, C. (1997). *Translating as a purposeful activity*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Novak, J. D. (1998). *Learning, creating, and using knowledge: Concept maps as facilitative tools for schools and corporations*. Mahwah, N. J.: Lawrence Erlbaum & Associations.
- Novakov, P. (2001). Prevođenje u nastavi stranog jezika na univerzitetu. U J. Vučo (ur.), *Savremene tendencije u učenju i nastavi stranih jezika* (str. 181-193). Nikšić: Filozofski fakultet.
- Novakov, P. (2008). Anglicisms in business Serbian: A linguistic and cultural transfer. In K. Rasulić & I. Trbojević-Milošević (Eds.), *ELLSSAC Proceedings*, Vol. I (pp. 447-456). Belgrade: Faculty of Philology.
- Novakov, P. (2011). Translation and lexical borrowing: Cultural and linguistic components. *Filolog – časopis za jezik, književnost i kulturu*, 3, 141-148.
- Obeng, G. S., & Hartford, B. A. S. (2008). *Political discourse analysis*. New York: Nova Science Publishers.
- O'Brien, S. (2013). The borrowers: Researching the cognitive aspects of translation. *Target*, 25(1), 5-17.
- Oxford Advanced Learner's Dictionary, Seventh Edition*. Dostupan na <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>

- Panić-Kavgić, O. (2006). *Koliko razumemo nove anglicizme*. Novi Sad: Zmaj.
- Pavlović, V. (1995). *O prevodilaštvu i prevodiocima*. Beograd: Multi servis.
- Pešikan, M. (1970). Leksičko blago našeg jezika i normativni odnos prema njemu. *Naš jezik*, 18, 1-2.
- Pešikan, M., Jerković, J., & Pižurica, M. (2010). *Pravopis srpskog jezika*. Novi Sad: Matica srpska.
- Prčić, T. (1996). Adaptacija i standardizacija kompjuterske terminologije iz engleskog jezika kod nas. U N. Vinaver (ur.), *Standardizacija terminologije* (pp. 203-205). Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti.
- Prčić, T. (1998). Prilozi za jednu savremenu tvorbu reči. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 26, 67-76.
- Prčić, T. (2002). Adaptacija novih reči iz engleskog jezika prevođenjem. *Primenjena lingvistika*, 3, 95-101.
- Prčić, T. (2004). *Englesko-srpski rečnik geografskih imena*. Novi Sad: Zmaj.
- Prčić, T. (2005). *Engleski u srpskom*. Novi Sad: Zmaj.
- Prčić, T. (2008). *Novi transkripcioni rečnik engleskih ličnih imena*. Novi Sad: Zmaj.
- Prčić, T. (2011). *Engleski u srpskom*. Drugo izdanje. Filozofski fakultet, Novi Sad.
- Prčić, T. (2014). English as the nativized foreign language and its impact on Serbian. *English Today*, 30(1), 13-20.
- Prevođenje i višezjezičnost*. (2012). (Prevela i stampala Delegacija Evropske unije u Republici Srbiji 2013. godine). Luksemburg: Kancelarija za publikacije Evropske unije.
- Priručnik za prevođenje pravnih akata Evropske unije*. (2012). Republika Srbija: Vlada, Kancelarija za evropske integracije i Republički sekretarijat za zakonodavstvo.
- Proost, K. (2007). *Lexicalisation of communication concepts in English, German and Dutch*. Amsterdam: John Benjamins.
- Pym, A. (1992). *Translation and text transfer*. Frankfurt: Peter Lang.

- Pym, A. (1995). European translation studies, *Une science qui dérange*, and why equivalence needn't be a dirty word. *TTR: traduction, terminologie, redaction*, 8 (1), 153-176.
- Pym, A. (2004). *The moving text: Localization, translation, and distribution* (Vol. 49). Amsterdam: John Benjamins.
- Raabe, H. (1972). Zum Verhältnis von kontrastiver Grammatik und Übersetzung. In G. Nickel (Ed.), *Reader zur kontrastiven Linguistik* (pp. 59-74). Frankfurt: Athenäum Fischer Verlag.
- Računarski rečnik Mikro knjiga*. Dostupan na <http://www.mikroknjiga.rs/pub/rmk/>
- Radić-Bojanić, B. (2010). Neki aspekti primene pojmovne metafore u nastavi jezika. *Godisnjak Filozofskog Fakulteta*, 35(2), 335-347.
- Radić-Bojanić, B., & Silaški, N. (2008). Sportizacija političkog diskursa – kako metafore prikrivaju političku stvarnost Srbije. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 60(1-2), 139-155.
- Rajić, J. (2008). Prevođenje u svetlu pragmalingvističkih proučavanja - komunikativna funkcija prevođenja. *Nasleđe*, 5(11), 47-53.
- Reiss, K., & Vermeer, H. J. (1984). *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Niemeyer.
- Reiss, K. (1995). *Grundfragen der Übersetzungswissenschaft. Wiener Vorlesungen von Katharina Reiss*. Vienna: Vienna University Press.
- Risku, H., & Windhager, F. (2013). Extending translation: A sociocognitive research agenda. *Target. International Journal of Translation Studies*, 25(1), 33-45.
- Ristivojević, B. (2012). Engleski kao nadmoćni jezik u međunarodnom krivičnom pravu. *Crimen*, 3 (1), 53-72.
- Robinson, D. (2003). *Becoming a translator: An introduction to the theory and practice of translation*. 2nd edition. London and New York: Routledge.
- Rojo, A., & Ibarretxe-Antuñano, I. (Eds.). (2013). *Cognitive linguistics and translation. Advances in some theoretical models and applications*. Berlin: Walter de Gruyter.

- Rojo, A. (2015). Translation meets cognitive science. The imprint of translation on cognitive processing. *Multilingua: Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication*, 34(6), 721-746.
- Rosman, A., & Rubel, P. G. (Eds.). (2003). *Translating cultures. Perspectives on translation and anthropology*. Oxford: Berg Publishers.
- Rundle, C. (2012). Translation as an approach to history. *Translation studies*, 5(2), 232–240.
- Russo, K. E. (2012). *Global English, transnational flows: Australia and New Zealand in translation* (Vol. 6). Trento: Tangram Ediz. Scientifiche.
- Safarnejad, F., Ho-Abdullah, I., & Awal, N. M. (2014). Cultural basis of metaphors translation: Case of emotions in Persian and English. *Asian Social Science*, 10(7), 107.
- Samaniego, F. E., Velasco, S. M., & Fuertes, O. P. A. (2005). Translations we live by: The impact of metaphor translation on target systems. In A. Pedro & O. Fuertes (Eds.), *Lengua y Sociedad: Investigaciones recientes en Lingüística Aplicada* (pp. 61-81). Valladolid: University of Valladolid.
- Samaniego, F. E. (2011). Translation studies and the cognitive theory of metaphor. *Review of Cognitive Linguistics*, 9(1), 262-279.
- Savić, S. (1976). *Razvojna psiholingvistika: odabrana i komentarsana literatura za period od 1970-1975*. Zagreb: Institut za lingvistiku.
- Savić, J. (1996). *Code-switching: Theoretical and methodological issues*. Beograd: Filološki fakultet.
- Savić, S., Konstantinović Vilić, S., & Petrušić, N. (2006). Jezik zakona – karakteristike i rodna perspektiva. U M. Mićović (ur.), *Pravo i jezik* (str. 55-65). Kragujevac: Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu.
- Schauer, F. (1993). *Law and language*. Aldershot: Dartmouth.
- Schäffner, C. (2004a). Metaphor and translation: Some implications of a cognitive approach. *Journal of Pragmatics*, 36, 1253-1269.

- Schäffner, C. (2004b). Political discourse analysis from the point of view of translation studies. *Journal of Language and Politics*, 3(1), 117-150.
- Schäffner, C. (2007). Politics and translation. In P. Kuhiwczak & K. Littau (Eds.), *A companion to translation studies* (pp. 134-147). Clevedon: Multilingual Matters.
- Schäffner, C. (2013). Bridging the ideological abyss – translation strategies in politically sensitive texts. [PDF document]. Presented in Liege, May 2013.
- Schäffner, C., & Bassnett, S. (2009). *Political discourse, media and translation*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Schmidt, R. (1993). Consciousness, learning and interlanguage pragmatics. In G. Kasper & S. Blum-Kulka (Eds.), *Interlanguage pragmatics* (pp. 21-42). New York: Oxford University Press.
- Selesković, D., & Lederer, M. (2007). *Obrazloženi pedagoški prilaz nastavi konferencijskog prevođenja*. Beograd: Udruženje naučnih i stručnih prevodilaca.
- Shreve, G. M., & Angelone, E. (Eds.). (2010). *Translation and cognition*. Amsterdam: John Benjamins.
- Sibinović, M. (2008). *Novi život originala: Uvod u prevođenje*. Beograd: Udruženje naučnih i stručnih prevodilaca Srbije.
- Silaški, N. (2008). Anglicisms as an integral part of Serbian business and economic terminology. In K. Rasulić & I. Trbojević-Milošević (Eds.), *ELLSSAC Proceedings*, Vol. 1, (pp. 457-469). Belgrade: Faculty of Philology.
- Silaški, N. (2009a). Terminological synonymy: An oxymoron that has become the rule? U J. Vučo, A. Ignjačević & M. Mirić (Eds.) *Jezik struke – teorija i praksa* (str. 651-662). Beograd: Univerzitet u Beogradu.
- Silaški, N. (2009b). Economic terminology in Serbian and Croatian: A comparative analysis of Anglicisms. *Facta Universitatis (Series: Linguistics and Literature)*, 7(1), 75-86.
- Silaški, N. (2009c). Ka standardizaciji terminologije u oblasti marketinga i menadžmenta. *Ekonomске teme*, 47(3), 111-125.

- Silaški, N. (2012). Srpski jezik u tranziciji: O anglicizmima u ekonomskom registru. Beograd: CID Ekonomskog fakulteta.
- Silaški, N., Đurović, T., & Radić-Bojanić, B. (2009). *Javni diskurs Srbije – kognitivističko-kritička studija*. Beograd: CID Ekonomskog fakulteta.
- Slavkovic, V. (2004). Neke naše zablude o jeziku medicinske struke. *Medicinski časopisi i članci: drugi stručni sastanak – zbornik radova, Srpski arhiv za celokupno lekarstvo, posebno izdanje*, 56-61.
- Službeni glasnik RS, br. 35/2010 i 80/2016*. Dostupan na <http://www.mpravde.gov.rs/tekst/756/tumaci-i-prevodioci.php> [23.12.2006.]
- Snell-Hornby, M. (1986). Übersetzen, Sprache, Kultur. In M. Snell-Hornby (Ed.), *Übersetzungswissenschaft. Eine Neuorientierung* (pp.184-205). Tübingen: Francke.
- Snell-Hornby, M. (1988). *Translation studies. An integrated approach*. Amsterdam: John Benjamins.
- Snell-Hornby, M. (2006). *The turns of translation studies: New paradigms or shifting viewpoints?* (Vol. 66). Amsterdam: John Benjamins.
- Sornig, K. (1981). *Lexical innovation: A study of slang, colloquialisms and casual speech*. Amsterdam: John Benjamins,
- Spalatin, K. (1990). *Peterojezični rječnik europeizama*. Zagreb: NZMH.
- Steiner, R. J. (1975). Monodirectional bilingual dictionaries. *Babel: International Journal of Translation*, 21(3), 123-124.
- Stephanides, S. (2004). Translatability of memory in an age of globalization. *Comparative Literature Studies*, 41(1), 101–115.
- Stojičić, V. (2011). Prevodna ekvivalentnost na nivou leksičkih obrazaca. *Philologia*, 9, 29-41.
- Stojičić, V. (2012). Non-equivalence of Serbian and English collocations in literary translation. *Facta Universitatis (Series: Linguistics and Literature)*, 10(2), 69-78.
- Stojičić, V., & Stamenković, D. (2015). Crosslanguage research on encoding coextension paths in English (L2) to Serbian

- (L1) translation: An empirical study. *Perspectives: Studies in Translatology*, 24(4), 635-645.
- Stojnić, M. (1980). *O prevođenju književnog teksta*. Sarajevo: Svjetlost.
- Šarčević, S. (1997). *New approach to legal translation*. The Hague: Kluwer Law International.
- Šević, R. (1996). Srpski i engleski – jezici u kontaktu? U J. Plankoš (ur.), *O leksičkim pozajmljenicama* (str. 81–88). Subotica: Institut za srpski jezik.
- Šipka, M. (2005). Brend i brendomanija. *Jezik danas*, 9(21-22), 8-12.
- Šipka, M. (2012). *Pravopisni rečnik srpskog jezika*. Prometej: Novi Sad.
- Thomas, J. A. (1983). Cross-cultural pragmatic failure. *Applied Linguistics*, 4, 91-112.
- Thomas, J. A. (2014). *Meaning in interaction: An introduction to pragmatics*. London and New York: Routledge.
- Thomason, S. G., & Kaufmann, T. (1988). *Language contact, creolization and genetic linguistics*. Berkley and Los Angeles: University of California Press.
- Tomović, N. (2006). Inovacije u nastavi prevođenja za studente anglistike. U Zborniku radova *Novi aspekti u nastavi jezika* (str. 195-202). Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet.
- Tomović, N. (2009). Srbizmi u engleskom jeziku. U Zborniku radova *Savremena proučavanja jezika i književnosti* (str. 219-229). Kragujevac: FILUM.
- Tošović, B. (1988). *Funkcionalni stilovi*. Sarajevo: Svetlost.
- Toury, G. (1980). *In search of a theory of translation*. Tel Aviv: Porter Institute.
- Toury, G. (1985). Aspects of translating into minority languages from the point of view of translation studies. *Multilingua: Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication*, 4(1), 3-10.
- Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies and beyond*. Amsterdam: John Benjamins.

- Toury, G. (2012). *Descriptive translation studies and beyond: Revised edition* (Vol. 100). Amsterdam: John Benjamins.
- Ungerer, F., & Schmid, H. J. (2006). *An introduction to cognitive linguistics*. 2nd edition. London: Pearson Longman.
- Ustav Republike Srbije* (2006). Dostupan na <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/139-100028/ustav-republike-srbije>
- Vachek, J. (1966). *The linguistic school of Prague: An introduction to its theory and practice*. Indiana: Indiana University Press.
- van den Broeck, R. (1981). The limits of translatability exemplified by metaphor translation. *Poetics Today* 2, 73–87.
- van der Eijk-Spaan, A. (2001). Der Ton wird schärfer. (Stereotypes in media translation). In A. Musolff, C. Good, P. Points & R. Wittlinger (Eds.), *Attitudes towards Europe: language in the unification process* (pp. 219-233). Aldershot, UK: Ashgate Publishing Limited.
- van Dijk, T. A. (1997). What is political discourse analysis? *Belgian Journal of Linguistics*, 11(1), 11-52.
- van Dijk, T. A. (2002). Political discourse and political cognition. In P. Chilton & C. Schäffner (Eds.). *Politics as text and talk. Analytic approaches to Political Discourse* (pp. 203–237). Amsterdam: John Benjamins.
- Vasić, S. (1994). *Psiholingvistika*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Vasić, V., Prčić, T., & Nejgebauer, G. (2001). *Du you speak anglosrpski? Rečnik novijih anglicizama*. Novi Sad: Zmaj.
- Vinaver, N. (2008). *Le genie mecanique choix de textes, cours de traduction*. Beograd: Udruženje naučnih i stručnih prevodilaca Srbije.
- Vinay, J. P., & Darbelnet, J. (1995). *Comparative stylistics of French and English: A methodology for translation* (Vol. 11). Amsterdam: John Benjamins. [Translation and revision of the original: Vinay, J. P., & Darbelnet, J. (1958). *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Paris: Didier.]
- Vermeer, H. J. (1983). *Aufsätze zur Translationstheorie*. Heidelberg: Mimeo.

- Vermeer, H. J. (1986). Übersetzen als kultureller Transfer. In M. Snell-Hornby (Ed.), *Übesetzungswissenschaft – Eine Neuorientierung. Zur Integrierung von Theorie und Praxis* (pp. 30-53). Tübingen: Francke.
- Vujić, J. (2005). Anglicizmi u jeziku reklama, nazivima proizvoda i javnim natpisima na području Beograda. Zbornik radova *Grad u jeziku, književnosti i kulturi*. Beograd: Philologia.
- Vukičević, B. (2003). *Pravni rečnik, englesko-srpski i srpsko-engleski*. Beograd: Altera.
- Vukičević, B. (2014). *Veliki pravni rečnik englesko-srpski - 100.000 terminoloških jedinica*. Beograd: AGM knjiga.
- Vukičević, B. (2015). *Veliki pravni rečnik srpsko-englesko - 100.000 terminoloških jedinica*. Beograd: AGM knjiga.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Vygotsky, L. S. (1986). *Thought and language*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Wertsch, J. V. (1985a). *Vygotsky and the social formation of mind*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Wertsch, J. V. (1985b). *Culture, communication, and cognition: Vygotskian perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wills, W. (1999). Interdisciplinarity in translation studies. *Target. International Journal of Translation Studies*, 11(1), 131-144.
- Wierzbicka, A. (1992). *Semantics, culture, and cognition: Universal human concepts in culture-specific configurations*. Oxford: Oxford University Press.
- Zaytsev, A. (2016). *A guide to English-Russian and Russian-English non-literary translation*. Singapore: Springer.

Registar pojmov

A

- adaptacija 48, 60-61, 95, 112-115
- alati za prevođenje uz primenu računara 81
- amplifikacija 34, 60-61, 69-70, 95, 106-107
- analiza korespondencije 59, 64-65, 69, 75, 80, 99, 122
- analiza neposrednih konstituentata 72
- analiza semantičke strukture 71, 122
- anglicizam 15, 49, 52, 54, 58
- artefakt 97, 101
- atomizacija značenja 71

D

- dekompozicija 71
- direktni prevod 66, 69
- diskurs 25, 35, 38-40, 63, 105, 112-113, 121, 123
- doslovni ili slobodni prevod 40, 59-60, 66-67, 73, 76
- Drugi kongres slavista 11

E

- ekonomisanje 60-61, 95
- eponim 97
- evropeizam 52

F

- funkcionalni pristup prevođenju 89-90

G

- generalizacija 60
- globalizacija 38, 89
- glosar 79-82

H

- hipoteza o kognitivnom prevodu 94-96

I

- internacionalizacija terminologije 51
- inverzija 60
- isticanje 60

J

- jezička kompetencija 50
- jezička kategorija 28, 64-66
- jezički par 35, 60-61, 88, 120

K

- kalkiranje 60
- kognitivna osnova 92
- kompensacija 60, 63
- komponentna analiza 62, 64, 71-75, 80, 95, 98, 111, 122
- koncentracija 60
- konkretizovanje 60
- konstituent 72
- komponentni niz 72
- korespondencija 27-28, 42-44, 59, 63-69, 75, 80, 99, 122-123
- kulturni transfer 90
- kulturno delovanje 102

L

leksička praznina 28, 33, 48, 52,
89, 95, 97
leksičko pozajmljivanje 47
leksikalizacija 33

M

mašinsko prevođenje 13, 89
međukulturni proces 93
mentalna predstava 92
metadiskurs 38
modulacija 34, 39, 60, 62, 67,
75, 107

N

neologizam 51
neosemantizam 51

O

oblast stručnosti 25, 64, 79

P

parafraziranje 59, 80, 95, 107
pojačanje 60
pojmovi specifični za jednu
kulturu 97
pojmovna praznina 28, 33, 42,
52, 89, 95, 97
pojmovni sistem 28, 42, 97
povratni prevod 59, 80
Praški lingvistički kružok 21
premeštanje 48, 114
prevodilačka napomena 43, 69-
70, 95, 105, 109
prevodilački softver 81

R

rašćlanjivanje dvosmislenog
značenja 71
registar 25, 51, 79, 80
rekonstrukcija značenja 72, 88,
92, 114

S

sažimanje 60
sheme preslikavanja 94-101
sinhronizacija 23, 36
skopos teorija 89-90

T

transfonemizacija 52
transmorfemizacija 52
transmutacija 38
transpozicija 34, 35-44, 60, 62,
69, 107, 121
tuđice 51-52, 55, 109-111
tvorba reči 48-49

U

Udruženje naučnih i stručnih
prevodilaca Srbije 17, 21
udvajanje 60
usmeno prevođenje 13, 17, 76-
77, 89, 108

Jasmina P. Đorđević
NEKNJIŽEVNI TEKST
U SAVREMENOM PREVODILAŠTVU

Izdavač
FILOZOFSKI FAKULTET
UNIVERZITETA U NIŠU

Za izdavača
Prof. dr Natalija Jovanović, dekan

Lektor
Marija Šapić

Korice
Darko Jovanović

Prelom
Milan D. Randelović

Format
14,5 x 20,5 cm

Tiraž
100 primeraka

Štampa
SCERO PRINT

Niš 2017.

ISBN 978-86-7379-451-8

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

81'255.2

81'42

ЂОРЂЕВИЋ, Јасмина П., 1972-
Neknjževni tekst u savremenom
prevodilaštvu / Jasmina P. Đorđević. -
Niš : Filozofski fakultet, 2017 (Niš : Scero
print). - 150 str. : ilustr. ;24 cm

Tiraž 100. - Napomene i bibliogrfske refer-
ence uz tekst. - Bibliografija: str. 127-147.
- Registar.

ISBN 978-86-7379-451-8

а) Стручно превођење б) Стручни текст -
Дискурс анализа
COBISS.SR-ID 237201932